

Ατομικά στιγμιότυπα
από τις μάχες
του ιταλικού
επαναστατικού κινήματος
τις τελευταίες δεκαετίες

ΙΣΤΟΡΙΕΣ

ΦΥΓΟΔΙΚΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ■ ΔΙΑΔΟΣΗ

**ΙΣΤΟΡΙΕΣ
ΦΥΓΟΔΙΚΙΑΣ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ■ ΔΙΑΔΟΣΗ

Ατομικά στιγμιότυπα
από τις μάχες
του ιταλικού
επαναστατικού κινήματος
τις τελευταίες δεκαετίες

ΙΣΤΟΡΙΕΣ

ΦΥΓΟΔΙΚΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ■ ΔΙΑΔΟΣΗ

Τίτλος βιβλίου: Ιστορίες Φυγοδικίας
Συγγραφέας: Συλλογικό
Στοιχεία πρωτότυπης έκδοσης: Igognito
Ελληνική έκδοση: Εκδόσεις Διάδοση, Αθήνα, 2004

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ■ ΔΙΑΔΟΣΗ

Για επικοινωνία: diadosi_publications@yahoo.gr

Πρόλογος της ιταλικής έκδοσης

Αυτό το βιβλίο μιλάει για την παρανομία. Επιδιώκοντας να ανοίξει μια χαραμάδα στο σκοτάδι, να κάνει ένα άλμα προς εκείνο το ανεξιχνίαστο μυστικό, σ' εκείνη την παράλληλη διάσταση στην οποία ακόμα κι αυτό που μπορεί να ειπωθεί δεν ειπώνεται. Ορμώμενοι από μια υπερβολική λεπτότητα, ίσως και από φόβο ή ακόμα και γιατί τη θεωρούμε μια υπόθεση που δε μας αφορά. Στη χειρότερη των περιπτώσεων μάλιστα σε ορισμένους κύκλους αυτό παρατηρείται εξαιτίας και μόνο μιας υπολογιστικής πολιτικής. Παρόλα αυτά, όσο και επιφανειακά να προσεγγίσει κανείς την παρανομία, δε συναντάει μπροστά του μια έρημη γη, αλλά ένα κατοικημένο κόσμο, από ζωντανούς ανθρώπους, με εμπειρίες και ιδέες που συμπλέουν μαζί μας, στις πιο σκοτεινές και γοητευτικές πτυχές της καθημερινότητάς μας, με τις πιο φλογερές επιθυμίες μας και που τους έχουμε πλάι μας όταν ονειρευόμαστε παθιασμένα με τα μάτια ανοικτά.

Γι' αυτό τον κόσμο μιλάνε τα παρακάτω κείμενα, μεταφέροντας μερικές από τις φωνές που με ποικίλους τόνους, συναισθήματα και μηνύματα αποδίδουν την πραγματικότητα της παρανομίας. Εμπειρίες που προέκυψαν ηθελημένα ή όχι, μέσα από μια διαδρομή επαναστατικών αγώνων για ορισμένους ή εξαιτίας των κοινωνικών συνθηκών για όλους αυτούς που δεν έχουν τίποτα να χάσουν, ούτε καν την αστυνομική τους ταυτότητα, είτε στους δρόμους της εκμετάλευσης είτε στην βαρβαρότητα των συνόρων.

Το γεγονός ότι ούτε στο εξώφυλλο ούτε και σε κάποιο άλλο σημείο του βιβλίου, αναφέρονται τα ονόματα των συγγραφέων, δεν απορρέει από μια τακτική του να προφυλάξουμε τους εαυτούς

μας ή από οποιαδήποτε άλλη ιδεολογική σκοπιμότητα. Απορρέει κυρίως από ένα ζήτημα ύφους, όπως θα μπορούσε κανείς να το χαρακτηρίσει. Προτιμήσαμε, όντας κινούμενοι μέσα στη σφαίρα του μυστικού, να δώσουμε προτεραιότητα στις εμπειρίες και όχι στην ταυτότητα του συγγραφέα. Παρόλα αυτά, και ακριβώς επειδή η ταυτότητα δεν περιορίζεται μόνο στα αναγραφόμενα στοιχεία, διαφαίνονται αναπόφευκτα μέσα από τις γραμμές έντονα ίχνη που μπορούν να οδηγήσουν στο συγγραφέα ή στους συγγραφείς κάποιας από τις ιστορίες.

Έχοντας στο μυαλό μας το περιεχόμενο του συγκεκριμένου βιβλίου, αντιληφθήκαμε ότι τον πιο άμεσο και αποτελεσματικό τρόπο, για να τονίσουμε την ιδιαιτερότητα της κάθε “διαδρομής” ανάμεσα στις υπόλοιπες, δεν θα τον βρήκαμε μέσα από μια αποκλειστικά θεωρητική ή ιστορική προσέγγιση της παρανομίας, όπως αυτή εκλαμβάνεται στους κύκλους των επαναστατικών κινήμάτων. Αντί γι’ αυτό προτιμήσαμε να αφήσουμε ελεύθερο το πεδίο, προκειμένου να εκφραστούν μέσα από ένα ανεπιτήδευτο ύφος, οι πιο προσωπικές στιγμές της παρανομίας: Οι στιγμές και οι καταστάσεις, οι σκέψεις και οι προτάσεις, οι εκτιμήσεις πρακτικής και θεωρητικής φύσης που ο καθένας τους, αντιμετώπισε.

Καταφέραμε με αρκετό κόπο, καταθέτωντας κομμάτια του ίδιου μας του εαυτού, να συλλέξουμε στοιχεία και συναισθήματα που πιστεύουμε ότι θα προσφέρουν στον αναγνώστη ένα είδος “οδηγού” που θα περιέχει όλες τις “τεχνικές οδηγίες”, για το ενδεχόμενο που κάποιος θα αντιμετωπίσει παρόμοιες καταστάσεις με αυτές που περιγράφονται στις σελίδες που ακολουθούν.

Προκύπτει λοιπόν ένας “οδηγός”. Αλλά συνάμα κι ένας φακός που θα μας κάνει να στρέψουμε το βλέμμα μας συνένοχα προς τους ανώνυμους εκμεταλευόμενους, τους ληστές, τους πρόσφυγες και τους άφαντους αγκιτάτορες. Προς όλους αυτούς που μέσα στους κρίκους της αλυσίδας που στραγγαλίζει τον πλανήτη, ακολουθούν την επιθυμία τους για μια πραγματικά ελεύθερη ζωή.

*Η έκδοση αφιερώνεται
στο Ν. Παλαιοκώστα*

Να μιλάμε

Για έναν άνθρωπο είναι τρομερό να αποποιείται την ταυτότητά του. Να ζεις με μια καλή κοπέλα εξαπατώντας τήν καθημερινά, κρύβοντας μια πλευρά από τη ζωή σου και από την προσωπικότητά σου.

Να νιώθεις μερικές φορές επιτακτική την ανάγκη ν' ανοιχτείς, ν' αναζητήσεις ηθική συνέργεια αλλά να μην το κάνεις από σύνηση ή από φόβο μήπως δε γίνεις κατανοητός... Να νιώθεις άδειος και να μην επιθυμείς τίποτα το ιδιαίτερο.

Οροσ Φαντασίνι

Δεν είναι εύκολο να μιλάς για ορισμένα θέματα. Από τη δική μου πλευρά μάλιστα που δεν είμαι ένας πραγματικός “ρήτορας” η μεγαλύτερη δυσκολία εντοπίζεται κυρίως στο ν’ αρχίσω ορισμένες συζητήσεις.

Είχα ήδη σκεφτεί να γράψω κάτι για τη φυγοδικία, όχι τόσο για την προσωπική μου εμπειρία (δεν μου αρέσει να κομπιάζω) όσο για την οπτική που έχει “ο χώρος” μας, για την παρανομία.

Αφήνοντας κατά μέρος την ερμηνεία του όρου που έδινα –πριν να μου τύχει αυτή η εμπειρία– και η οποία ήταν ταυτόχρονα θετική και αρνητική, έβλεπα αυτή την κατάσταση σαν κάτι πολύ μακρινό από εμένα. Αλλά μετά, από τη μια στιγμή στην άλλη βρέθηκα βουτηγμένος μέσα της. Κάποιος πιθανώς το φαντάζεται διαφορετικά αλλά έτσι ακριβώς είναι. Από τη μια στιγμή στην άλλη βρίσκεσαι απόλυτα μόνος (ακόμα κι όταν είσαι με παρέα τη στιγμή που ακούς την είδηση). Έπειτα, όταν κάποιος αποφασίζει να ζησει στην παρανομία επιλέγοντας τήν σαν μια μέθοδο αγώνα ή

από ατυχία ή επειδή έκανε κάτι, βρίσκεται τελικά σε μια περίεργη κατάσταση. Αυτή είναι τουλάχιστον η εντύπωση μου. Όταν πληροφορήθηκα για ένα ένταλμα σύλληψης που με αφορούσε αισθάνθηκα αποπροσανατολισμένος. Το βέβαιο είναι ότι αν εννοούμε τη φυγοδικία όχι τόσο σαν μια ιστορία που ζούμε σα συνέπεια της δράσης μας και του τρόπου ζωής μας, αλλά ως επακόλουθο μιας κατασταλτικής μεθόδου που επιφυλλάσσεται σε όποιον αποφάσισε να εναντιωθεί στους προδιαγεγραμμένους κανόνες του Συστήματος/Κεφαλαίου, τότε τα πράγματα παρουσιάζονται πιο ξεκάθαρα. Όποιος σκοπεύει να διαχειριστεί τις ζωές μας ξέρει πολύ καλά τις δυσκολίες που θ' αντιμετωπίσουμε όταν, απ' τη μια στιγμή στην άλλη, βρεθούμε μόνοι και με τη δυσκολία (ή το φόβο) να επικοινωνήσουμε με τους άλλους, το φόβο ή την παράνοια που έχουν οι άλλοι όταν μιλάνε για _σενα. Όλα αυτά θα πρέπει να ιδωθούν όχι μόνο σαν κατασταλτικά μέτρα (φυλακή, κατ' οίκον περιορισμοί, ελεγχόμενη ελευθερία κ.τ.λ.), αλλά σαν ένα συγκεκριμένο εργαλείο για να κόψουν τις σχέσεις ανάμεσα σ' αυτό ή το άλλο άτομο, σε κείνη ή την άλλη κατάσταση.

Η δυσκολία και ο φόβος με τον οποίο αντιμετωπίζεται αυτό το θέμα, σε καταστάσεις σαν αυτές που έζησαν τα άτομα τα οποία χτυπήθηκαν από αυτήν την ιστορία, λειτουργούν εις βάρος τους και καταλήγουν υπέρ του καταστολέα, οποιοδήποτε κι αν είναι το προσωπείο του. Αυτό που κατά τη γνώμη μου θά 'πρεπε να συμβαίνει όταν ένας σύντροφος καταλήγει βουτηγμένος στα σκατά είναι ΝΑ ΜΙΛΑΜΕ. Όταν ένας σύντροφος καταλήγει στη φυλακή, μπορεί να δεχτεί επιστολές, επισκέψεις δικηγόρων και συγγενών. Κάτι τέτοιο με τις αναγκαίες μεθόδους και προφυλάξεις μπορεί να συμβεί και σ' όποιον βρίσκεται ηθελημένα ή μη σε κατάσταση παρανομίας. Αυτό που παρατηρείται έντονα είναι η δυσκολία να μιλάμε δημόσια χωρίς προβλήματα. Κι εγώ όταν είχα φυγοδικικούς φίλους φοβόμουν να μιλάω ή να οργανώνω πρωτοβουλίες αλληλεγγύης. Αλλά τώρα που πέρασα απ' αυτή την κατάσταση, αντιλαμβάνομαι την αναγκαιότητα να ξεκινήσει μία συζήτηση με όλους τους ενδιαφερόμενους. Θεωρώ σημαντικό ότι όποιος ζει μια κατάσταση όπως αυτή της παρανομίας πρέπει να νιώθει κοντά στην πραγματικότητα που ζούσε πριν. Ιδιαί-

τερα τον πρώτο καιρό, σας διαβεβαιώνω ότι δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο.

Δεν έχω τη σωστή συνταγή για να λύσω αυτό το πρόβλημα. Πιστεύω όμως ότι κάποιες συζητήσεις και εμβραθύνσεις (τόσο αυτών που πέρασαν όσο κι όλων αυτών που θέλουν να συζητήσουν γι' αυτή την κατασταλτική μέθοδο) θα μπορούσαν να είναι πολύ χρήσιμες.

Εγώ, όπως ήδη είπα, πιστεύω ότι μερικές φορές είναι πιο χρήσιμο για το Σύστημα να γεμίσει μια κόλλα χαρτί όπου επάνω να αναγράφεται: ΕΝΤΑΛΜΑ ΣΥΛΛΗΨΗΣ έτσι ώστε να ωθήσει στην παρανομία όποιον δε σκοπεύει να σαπίσει στη φυλακή, από το να πραγματοποιήσει μια σύλληψη και μετά να πρέπει να “ρουφήξει” πρωτοβουλίες αλληλεγγύης, συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις κ.τ.λ.

Φυσικά κάτι τέτοιο μπορούν να το επιτρέψουν υπό συγκεκριμένες συνθήκες ή ανάλογα με την ατμόσφαιρα. Κατά την γνώμη μου όμως δεν είναι μια υπόθεση που πρέπει εκ τών προτέρων να την αποκλείσουμε.

Αυτό το ζήτημα είναι σημαντικό γιατί μόνο σε μερικές περιπτώσεις το Σύστημα, πιεζόμενο από τα Μ.Μ.Ε. και τη κοινή γνώμη, αποφασίζει να δράσει άμεσα, κινδυνεύοντας όπως ήδη έχει αποδειχτεί, να δημιουργήσει κακές εντυπώσεις. Έπειτα, όπως ήδη φαίνεται μέρα με τη μέρα το νομικό καθεστώς κάνει γιγαντιαία βήματα με προορισμό τον “ΑΠΟΛΥΤΟ ΕΛΕΓΧΟ”. Οι τηλεοράσεις και οι εφημερίδες με την εμετική δουλικότητά τους, μεταδίδουν αυτό που τους ζητάνε να μεταδώσουν κι έτσι το Σύστημα έχει όλο το χρόνο για να διαχειριστεί τέτοιες υποθέσεις όπως, όπου κι όποτε θέλει. Όλα αυτά χάρη και στην ολοένα και πιο γενικευμένη υποταγή και αγελαία συμπεριφορά (αν και τελευταία, σε διάφορα πεδία, εμφανίζονται ξεθωριασμένα σημάδια απύπνησης εδώ κι εκεί).

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα παραπάνω, κάποιος που ζει υπό σε συγκεκριμένες συνθήκες μπορεί ν' αποφασίσει να δώσει τέλος στην παρανομία, π.χ. να παραδοθεί γιατί μπορεί να είναι πιο χρήσιμος. Δε τη θεωρώ όπως μερικοί συντροφοί(;) μια δειλή συμπεριφορά.

Όταν είσαι φυγόδικος αλλάζει ο τρόπος με τον οποίο καταφέρνεις να αναλύεις τις καταστάσεις που έχεις ζήσει προηγουμένως, αφού τις ζεις “απ’ έξω”. Ίσως καταφέρνεις να είσαι λίγο πιο ορθολογικός.

Όμως είναι ακριβώς αυτό το να ζεις “απ’ έξω” που μερικές φορές σε κάνει να νιώθεις μόνος. Αυτό κατά την γνώμη μου καθιστά δύσκολο το ξεπέραςμα ορισμένων εμμονών, ενώ ζεις μια κατάσταση σαν κι αυτή της παρανομίας.

Αυτές οι σελίδες δεν αποσκοπούν στο να “γεμίσουν” μια μπροσούρα, αλλά στο να ωθήσουν τον κόσμο να συνειδητοποιήσει ότι υπάρχουν πολλά άτομα και πολλοί σύντροφοι που είναι αναγκασμένοι να βρίσκονται μακριά από τα αισθήματά τους, από τα μέρη και τους ανθρώπους που αγαπούν, ενώ εμείς μπορεί να κάνουμε τα ψώνια μας, να βλέπουμε μια συναυλία ή να ζούμε την καθημερινότητά μας.

Αν αποκτήσουμε συνείδηση αυτού του ζητήματος δε σημαίνει ότι και θα εξαφανίσουμε το πρόβλημα. Σημαίνει όμως ότι θ’ αναλύσουμε τα πράγματα έτσι ώστε όποιος είναι φυγόδικος ή μπορεί να γίνει μελλοντικά, όχι μόνο θα ζει καλύτερα τη φυγοδικία αλλά θα μπορεί να ζει και ν’ αγωνίζεται στο πλευρό των συντρόφων του.

Να μένεις σε απόσταση

Ποτέ δεν ένιωσα μέσα μου εκείνη τη δυνατή αίσθηση ότι ανήκω σ' ένα τόπο, στις παραδόσεις του και στον πολιτισμό του. Δεν ένιωσα ποτέ νά 'χω ρίζες που θα μπορέσουν να με δέσουν μ' ένα μέρος. Πιστεύω ότι αυτό με βοήθησε τη στιγμή που αποφάσισα να γίνω αόρατη για το νόμο και τη γραφειοκρατία.

Τη μέρα που μου έκαναν την πρώτη έρευνα, ένας μπάτσος με ρώτησε αν το περίμενα. Η απάντηση μου ήταν ότι σαν αναρχική και γνωστή σ' αυτούς ως τέτοια, δε μ' εξέπληξε το γεγονός. Στη συνέχεια δεν ξεπλάγην ούτε κι όταν συνειδητοποίησα ότι έπρεπε ν' αλλάξω περιβάλλον. Οι επιλογές ζωής είναι αναλήψεις ευθυνών και η σύγκρουση με τον εχθρό εμπεριέχει φυσικά και την επιθυμία να του ξεφύγεις, να ξεφύγεις απ' την κατασταλτική του δαγκάνα, πληρώνοντας ένα ακριβό τίμημα που σ' αυτή την περίπτωση είναι η απομάκρυνση από αγαπημένα πρόσωπα και μέρη. Ήταν επομένως ένα ενδεχόμενο που τό 'χα λογαριάσει, μια πιθανή στιγμή της προσωπικής μου διαδρομής. Δεν ξεπλάγην επομένως όταν τη στιγμή εκείνη είδα την πραγματοποίησή του. Επιτακτική και απόλυτη. Όμως μπλέχτηκα λίγο επειδή το πραγματικό είναι πάντα διαφορετικό από το φανταστικό κι επειδή βρέθηκα ν' αντιμετωπίσω εκείνη τη στιγμή σε μια φάση της ζωής μου που δεν είχα προβλέψει: να κάνω αυτό το βήμα όχι μόνη μου ή με κάποιον σύντροφο αλλά με το γιο μου. Είχε γεννηθεί λίγους μήνες πριν κι εγώ βρισκόμουν υπό το "σοκ της μαμάς" όταν κατάλαβα ότι δεν ήταν καιρός για να δηλητηριαστώ από τους "καλούς" του νόμου. Εκείνο τον καιρό δεν υπήρχε κανένα ένταλμα σύλληψης για μένα αλλά εκείνοι άρχισαν να γίνονται έντονα φορτικοί μετά

τη σύλληψη ενός πολύ αγαπημένου και κοντινού μου συντρόφου, μετά και την εξάρθρωση μιας “οργάνωσης της Ρώμης”. Δεν ήθελα να υφίσταμαι καθημερινές πιέσεις γι’ αυτό αποφάσισα να εξαφανιστώ.

Την επομένη της αναχώρησης μου, έμαθα ότι έγινε έρευνα και στο σπίτι μου, κατά τη διάρκεια της οποίας ο σύντροφός μου υπέστη πιέσεις που αργότερα εξαπλώθηκαν στους συγγενείς και στους κοντινούς μας φίλους. Τότε κατάλαβα ότι είχα κάνει τη σωστή επιλογή.

Η αρχή ήταν πολύ δύσκολη. Αν και, όπως έχω ήδη πει, είχα φανταστεί αρκετές φορές εκείνη τη στιγμή, δεν ήμουν ψυχολογικά και πρακτικά έτοιμη. Για παράδειγμα δεν είχα ένα μέρος να πάω και ούτε ήταν εύκολο να το βρω. Όλοι οι σύντροφοι ήταν γνωστοί στους μπάτσους κι εκείνη η περίοδος δεν ήταν ούτε από τις πιο ήσυχες, ούτε και η πιο ευνοϊκή. Πιστεύω ότι σέρνονταν πολλοί φόβοι και η αλληλεγγύη, πρακτική και πραγματική, δεν ήταν εύκολο να εκφραστεί κι επομένως να βρεθεί. Με σημάδεψε με θλιβερό τρόπο αυτή η ιστορία και ακόμα και σήμερα πιστεύω ότι οι σύντροφοι πρέπει να σταθούν σ’ αυτό το σημείο στο μέλλον. Εννοώ ότι πρέπει να προσπαθήσουν για την πραγματοποίηση ενός κοινού σχεδιασμού για να μπορεί ν’ ακουστεί κι αυτός ο σύντροφος που θά ’χει ανάγκη από μια περίοδο απομάκρυνσης και να μην απομένει μόνος με τα προβλήματά του, αλλά ούτε κι αποκλεισμένος απ’ όλα αυτά που μοιραζότανε με άλλους.

Επιστρέφοντας στην περίπτωση μου, εκείνη η περίοδος θεωρούσα σημαντικό να κουβαλώ εκείνα τα πράγματα που θα μ’ έκαναν να νιώθω πάντα “σαν το σπίτι μου”, οπουδήποτε κι αν βρισκόμουν: ένα βιβλίο, κάποιες κασέτες, ένα αντικείμενο (ίσως νά ’μαι και λίγο φετιχίστρια) που σε κρατά σ’ επαφή με τη ***σου ζωή. Κατά τ’ άλλα κατορθώναμε να περνάμε σχεδόν πάντα απαρτήρητοι: στους άλλους παρουσιαζόμουν ως η μάνα που πάει το μωρό της για διακοπές***. Ήταν καλοκαίρι και λίγος καθαρός αέρας θα έκανε καλό στην υγεία μας. Αυτό τον ρόλο τον έπαιζα καλά, προσέχοντας πάντα αυτά που αφηγούμουν για μας, χωρίς να ψεύδομαι, μένοντας συνεπής στο ρόλο και προσπαθώντας να οξύνω την προσοχή μου επικεντρώνοντας τήν και στις πιο μικρές

και ασήμαντες λεπτομέρειες. Δεν πρέπει να ξεχνάς ότι ο κόσμος είναι περίεργος γενικά (για να μη μιλήσω για τους σπιτονοικοκύρηδες) και ενδιαφέρονται πολύ να μάθουν ποιός είναι ο καινούργιος κάτοικος της κοινότητάς τους. Δεν πρέπει να ξεχνάς επίσης ότι στις ερωτήσεις που σου κάνουν (συχνά είναι πολλές) δεν μπορείς ν' απαντάς με ασαφή τρόπο διότι αυτό το πράγμα με τον καιρό μπορεί να φανεί περίεργο. Σ' αυτό πρέπει να δώσεις μεγάλη προσοχή εφ' όσον σε μια "κανονική" κατάσταση, ερωτήσεις του τύπου "που μένεις", "εργάζεσαι", "σπουδάζεις" καθώς επίσης και όχι τόσο ευχάριστες προσκλήσεις για φαγητό, μπορούν να γίνουν ενοχλητικές. Όμως μια αρνητική απάντηση δε δημιουργεί και μεγάλα προβλήματα. Κατά τη διάρκεια της φυγοδικίας θα πρέπει να επινοήσεις τα πάντα και το να επιτρέψεις στους άλλους νά 'ρθουν πιο κοντά σου μπορεί να αποβεί επικίνδυνο, όπως επικίνδυνη μπορεί να είναι και η υπερβολική επιφυλακτικότητα. Πρόκειται, εν πάση περιπτώσει, για ένα πολύ λεπτό παιχνίδι στο οποίο, επαναλαμβάνω, έκρινα ότι ήταν πολύ σημαντικό να βγάλω μια εικόνα προς τα έξω που να μην είναι πολύ διαφορετική απ' αυτό που πραγματικά ήμουν (είμαι) κατά βάθος. Θέλω να πω, τέλος πάντων, ότι δε μπορείς να είσαι εντελώς ο εαυτός σου για πολύ καιρό (εγώ ήμουν σ' αυτή τη φάση περίπου έξι μήνες). Καλό είναι να είσαι π.χ. μια μάνα που φροντίζει την υγεία του μωρού της, όμως θα μου ήταν δύσκολο να δώσω την εντύπωση ότι για μένα αυτή ήταν η μοναδική και τελευταία επιθυμία της ζωής μου: μαμά και τέρμα. Οι απόψεις μου, οι θεωρήσεις μου, το πώς αισθανόμουν, όλα αυτά δεν μπορούσα να τα καταστειλώ εντελώς και συχνά έβγαιναν στην επιφάνεια με τρόπο πιο ήπιο και λιγότερο κραυγαλέο. Αυτό ήταν ένα από τα πράγματα που με βάραινε περισσότερο, που μου προέκυψε πολύ δύσκολο να το χειριστώ, εφ' όσον δεν είχα ενστερνιστεί ακόμα τη νέα μου φάση ως μαμά, που ήδη από μόνη της φέρνει χίλιες και βάλε αντιφάσεις που δεν είναι και πολύ εύκολο να τις λύσεις. Οι φόβοι και το άγχος κάποιες φορές μου έκοβαν τα πόδια και σκεφτόμουν ότι δε θα μπορούσα να συνεχίσω για πολύ καιρό έτσι. Συχνά έπρεπε να την κάνω απ' τα μέρη που ήμασταν γιατί τα Μ.Μ.Ε. έκαναν τη τίμια δουλειά της μπαταικικής ενημέρωσης (ένα από τα προγράμματα

που θυμάμαι περισσότερο απ' όλα εξ αιτίας της οργής και του άγχους που μου προκάλεσε ήταν το "Chi l' ha visto?" ή επειδή παρακολουθώντας τον πατέρα του μωρού (ο οποίος έκανε τη συνηθισμένη του ζωή με κάποιες σποραδικές συναντήσεις μ' εμάς), άρχιζαν να πλησιάζουν επικίνδυνα. Επομένως οι μετακινήσεις μας συχνά γίνονταν με ξαφνικό τρόπο, χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία. Συχνά εμπιστευόμουν την έκτη μου αίσθηση, που φυσικά δεν έφτανε αν δεν συνοδεύονταν από μια διαρκή και μεγάλη προσοχή σε ακτίνα 360 μοιρών, περιμένοντας πότε ήταν η κατάλληλη στιγμή ν' αλλάξω περιβάλλον. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, έφτιαχνα ξαφνικά τα πράγματα και μετακινούμουν σε μέρη που λειτουργούσαν σαν προσωρινό και σύντομο στήριγμα, εν αναμονή μιας πιο διαρκούς και πιο αξιόπιστης κατάστασης.

Όπως και νά 'χει, με τον καιρό συνειδητοποίησα ότι η αρχική μου επιλογή, ν' απομακρυνθώ δηλαδή, για ένα μικρό χρονικό διάστημα ώστε να περάσει λίγος χρόνος και να καταλάβω αυτό που είχαν στο μυαλό τους οι εισαγγελείς, θα έπρεπε να παραταθεί μέχρι να μετεξελιχθεί πιθανώς σε μια οριστική επιλογή. Το παιχνίδι έπρεπε να συνεχιστεί: "να δούμε αν θα τα καταφέρω". Από την άλλη η σχέση με τον πατέρα του παιδιού, ράγιζε όλο και περισσότερο, διαχωρίζοντας πλήρως τις ζωές μας. Δεν είναι εύκολο να διατηρήσεις μια ερωτική σχέση αν δεν επιλέξουν και οι δύο την παρανομία. Οι δύο αυτές ζωές γίνονται αναπόφευκτα παράλληλες και διαφορετικές μεταξύ τους και οι στιγμές της συνάντησης φορτίζονται κι αυτές με ένταση λόγω των κινδύνων που διατρέχεις. Έτσι αποφασίσαμε να χωρίσουμε και 'γω επέλεξα να κάνω το μεγάλο βήμα: εγώ και το μωρό θα πηγαίναμε σ' ένα μακρινό και εντελώς διαφορετικό μέρος.

Σ' αυτό το σημείο έπρεπε να διαλέξω τον προορισμό, ποιο μέρος δηλαδή θά 'ταν το πιο κατάλληλο. Έκανα την επιλογή με βάση τη δυνατότητα να κυκλοφορώ στο δρόμο χωρίς να έχω την εμμονή ότι θα μ' εντοπίσουν εύκολα, ως ξένη που ήμουνα, και να υποστώ τους ελέγχους της αστυνομίας. Χρειαζόμουν επομένως μια πόλη, μια κοσμοπολίτικη πόλη που να σου εξασφαλίζει, όσο είναι δυνατόν, την ανωνυμία σου. Από την άλλη, δεν ήθελα να βρίσκομαι στο στενό κύκλο των συντρόφων μου, μιας και θα ήταν

εύκολο να μ' εντοπίσουν. Επιπλέον ήξερα ότι η παρουσία ενός παιδιού θα έκανε τα πράγματα πιο δύσκολα. Αργά ή γρήγορα, είτε λόγω προβλημάτων της υγείας του παιδιού είτε λόγω του σχολείου είτε λόγω του γεγονότος ότι έπρεπε να του προσφέρω ένα σχεδόν κανονικό επίπεδο κοινωνικότητας, θα 'πρεπε να ρισκάρω να πιαστώ στα δίκτυα της γραφειοκρατίας. Γι' αυτούς τους λόγους, έπρεπε να βρω ένα μέρος όπου θα υπήρχαν κάποιες δομές στήριξης γι' αυτούς που δεν ήταν μόνιμοι κάτοικοι, για τους λεγόμενους λαθραίους, που δεν έχουν άδεια παραμονής. Ένα μέρος που νά 'χει μια σειρά από υποδομές που να παρέχουν τη στοιχειώδη κοινωνική υποστήριξη, η οποία να εξασφαλίζει τ' αναγκαία σε κάθε άνθρωπο ακόμα και αλλοδαπό. Ένα μέρος όπου να μπορείς να περπατάς στο δρόμο χωρίς να κινδυνεύεις (εκτός από ειδικές περιπτώσεις) να υποστείς στα ξαφνικά αστυνομικούς ελέγχους. Όπου να μπορείς να περπατάς χωρίς να πρέπει να κουβαλάς αναγκαστικά τα χαρτιά σου κι που θά 'ναι εύκολο να βρεις κάτι να κάνεις για να τα βγάλεις πέρα από οικονομικής πλευράς. Διάλεξα ένα μέρος και ζήτησα από κάποιους φίλους αν θα μπορούσαν να με φιλοξενήσουνε για λίγο, μέχρις ότου να βρω κάτι καλύτερο και να αποκτήσω μια προσωπική γνώση του μέρους. Έτσι αποφάσισα να μπω ή καλύτερα να μπούμε σε περιπέτειες. Πέρασα τα σύνορα χωρίς το μικρό, τον οποίο μου τόν φέρανε αργότερα. Ο αποχωρισμός ήταν φρικτός όπως φρικτός ήταν και ο φόβος μου ότι δε θα τα κατάφερα. Τα σύνορα όμως τα πέρασα με το χιόνι να μου φτάνει ως τα γόνατα και το σακίδιο στην πλάτη. Αυτό που θυμάμαι ήταν ότι ενώ ήμουν εκεί με κατέλαβε ένας ισχυρός ενθουσιασμός, μια δύναμη και μια ασφάλεια που σπάνια είχα νιώσει άλλες φορές. Στο τέλος, τα κατάφερα, ήμουν σε μια άλλη χώρα και έπινα έναν καπουτσίνο, είχα περάσει επιτέλους αυτά τα καταραμένα σύνορα... ήλπιζα μονάχα να βρεθώ σύντομα με το μωρό μου, χωρίς περαιτέρω δυσκολίες. Έμεινα δύο βράδια στο σπίτι ενός πολύ αγαπημένου συντρόφου και μετά ξεκίνησα και πάλι για τον τελικό μου προορισμό, αυτή τη φορά με τρένο. Όταν έφτασα, βρήκα μια υπέροχη μαγιάτικη μέρα και παρόλο που βρισκόμουνα στο βορρά, το μέρος ήταν ζεστό και φιλόξενο. Μου φάνηκε ότι ήταν ένας καλός οιωνός. Όταν μάλιστα

μετά από μία εβδομάδα ήρθε κι ο μικρός αισθάνθηκα πιο σίγουρη, γεμάτη ενέργεια, έχοντας την Ιταλία τόσο μακριά από μένα. Παρόλα αυτά συνειδητοποίησα ότι η κατάσταση κινδύνευε να γίνει επικίνδυνα χαλαρή, κάτι που δε θα μπορούσα και δε θα έπρεπε να το επιτρέψω να συμβεί.

Και ξανάρχισα, ξαναρχίσαμε. Δεν ήξερα πόσο ακόμα θα κρατούσε αυτή η ιστορία αλλά θά 'κανα τα πάντα για να παρατείνω, όσο γινότανε, την ελευθερία μας. Τώρα πιστεύω ότι είναι απαραίτητο σ' αυτές τις περιπτώσεις να μη μείνεις για πολύ καιρό στο ίδιο μέρος ακόμα και στην περίπτωση που όλα φαίνονται να κυλούν ομαλά. Στην πραγματικότητα αν μείνεις για κάποιο καιρό σ' ένα μέρος είναι αναπόφευκτο να μην αφήσεις τα ίχνη σου (και κυρίως στην Ευρώπη). Θα πρέπει να μετακινείσαι συχνά, κάτι που τελικά επέλεξα να κάνω. Μια επιλογή που δεν έχει να κάνει με την άνευ όρων εγκατάλειψη ή και την παράδοση. Όπως έχω ήδη πει, οι επιλογές είναι αναλήψεις ευθυνών κι εγώ επέλεξα να έχω ένα παιδί. Αυτό με οδήγησε στην απόφαση να μην το μπλέξω σε ξαφνικές αλλαγές που θεωρούσα και θεωρώ ότι αφορούν μόνο εμένα. Έζησα και περιόδους μεγάλης μοναξιάς, οι ερωτικές σχέσεις με τρόμαζαν διότι δεν εμπιστευόμουν κανένα, ούτε όμως μπόρεσα να βρω στο δρόμο μου συντρόφους που να συμμερίζονται εξ' ολοκλήρου μια επαναστατική πορεία. Δεν είχα μελαγχολήσει, είχα καταφέρει να κρατήσω μακριά μου τη νοσταλγική ανάμνηση τόπων και ατόμων: είχα πειστεί ότι τα πάντα αργά ή γρήγορα θα επέστρεφαν σε μένα, τα πάντα ήταν μονάχα μια παύση αόριστης διάρκειας και αυτή την παύση θα έπρεπε να τη ζήσω έντονα. Σε τέτοιο βαθμό που σήμερα νοσταλγώ τα μέρη, τις στιγμές και τα άτομα που συνάντησα σ' αυτό το μακρύ και έντονα βιωμένο ταξίδι. Σε τέτοιο βαθμό που σήμερα δε μπορώ να πω ότι υπήρξε η πιο όμορφη περίοδος της ζωής μου (μιας και η ζωή μου δεν έχει ακόμα τελειώσει) αλλά σίγουρα μία από τις περιόδους κατά τις οποίες δοκιμάστηκα και κατάλαβα πολλά για μένα, τον τρόπο μου ν' αντιμετωπίζω τη ζωή και πόσο μπορεί η ζωή έξω από κανόνες, κανονικότητα, ονόματα, επίθετα, διευθύνσεις και νούμερα αστυνομικής ταυτότητας, να εξάψει τη δημιουργικότητα, τη φαντασία, την αξιοπρέπεια και την επανοικειοποίηση όλων

όσων σου ανήκουν. Δικός σου άλλωστε είναι ο χρόνος, δικός σου ο τρόπος να ξεπεράσεις τις δυσκολίες, δικός σου ο τρόπος να τις επιλέγεις, δική σου η απόφαση να παίξεις τη γάτα με το ποντίκι, δική σου και η στιγμή που λες “φτάνει πια!”.

Όλα αυτά είναι και για σένα... όπου και αν βρίσκεσαι.

Απο ένα ατύχημα της διαδρομής σε μια προοπτική ζωής

Η παρανομία για μένα ξεκίνησε το 1980. Δεν ήταν μια επιλογή αλλά μια αναγκαιότητα. Ήταν δύσκολοι καιροί και οι ρουφιάνοι ξεφύτρωναν όπως τα μανιτάρια το φθινόπωρο. Λόγω μερικών αθλίων σαν κι αυτούς, αναγκάστηκα να εγκαταλείψω, μέσω διαφόρων δυσχερειών, το σπίτι των δικών μου από το χωριό στο οποίο γεννήθηκα. Δεν ήξερα που να πάω. Ανάμεσα στους φίλους και στους σύντροφους επικρατούσε μια ατμόσφαιρα δυσπιστίας και φόβου. Πολλούς τους είχε ήδη επισκεφθεί η αστυνομία και οι караμπινιέροι. Αρκετοί, μετά από ρουφιανιές, είχαν καταλήξει στη φυλακή. Αυτοί που ακόμα ήταν καθαροί απλά φοβόντουσαν... και δεν είχαν άδικο. Αν φιλοξενούσες έναν φυγόδικο στο σπίτι σου κινδύνευες να σε κατηγορήσουν ως μέλος “ένοπλης συμμορίας” και να περάσεις ένα σωρό χρόνια στις φυλακές της χώρας. Με θυμάμαι να χτυπάω πολλές πόρτες συντρόφων... θυμάμαι τη ταραχή τους και το απεγνωσμένο τους “δε μπορούμε να σε βοηθήσουμε”. Όταν δεν έχεις ένα σπίτι, για να κρυφτείς το χειρότερο πράγμα είναι η νύχτα. Εγώ γενικά, περνούσα τις ημέρες και τις νύχτες ταξιδεύοντας με το τραίνο. Έπαιρνα το Μιλάνο-Ρέτζιο Καλάμπρια, μ’ αναχώρηση στις 17.30 από τον κεντρικό σταθμό του Μιλάνου και έφτανα στο Ρέτζιο μετά από 22 ώρες. Κατέβαινα και έπαιρνα ένα άλλο που έπεστρεφε στο Μιλάνο κ.ο.κ. Για πολλές ημέρες και νύχτες. Ήταν δύσκολο αλλά τουλάχιστον είχες ένα κρεβάτι και μια στέγη συνεχώς εν κινήσει. Δεν ήταν όμως η ιδανική λύση. Ήταν απλώς μια λύση ανάγκης –εν

αναμονή κάτι καλύτερου– και μάλιστα επικίνδυνη λόγω των συνεχών αστυνομικών ελέγχων στους σταθμούς. Αφού δεν είχα προετοιμάσει εγώ τη παρανομία μου έπρεπε να τη περιμένω μια τέτοια κατάληξη.

Είχα μόλις βγεί απο τη φυλακή του Σαν Βιτόρε [στο Μιλάνο σ.τ.μ] μετά απο έξι μήνες εγκλεισμού. Με είχαν απελευθερώσει λόγω λήξης των χρονικών ορίων προφυλάκισης. Βρήκα μια δουλειά σαν αντιπρόσωπος ενός καταστήματος εργαλειομηχανών. Δεν έβγαζα πολλά, το μηνιάτικο το έδινα στους δικούς μου κι έτσι δε μου έμεναν χρήματα για να οργανώσω αυτό που θα ήταν το ιδανικό που μπορούσα να κάνω εκείνον τον καιρό: μια ήσυχη και μοναχική παράνομη ζωή. Έπρεπε να βρω τον κατάλληλο άνθρωπο που θα μου νοίκιαζε ένα μικρό διαμέρισμα και να έχω και τα λεφτά για τα προς το ζην. Η μεγάλη δυσκολία δεν ήταν να βρώ το άτομο που θα μου νοίκιαζε το διαμέρισμα. Το δύσκολο ήταν να έχω την οικονομική δυνατότητα να συντηρούμαι, ενώ ήμουν καταζητούμενος. Η μισθωτή εργασία δε σου επιτρέπει ν' αποταμιεύσεις αρκετά έτσι ώστε, προβλέποντας τις δύσκολες στιγμές, να προετοιμάσεις μια ήρεμη φυγοδικία. Η λύση θα ήταν η ληστεία τραπεζών αλλά εγώ είχα φύγει από το σπίτι μόνος μου, χωρίς όπλα, χωρίς χαρτιά, χωρίς στέγη και μ' ελάχιστα χρήματα στη τσέπη. Υπό αυτές τις συνθήκες η ελευθερία δε μπορεί να διαρκέσει για πολύ. Μπορούσα να βασιστώ σε κάποια απο τις ένοπλες οργανώσεις που γνώριζα..., είχα την τύχη αυτή αν μπορούμε να την ονομάσουμε έτσι. Γνώριζα συντρόφους που θα με βοηθούσαν αλλά, όπως πάντα, υπό όρους που εγώ δεν ήθελα να δεχθώ. Δηλαδή να στρατευτώ στην οργάνωσή τους.

Έτσι, μετά απο ένα σύντομο διάλλειμα περισυλλογής άρχισα και πάλι απεγνωσμένα να ψάχνω μια λύση που δε θα ήταν αναγκαστική. Δεν ήθελα να μπώ σε άλλες οργανώσεις κι αυτή στην οποία ήμουν, οι *Proletari Armati per il Comunismo* [Ένοπλοι Προλετάριοι για τον Κομμουνισμό σ.τ.μ] μετά τις συλλήψεις και τον εντοπισμό των περισσότερων μελών της, πλέον δεν υπήρχε. Δεν ένιωθα έτοιμος να μπω σε κάποια άλλη. Αντιλαμβανόμουν ότι μια νέα περιπέτεια αυτού του είδους δε θα διαρκούσε για πολύ. Αυτή η ασταθής κατάσταση, διήρκησε πάνω κάτω έξι μή-

νες. Συχνά έβρισκα φιλοξενεία σε σπίτια συντρόφων η οποία όμως δεν διαρκούσε πάνω απο δύο τρείς ημέρες... όπως έλεγε κι ένας αγαπημένος μου σύντροφος “ο φιλοξενούμενος μετά απο τρείς ημέρες βρωμάει”. Έτσι, με την βοήθεια παλιών συντρόφων, συνέχιζα να περιπλανούμαι απεγνωσμένα ψάχνοντας μια τρύπα για να ζήσω. Τελικά, εκεί που δεν το περίμενα είχα την τύχη να βρω ένα σπίτι όπου δεν εξαρτιόμουν απο κανένα. Αυτό είναι το βασικότερο στοιχείο. Να μην πρέπει να εξαρτάσαι παρά τη θέλησή σου από κανέναν. Την παρανομία πρέπει να την προετοιμάσεις πριν κυρήξεις πόλεμο στο Σύστημα... δε νομίζω ότι υπερβάλλω.

Είναι φανερό ότι η κατάσταση που διηγήθηκα ως εδώ είναι ιδιαίτερη. Όπως την έζησα εγώ την παρανομία, ξαφνική και τραυματική, ιδωμένη σαν ατύχημα της διαδρομής.

Όμως, αν θέλουμε να το αναλύσουμε συστηματικά το πρόβλημα είναι ακόμα πιό μεγάλο. Αναγκαστική παρανομία, φυγή, άρνηση να εισχωρήσεις σε οργανωμένες δομές που ορίζονται από μια ιδεολογία που δεν είναι η δική σου, αναζήτηση μιας ανεξαρτησίας σαν μοντέλο συνέχειας του αγώνα στον οποίο πιστεύεις, οικονομική επάρκεια, αναζήτηση των υλικών και ανθρώπινων πόρων για την εξασφάλιση αυτής της επάρκειας.

Παρότι στην αρχή βίωνα την εμπειρία της παρανομίας με άγχος, γιατί την έβρισκα ατελέσφορη, με το πέρασμα του χρόνου κατάφερα να βρω τη σωστή ισορροπία. Τη σιγουριά και την επιχειρησιακή ικανότητα ενός μικρού πυρήνα συντρόφων που μπορούσαν να πραγματοποιούν μεγάλες επιχειρήσεις και σκληρές επιθέσεις ενάντια στο οικονομικό και πολιτικό σύστημα που, μερικές φορές, άγγιζαν ένα επίπεδο αρτιότητας παρόμοιο μ' αυτό των μεγάλων οργανώσεων. Σε μια κοινωνία σαν αυτή της δεκαετίας του '80 (αλλά και σαν τη σημερινή) η μέγιστη αποτελεσματικότητα επιτυγχάνεται μέσω μικρών ομάδων, αποτελούμενων απο τρείς ή τέσσερις, καλά προετοιμασμένους σε στρατιωτικό επίπεδο και καλά πληροφορημένους, συντρόφους. Χωρίς τα παραπάνω, κάθε σχέδιο επίθεσης θα ήταν αδιανόητο.

Όταν από επιλογή ή από ανάγκη αντιμετωπίζεις την παρανομία είναι σαν να κυρρήεις πόλεμο στο Κράτος. Και μόνο το να περπατάς στο δρόμο με μια κακοφτιαγμένη ταυτότητα, κάτω από

αντίξοες δηλαδή συνθήκες, μπορείς να βρεθείς σε περίπτωση ελέγχου, μπροστά στην ανάγκη μιας επιλογής: Να φύγεις, να παραδοθείς ή ν' αντιδράσεις. Τις συνέπειες των δύο πρώτων επιλογών ήδη τις γνωρίζουμε. Στη τρίτη επιλογή, μόνο η ικανότητα σου και η εμπειρία σου μπορούν να σε σώσουν.

Δεν είναι αλήθεια ότι ο καταζητούμενος είναι μόνος. Η αλήθεια είναι ότι νιώθει μόνος. Είναι μια παροδική αίσθηση που εξαφανίζεται τη στιγμή που έχεις ένα χαρτί στη τσέπη που σε κάνει να νιώθεις σίγουρος. Ο κόσμος μας ανήκει... Το πλεονέκτημα αυτών των μοντέρνων καιρών είναι ότι μας επιτρέπουν να είμαστε καλά πληροφορημένοι για τα πάντα αφού μας δίνουν τη δυνατότητα, αν έχουμε τα χαρτιά μας στη τσέπη, μέσα σε λίγες ώρες να βρεθούμε από το ένα σημείο του πλανήτη στο άλλο.

Οι αισθηματικές σχέσεις στη περίπτωση αυτή, είναι ένα πρόβλημα. Ένα είναι βέβαιο. Αν πριν είχες έναν σύντροφο ή μια συντρόφισσα δεν υπάρχει άλλη επιλογή. Ή αυτός/ή έρχεται μαζί σου ή πρέπει να χωρίσετε οριστικά.

Δεν είναι δυνατόν να συναντήστε μια φορά κάθε τόσο. Σχεδόν όλες οι επιτυχίες (εξαιρώντας τους μετανοημένους και τα επιχειρησιακά λάθη που μπορούν να τύχουν) των μονάδων και των υπηρεσιών των караμπινιέρων και της αστυνομίας ξεκινάνε ακριβώς από τη συστηματική παρακολούθηση των ατόμων με τα οποία ο καταζητούμενος σχετίζεται συναισθηματικά (συμπεριλαμβανομένων και των γονιών και των συγγενών). Να παίζεις τη γάτα με το ποντίκι σ' αυτό το επίπεδο ισοδυναμεί με το να καταλήξεις σύντομα στη φυλακή. Είναι χρήσιμη η παρανομία; Προσωπικά πιστεύω πως ναι. Ζούμε σε μια επικίνδυνη εποχή πολέμων για την επιβολή της παγκοσμιοποίησης και της μοναδικής σκέψης. Η αυξανόμενη καταστολή ενισχύεται από τη στρατιωτικοποίηση που είναι ορατή σε παγκόσμιο επίπεδο. Η αυτοκρατορία των Η.Π.Α θέλει να κυρήξει τον πόλεμο σ' όλους εκείνους που, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, εναντιώνονται στη πολιτική κυριαρχίας της. Ήδη κατά τη διάρκεια της προεδρίας Κλίντον οι στρατιωτικές δαπάνες αυξήθηκαν σε έξι χρόνια κατά 70%. Η Ε.Ε ακολουθεί τον ίδιο δρόμο, με τη δημιουργία ενός στρατού εκπαιδευμένου για στρατιωτικές αποστολές που προστατεύουν τα

συμφέροντα των ευρωπαϊκών πολυεθνικών. Ανάμεσα σ' αυτές φιγουράρουν και οι μεγάλες βιομηχανίες όπλων που αναγκάζουν τις υπόλοιπες χώρες ν' αυξήσουν τις στρατιωτικές τους δαπάνες. Οι Η.Π.Α είναι οι μεγάλοι εμπνευστές αυτού του σχεδίου γιατί αντιλαμβάνονται ότι δε μπορούν ν' αποφύγουν το μεγάλο εσωτερικό πρόβλημα του εμπορικού χρέους και του δανεισμού. Λογικά δεν είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν από την τσέπη τους αυτή την οικονομική τους κρίση κι έτσι ωθούν τις άλλες χώρες σε μια παρανοϊκή συμμαχία, βασισμένη στον αιώνιο φόβο. Στον Τρίτο Κόσμο δημιουργείται ένα μεγάλο μέτωπο ενάντια στη παγκόσμια ηγεμονία τους (βλ. την κατάσταση μετά την 11η Σεπτέμβρη). Δεν αγνοούμε ότι σκοπός της δύσης είναι η δημιουργία μιας ασταθούς κι εκρηκτικής κατάστασης έτσι ώστε να δικαιολογείται η επέμβαση του Ν.Α.Τ.Ο που θα καταστρέφει κάθε ισχυρό κράτος που δε συμμορφώνεται με τις εντολές της. Οποιοσδήποτε, σαν άτομο ή σαν λαός, δε θα συμμορφώνεται με τις εντολές του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Σ.Ι.Α θα έχει αναμφίβολα μεγάλα προβλήματα. Είναι φανερό ότι αυτή η στρατηγική προετοιμασίας του πολέμου είναι ήδη μια πραγματικότητα. Οι Η.Π.Α χρησιμοποιούν διάφορες μεθόδους επέμβασης και σ' αυτή τη στρατηγική το Ν.Α.Τ.Ο, ενσαρκώνοντας τη στρατιωτική υπεροχή της Ουάσινγκτον έναντι των συμμάχων τους, αναλαμβάνει το πιο σημαντικό ρόλο.

Σ' αυτό το πλαίσιο η καταστολή προσλαμβάνει, με την απόλυτη στήριξη των κομμάτων της σοσιαλδημοκρατίας και της δεξιάς (που κερδίζουν τις εκλογές), μια απειλητική σπουδαιότητα. Όλα αυτά χάρη στις χρηματοδοτήσεις, στην απόλυτη στήριξη του σχεδίου οικονομικής ανάπτυξης και τη συνεχή "ενημερωτική" εκστρατεία των τεσσάρων πρακτορείων ειδήσεων που ελέγχουν τη διεθνή πολιτική. Η πληροφορία που μεταδίδουν είναι ήδη μια πράξη πολέμου και δεν είναι δυνατόν να μένουμε ουδέτεροι. Η πληροφόρησή τους είναι ένα επαναλαμβανόμενο ψέμα μέσω του οποίου όλο και πιο κατασταλτικοί νόμοι περνάνε σαν αναγκαίοι για την επιβίωση του συστήματος. Διαβάζοντας τις εφημερίδες τους, ακούγοντας τα ραδιόφωνα τους και βλέποντας την τηλεόρασή τους δεν καταφέρνουμε ν' αντιληφθούμε τίποτα κι αυτό εί-

ναι πολύ επικίνδυνο. Το Κράτος εξοπλίστηκε με νέους ποινικούς κώδικες, νέα εργαλεία μαζικής καταστολής πιο συμβατά με την πραγματικότητα την οποία το σύστημα απαιτεί να εξοντώσει. Για παράδειγμα στην Ισπανία, μέσω του νέου ποινικού κώδικα επισκιαζονται οι περιπτώσεις κρατικής τρομοκρατίας και βαφτίζεται τρομοκράτης αποκλειστικά και μόνο όποιος εναντιώνεται στο Κράτος (εναντίον των κτιρίων και των άλλων περιουσιών του ή εναντίον στελεχών του κρατικού μηχανισμού). Την ίδια στιγμή παρατηρείται μια υπερβολική αύξηση συλλήψεων, ακόμα και ειρηνικών διαδηλωτών, και βαρύτατων καταδικαστικών αποφάσεων. Για παράδειγμα, στη χώρα των Βάσκων με το νέο νόμο για τους ανήλικους ο εμπρησμός ενός κάδου απορριμάτων τιμωρείται με δεκαετή κάθειρξη. Η καταστολή επικεντρώνεται ενάντια σε συλλογικότητες και άτομα που ενσαρκώνουν την εξέγερση ενάντια στο σύστημα. Το μήνυμα των ισχυρών είναι ξεκάθαρο: Ή υποτάσσεσαι ή θα καταλήξεις στη φυλακή σε συνθήκες απομόνωσης ή θα πεθάνεις.

Με τον καιρό η δυναμική των διαδηλώσεων, χάνει έδαφος κι έτσι δε μένει άλλη επιλογή απο την οργανωμένη –σε ομάδες συνάφειας– παρανομία.

Και τελειώνοντας θα σας πω ότι μόνο στη παρανομία ένιωσα πραγματικά ελεύθερος.

Σημειώσεις ταξιδιού

Να μιλήσεις για ιδέες. Να μιλήσεις για χειρονομίες, διαδρομές και προοπτικές κάποιου που θέλει να ζήσει ελεύθερος. Ελεύθερος ανάμεσα σε άλλους ελεύθερους, στο χρόνο και στο χώρο της ατέρμονης μάχης ενάντια στον καρκίνο της εξουσίας. Ατέρμονη και γι' αυτό σε αέναη μεταμόρφωση, σε αδιάκοπη αλλαγή μορφής, έντασης, τοπίων και δυνατοτήτων.

Ξαφνικά βρίσκεσαι στο κέντρο μιας δίνης προσπαθώντας να ανασυντάξεις τις δυνάμεις σου από το τρομερό χτύπημα του κυκλώνα, να αποκρούσεις τα χτυπήματα και να αμυνθείς, αυτοσχεδιάζοντας πάνω σ' ένα τεντωμένο σκοινί κάτι που για πολλούς δεν αξίζει ο κόπος ούτε να το προσπαθήσεις. Που δεν μπορείς πια να το προτείνεις σε κανένα, διότι πολλοί το δοκίμασαν... και τα αποτελέσματα τόσων και τόσων δοκιμών και προσπαθειών που να βρίσκονται άραγε;

Ίσως να το γνωρίζουν αυτοί που πραγματικά προσπάθησαν ν' αντιμετωπίσουν την πρόκληση της ελευθερίας, πάνω στα ίχνη που ενώνουν τις διαδρομές όσων ήταν, είναι και θα είναι οι εχθροί κάθε παγιωμένου κανόνα και κάθε δομημένης τάξης.

Ποιός ξέρει πόσες χαρές και πόσες νίκες θα φυλάνε μέσα στα θησαυροφυλάκια τους! Ή μήπως μονάχα θα τους μείνει η ξεροκέφαλη επιθυμία να συνεχίσουν το δρόμο τους και να εξακολουθούν να ρισκάρουν τον εαυτό τους και όλα τα υπόλοιπα; Μια ώθηση ίσως για να δοκιμαστούν και για να μπορέσουν επομένως να έχουν το κουράγιο να πουν και στους άλλους ότι το να δοκιμασθείς σ' αυτόν τον άγριο αγώνα σημαίνει εκ των πραγμάτων ότι πλάθεις, κι επομένως ότι ζεις τώρα και όχι σε κάποιο ένδοξο

μέλλον, την ελευθερία που παρακινεί και εμπυχώνει τα βήματά μας.

Να λοιπόν που βρίσκεται η ελευθερία μου: σ' ένα κόσμο δούλων, τραπεζών, νόμων και αλυσίδων.

*“Κανένας δεν ωθείται πιο ψηλά
απ’ αυτόν που αγνοεί τον σκοπό του”*

Κρόμγουελ

Το να ταξιδεύσεις μπορεί να έχει πολλά και διαφορετικά νοήματα στην ζωή ενός ανθρώπου.

Υπάρχουν μονότονα ταξίδια, που επαναλαμβάνονται αδιάκοπα πάνω στις ράγες της καθημερινής επιβίωσης, στις οποίες μετακινούνται χιλιάδες άτομα προς τους ναούς της εκμετάλλευσης.

Βράδυ-πρωί, μέρα-νύχτα, μέσω των γκρίζων προαστείων και της γκρίζας εξοχής από τους καπνούς των εργοστασίων και από την μιζέρια της αλλοτρίωσης. Χιλιάδες ώρες, χιλιάδες χιλιόμετρα για να μην αλλάξει στο τέλος τίποτα...οι ίδιες αηδιασμένες φάτσες, τα ίδια αστραφτερά παράθυρα, οι ίδιες τελετουργίες μέχρι να καταναλώσεις εντελώς την ψυχή και τη σάρκα σου.

Είναι ο ρυθμός της εκμετάλλευσης. Είναι τα δρομολόγια ενός κόσμου που κυριαρχείται από πλαστές και θανατηφόρες ανάγκες και φιλοδοξίες που πετάνε μακριά ότι το πιο φυσικά ισορροπημένο κατάφερε ο άνθρωπος να αποσπάσει για τον εαυτό του, μετά από αιώνες προσπάθειας και ευφυΐας. Πάντα σε συνάρτηση με τα στοιχεία και τις άλλες μορφές ζωής του πλανήτη, μετά από άλλους τόσους αιώνες αγώνων ενάντια στις ανισότητες στις οποίες οι άλλοι όμοιοί του θέλησαν να τον καθυποτάξουν.

Στις μέρες μας, σ' ολόκληρο σχεδόν τον πλανήτη, η μοναδική ασχολία μέσω της οποίας βρίσκουμε ένα νόημα στην ύπαρξη μας είναι ο καταναλωτισμός. Πρέπει να καταναλώνουμε, να καταναλώνουμε, να καταναλώνουμε. Οποιοδήποτε προϊόν, είτε είναι υλικό είτε είναι πνευματικό. Δεν έχει σημασία η ποιότητα. Το σημαντικό είναι να διατηρήσουμε σε κίνηση την οικονομική μηχανή που παράγει, εμπορευματοποιεί και καθιστά ελκυστικά στην αγορά εμπορεύματα, τελειώς άχρηστα και επιβλαβή, που μπορούν να αποτελέσουν σκοπό της ζωής μας.

Αντικείμενα και τροφές, εμπειρίες, χιλιόμετρα, χώρες και πολιτισμοί προς κατανάλωση ώστε να αισθανόμαστε ικανοποιημένοι από τον κόσμο στον οποίο περνάμε τις μέρες μας.

Το ίδιο “πνεύμα” που διακατέχει όποιον γοητεύεται από τα τουριστικά ταξίδια, όπου οι αποστάσεις που διανύουμε και οι τόποι στους οποίους φθάνουμε ασφυκτιούν σ’ ένα οργανωμένο πακέτο διακοπών. Η διάρκεια του οποίου, εκτός δυσάρεστων απροόπτων, είναι καθορισμένη εκ των προτέρων. Στιγμές που αφαιρούμαστε για λίγο από τους ρυθμούς της καθημερινότητας με την ελπίδα να φορτίσουμε, τουλάχιστον μέχρι τις επόμενες διακοπές, τις μπαταρίες μας ώστε να αποτρέψουμε την απόφαση να κάνουμε τις βαλίτσες μας μια και καλή.

Επί πλέον, η τουριστική βιομηχανία, δηλαδή η μετατροπή του ταξιδιού σε εμπόρευμα και ο σχεδιασμός του εδάφους, των πηγών και της παραγωγής που γίνεται με αυτό τον σκοπό, παρέχει μια υπηρεσία που δεν μπορεί να θεωρηθεί ασήμαντη για την διατήρηση και την αναπαραγωγή της καταστροφής που έφερε ο καπιταλισμός. Ο καπιταλισμός από τη μια δημιουργεί και μεταφέρει αγορές σε τόπους που, είτε λόγω φυσικών χαρακτηριστικών είτε λόγω ειδικών δημογραφικών η κοινωνικών συνθηκών, αδυνατούν να αφομοιώσουν άλλα παραγωγικά μοντέλα και παραγωγικές εγκαταστάσεις. Από την άλλη εγγυάται τις κατάλληλες δομές για να ικανοποιήσει την ανάγκη για ένα ταξίδι αποστειρωμένο από κάθε κίνδυνο απρόοπτου και πραγματικής αλλαγής της ύπαρξης μας.

Για τους πιο καθιστικούς τύπους υπάρχει και η δυνατότητα ενός ξεκούραστου ταξιδιού, πάνω στον καναπέ, στις συγκινήσεις που προσφέρει ο κόσμος της τηλεόρασης ή ένα ταξίδι με οδηγό αυτήν ή την άλλη ουσία, παράνομη ή νόμιμη λίγο ενδιαφέρει, προς τα βάρη του ανικανοποίητου.

*Και πάρε δύναμη
γι’ ακόμα μια φορά
γιατί μία καινούργια μέρα πάει ν’ αρχίσει
και ποιος ξέρει σε ποιους δρόμους θα βρεθείς
πόσα βλέμματα, πόσες αγκαλιές*

*πόσες καινούργιες περιπέτειες που σου διαφεύγουν,
θα έρθουν
να πηδήξουν η μία πάνω στην άλλη.
Είσαι στο μάτι του κυκλώνα
και αυτό καθιστά
κάθε μέρα και κάθε νύχτα
την πιο μεγάλη συγκίνηση
που μπορεί κάποιος να ζήσει.
μεσάνυχτα, 19-20 Φλεβάρη*

Όμως υπάρχουν και ταξίδια που αναστατώνουν τις συνήθειες και τις πεποιθήσεις ενός ατόμου. Όχι μόνο τις δικές του, αλλά, κάποιες φορές, ακόμα και αυτές ενός ολόκληρου πολιτισμού που αναπόφευκτα έχει καθορίσει τις σχέσεις μας, τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τη ζωή από την στιγμή που γεννηθήκαμε μέχρι τη στιγμή που αρχίσαμε το ταξίδι.

Γι' αυτά τα ταξίδια θέλω να μιλήσω.

Ταξίδια που, όπως μου 'χουνε πει κι άλλοι, δεν έχουν επιστροφή. Διότι το να επιστρέφεις στα βήματα σου, ή έστω να έχεις σαν προορισμό το σημείο απ' όπου ξεκίνησες, δεν μπορεί παρά να είναι άλλη μια περιπέτεια, ένα ακόμα ταξίδι.

Κάθε μέρα βήμα-βήμα, αντιμετωπίζοντας αισθήσεις, τόπους, πρόσωπα και εμπειρίες που σε οδηγούν ν' ανακαλύψεις τον εαυτό σου και αυτό που σε περιτριγυρίζει. Μια ανακάλυψη που μεταμορφώνει τους τρόπους ύπαρξης σου, που στερεώνει καλά και ενισχύει εκείνες τις κλίσεις και τις συμπεριφορές που ποτέ δε θα σε εγκαταλείψουν, ενώ ταυτόχρονα σου προσφέρει την επίγνωση ότι παρόμοιες "βεβαιότητες" μπορούν να διαλυθούν και να ξεπεραστούν.

Ένα ταξίδι στο οποίο τίποτα δεν είναι προκαθορισμένο. Ένα ταξίδι όπου αναδύονται και αναπτύσσονται οι αλήθειες μας, αυτές που ο καθένας μας καλλιεργεί για τον εαυτό του και τις οποίες μπορεί να μεταδώσει σ' αυτό που τον περιβάλλει συμπεριφερόμενος και δρώντας κατά τρόπο συνεπή προς αυτές. Αυτές τις αλήθειες που συνέχεια μπαίνουν υπό συζήτηση, που αθετούνται ή ενισχύονται από τις επιθέσεις της πιο ανελέητης κριτικής μας. Δια-

χωρισμένες σε μια κοινή πορεία, οι διαισθήσεις μας, οι ιδέες μας και οι πεποιθήσεις μας συναντιούνται, συγκρούονται, πλησιάζουν μέχρι να προσεγγίσουν τις αλήθειες των άλλων. Είναι τα κριτήρια που ενσαρκώνουν το νόημα του ταξιδιού μας, που μας δείχνουν που να ψάξουμε, που να κατευθυνθούμε, ποιός βρίσκεται στο πλευρό μας και ποιός είναι ο εχθρός μας.

Αναφέρομαι στις αλήθειες που μας δίνουν το ερέθισμα για τη σύγκριση και την ανάπτυξη ώστε να παραμείνουν ξένες προς την Αλήθεια, την κοινή για όλους, που δεν είναι άλλο παρά ένα ηθικό και κοινωνικό δόγμα που μας έχει εκ των προτέρων επιβληθεί. Αλήθειες τις οποίες φοβάται και πολέμα αυτή η κοινή Αλήθεια.

*Ανοιξε μια πόρτα και ο κόσμος θα ξεπροβάλλει μπροστά σου.
Σε όλο του το μάταιο, σε όλη του τη μιζέρια.
Κι όμως ακόμα σκέφτεσαι
Τι θα μπορούσε να είναι
ικανό να διαλύσει αυτό τον τεράστιο βούρκο;
Πόσες δυνατότητες μπορούμε να συναντήσουμε
σ' αυτή την πορεία ενάντια στο χρόνο.
Πόσες κινήσεις έχεις ακόμα στη διάθεση σου.
Αναρωτιέσαι,
και η απάντηση, σου δείχνει ότι οι δρόμοι που μπορείς να πάρεις
δεν έχουν εξαντληθεί.
Το επόμενο βήμα,
ένα σταυροδρόμι,
μια απρόσμενη ανηφόρα ή μια απρόσμενη κατηφόρα,
και η διαδρομή μπορεί να σου αποκαλυφθεί
με όλη της την διαύγεια και την ασφάλεια
που σου επιτρέπει να συνεχίσεις.*

τέλη Οκτώβρη

Χρειάζεται να είσαι συνέχεια έτοιμος να αντιμετωπίσεις καινούργιες καταστάσεις. Η πραγματικότητα με την οποία έρχεσαι αντιμέτωπος μεταβάλλεται συνέχεια, κάποιες φορές αυτές οι αλ-

λαγές μπορούν να σε οδηγήσουν σε διαδρομές και ορίζοντες που στην καλύτερη των περιπτώσεων, έχεις επισκεφτεί μόνο στην φαντασία σου.

Μπορεί να συμβεί στον καθένα... κατά κύριο λόγο μπορεί να συμβεί σε όποιον τρέφει την επιθυμία να καταστρέψει κανόνες και καθεστώτα και ν' προσανατολίσει το δικό του σήμερα και το δικό του αύριο σε άλλους τρόπους ζωής, άλλες μορφές κοινωνικών σχέσεων, άλλα συστήματα για την εξασφάλιση και τη διαχείριση όλων εκείνων των αναγκών του, σαν άτομο αλλά και σαν συστατικό ενός κοινωνικού συνόλου. Σ' αυτή την περίπτωση, η πιθανότητα μιας διαδρομής που ξεφεύγει από τους κώδικες της αναγνώρισης και της εξακρίβωσης, αυξάνει αποφασιστικά. Απόδειξη αυτού είναι οι εμπειρίες όσων αφοσιώθηκαν στον αγώνα για την ελευθερία –όπως και να εκλαμβάνεται η συγκεκριμένη λέξη σε όλες τις εποχές και σ' όλους τους τόπους.

Είναι μια διαδρομή στην οποία μπορεί κάποιος να ακολουθήσει διότι δεν υπάρχουν άλλες δυνατές. Ή μπορεί να είναι μια επιλογή που εκτιμήθηκε από τις απαιτήσεις μας, τα σχέδια μας και τις επιθυμίες μας, χωρίς να έχουμε κάποιον από πίσω μας.

*Σήμερα, ξέρω ότι το να γκρεμίσεις αυτά τα γεφύρια κοστίζει
ταλαιπωρία,*

όμως είναι δυνατό.

Μια κατάκτηση

των ικανοτήτων μας,

που βήμα με το βήμα σφρηλατεί την ασφάλεια και την εμπιστοσύνη

σ' αυτό που σκεφτόμαστε

σ' αυτό που θεωρούμε δυνατό.

Σ' αυτό που δημιουργούμε με πείσμα και ενθουσιασμό.

Απ' αυτή τη σιγή,

απ' την ανησυχία που νιώθουμε όταν βρισκόμαστε μακριά απ' την συνήθεια,

*απ' αυτές τις στιγμές, ξεθωριασμένες πια από την ανάμνηση,
γεννιέται η ελευθερία που μπορώ ν' ανασάνω σήμερα.*

25 απριλίου

Υπάρχουν κανόνες, πεποιθήσεις, χαρτιά, τεχνολογικές καινοτομίες που φακελώνουν και οργανώνουν την ισχύουσα κατάσταση σύμφωνα με τις απαιτήσεις του συστήματος παραγωγής και κοινωνικής διαχείρισης από την επικρατούσα εξουσία.

Υπάρχουν στιγμές που όλα αυτά γίνονται ένα πολύ στενό κλουβί που περιορίζει τη δραστηριότητα εκείνων που θέλουν να τινάξουν στον αέρα αυτή τη τεράστια φυλακή. Έτσι γεννιέται η επιθυμία για άλλους χώρους, για άλλες ικανότητες, για μια διαφορετική διάσταση μέσα στην οποία να μάθουμε να κινούμαστε. Αυτή είναι η διάσταση του κρυφού, ο χώρος της διαίσθησης, των γνώσεων, των σχεδίων και της δράσης που σου δίνουν την δυνατότητα να διατηρήσεις την πρωτοβουλία και να εμπλουτίσεις την ικανότητα παρέμβασης χωρίς να πρέπει να γίνεις κατ' ανάγκη αναγνωρίσιμος και βορά στον έλεγχο και στην καταστολή. Η διάσταση του κρυφού τρέχει παράλληλα με το υπάρχον, όπως έχουμε συνηθίσει να το θεωρούμε, διεισδύει σ' αυτό και απομακρύνεται απ' αυτό σύμφωνα με τις απαιτήσεις μας και τους σκοπούς τους οποίους κάποιες φορές έχουμε αφιερωθεί.

13:28

Βρίσκομαι στο τρένο. Τις τελευταίες σκιές που μ' ακολουθούσανε τις έχω αφήσει καμιά εκατοστιαία χιλιόμετρα πίσω μου, μετά από ένα γρήγορο πέρασμα από τα ράφια ενός σούπερ μάρκετ με δύο εξόδους και δύο λεωφορεία που πρόλαβα στο τσακ με προορισμό κάποια προάστεια της πόλης. Και εκτός κέντρου υπάρχουν και τρένα που σταματάνε και οι κάμερες είναι λιγότερες και εύκολα μπορείς να τις αποφύγεις.

Δεν έχω κανέναν πίσω μου και τα διάφορα χαρτιά, που δεν είναι τα δικά μου, βρίσκονται στο πορτοφόλι μου. Ένα κούρεμα, ένα ζευγάρι γυαλιά, κάνα ρούχο που δε χτυπά πολύ στο μάτι, και για τους άλλους δεν είμαι πια εγώ. Πριν να πάρω αυτό το τρένο βρήκα και μια τσάντα από 'κείνες που καλό είναι να μην τις έχεις ποτέ στο σπίτι σου.

Έχω όλα όσα χρειάζομαι και ξέρω ότι με τα μέτρα που έχω πάρει μόνο μία ατυχία μπορεί να με κάνει να πέσω σε κάνα επικίνδυνο έλεγχο.

Τη διαδρομή την ξέρω, αν και θα πρέπει να διανύσω δρόμους που ποτέ μου δεν είδα και να επισκεφτώ μέρη στα οποία ποτέ μου δε βρέθηκα. Η διαδρομή είναι μια μέθοδος: στο να συμβουλευόμαι χάρτες και ωράρια, στο να επιλέγω σταθμούς και δρόμους πρόσβασης, στο να ανιχνεύω τόπους που μέχρι εκείνη τη στιγμή δε γνώριζα.

Το ταξίδι ενός παρανόμου δεν είναι μια ανάσα αέρα από την μονοτονία της καθημερινότητας. Φτάνεις σ' ένα μέρος και η προσοχή σου επικεντρώνεται στο να αποκτήσει μια άμεση αντίληψη του χώρου μέσα στον οποίο θα κινηθείς. Αναζητάς εκείνα τα στοιχεία, εκείνες τις συνθήκες που θα ικανοποιήσουν περισσότερο τις απαιτήσεις σου που σ' έχουν φέρει στο συγκεκριμένο μέρος. Προσπαθείς να αναγνωρίσεις τους πιθανούς κινδύνους και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που θα σου είναι χρήσιμα.

Η διαδρομή είναι ένα άλμπουμ φωτογραφιών όπου κρατάς παρατηρήσεις, υπόγειες διαβάσεις και μονόδρομους, σπίτια φίλων και διακριτικά μπαράκια, ξενοδοχεία στα οποία δε σου ζητάνε χαρτιά και δάση όπου μπορείς να κατασκηνώσεις χωρίς να γίνεις αντιληπτός.

Τώρα, είμαι εδώ, άγνωστος μεταξύ αγνώστων και έχω ξεκαθαρίσει αυτό που διατίθεται να κάνω. Ένα λάθος βήμα, μια κουβέντα παραπάνω, μια ματιά ή μια κίνηση εχθρική που να ελκύσει πάνω μου την προσοχή. Αυτά είναι τα λάθη που πρέπει να αποφεύγω αν δε θέλω να βρεθώ σε κίνδυνο. Το σημαντικότερο τώρα είναι να κινηθώ, αποφασισμένος αλλά και θαρραλός, σαν το ψάρι στο νερό του.

Νάτος. Ο οδηγός μου, συνεπής, με περιμένει κάτω απ' το ρολόι της πλατείας. Αρχίζει να περπατά προπορευόμενος καμιά δεκαριά μέτρα στην άλλη πλευρά του δρόμου. Τον ακολουθώ και νιώθω με τη σειρά μου ότι κάποια μάτια με καρφώνουν. Φίλοι, σύντροφοι.

Ένα ταξίδι σαν κι αυτό που μας περιμένει είναι πιο συναρπαστικό, τουλάχιστον όσο μ' αφορά, άμα γίνει με παρέα.

Το ταξίδι ενός παρανόμου δεν είναι σε καμία περίπτωση ξένοιαστο. Υπάρχουν περάσματα γεμάτα κινδύνους και πρέπει κάθε στιγμή να υπολογίζεις το ενδεχόμενο μιας βίαιης επιστροφής σ'

αυτήν την κατάσταση απ' την οποία ξέφυγες, με όλες τις συνέπειες που αυτή η επιστροφή επιφέρει.

Περισσότερο από ποτέ μαθαίνεις πια να συμφιλώνεσαι με το ενδεχόμενο του θανάτου. Ένα ενδεχόμενο που δεν είναι μακρινό από τα θραύσματα μιας σύγκρουσης χωρίς μέτρα ασφαλείας με την Εξουσία και τα σκυλιά της. Πρόκειται για μια σκέψη που γυροφέρνει στο μυαλό σου. Δεν πρόκειται περί κάποιας εμμονής αλλά για την επίγνωση ενός επιλόγου ανάμεσα στους τόσους πιθανούς των περιπετειών μας.

Το να αντιμετωπίζεις καταστάσεις αυτού του είδους δεν είναι καθόλου εύκολο, διότι επιφέρει την απομάκρυνση απ' όλα αυτά που μας περιτριγυρίζουν, λίγο πολύ έντονη ανάλογα με αυτό που θεωρούμε κατάλληλο για τις συγκεκριμένες περιστάσεις του ταξιδιού μας. Και χωρίς τις συνηθισμένες μας παρέες, χωρίς τους φίλους μας και τα αγαπημένα μας πρόσωπα, μπορεί να νιώσουμε μόνοι.

Είναι σαν να αποσπάστηκε ένα μέρος του εαυτού μας από τα βάθη της ψυχής μας. Περπατάς, έχεις τα ίδια πόδια, τα ίδια χέρια, το ίδιο μυαλό, όμως κάτι λείπει.

Ένα τεράστιο κενό στο οποίο δεν είναι και πολύ δύσκολο να υποπέσεις.

Αυτό το περίεργο είδος ταξιδευτή μπορεί να ξεχάσει την μελαγχολία που τον συνοδεύει σε κάθε του βήμα μέσω των συναντήσεων που ξεπροβάλλουν στη διαδρομή του και μπορεί να την ανακουφίσει με νέες σχέσεις και εμπειρίες χωρίς τις οποίες δεν θα είχε τη δυνατότητα να αναμετρηθεί με τον εαυτό του. Και δεν αναφέρομαι μόνο σ' αυτούς που, σ' αυτή τη γιγαντιαία φυλακή με ανοιχτό ουρανό, βρίσκονται στην ίδια κατάσταση μ' εσένα και που μπορεί να τύχει να τους συναντήσεις.

Μπορούμε να μιλήσουμε για μια νέα ή και προϋπάρχουσα ευαισθησία, στον τρόπο που προσεγγίζεις την ανθρώπινη πραγματικότητα και τις πιο συγκεκριμένες της ανάγκες, την πιο καταθλιπτική της μιζέρια, τις πιο ειλικρινείς χαρές της και την πιο ειλικρινή της γενναιοδωρία.

Μια δυνατότητα που δεν κινείται αποκλειστικά από μια ξεκάθαρη αλλαγή του τρόπου αντίληψης των σχέσεων των οποίων έχεις ανάγκη ή που θα τύχει να καλλιεργήσεις, αλλά και από τον

τρόπο με τον οποίο οι άλλοι έρχονται σε επαφή μαζί σου και από τα κριτήρια με τα οποία ερμηνεύουν το περιεχόμενο και την δυναμική αυτής της επαφής.

Ο παράνομος, απελευθερωμένος από την ταυτότητα του, απ' όλα αυτά που έκανε κατά τη διάρκεια της ζωής του και απ' αυτά που λέγονταν γι' αυτόν από τον περίγυρό του, ανακαλύπτει ξανά την ουσία των επιλογών του και των επιδιώξεων του. Αντιλαμβάνεται πόσο ξεκάθαροι και πραγματικοί είναι κατά βάθος, οι λόγοι της άκαμπτης επιθυμίας του για ανατροπή, απ' την οποία εμψυχώθηκε. Και απ' αυτό μπορεί ν' προκύψει μια πραγματική, άμεση αμοιβαιότητα στον τρόπο επικοινωνίας και στον τρόπο με τον οποίο δημιουργεί τις σχέσεις του, τον οποίο δεν είχε ποτέ την ευκαιρία να γνωρίσει. Μία αμοιβαιότητα που τον ωθεί να ανακαλύψει νέες μορφές και νέα γλώσσα για να εκφράσει σ' όποιον βρίσκεται κοντά του την ουσία των γνωρισμάτων του και των πεποιθήσεων του.

El Menfi

Φτάσαμε στην πόλη το βράδυ. Η ομάδα της έπαιζε για την απίθανη μάλλον διατήρηση της στην κατηγορία.

Στα μπαρ ο κόσμος, ως επί το πλείστον απαισιόδοξος, αναλωνότανε στο συνηθισμένο τελετουργικό των κραυγών, των χειρονομιών και των διαφόρων ποτών μπροστά στις γιγάντιες οθόνες, στις οποίες η ποιότητα της εικόνας δεν επέτρεπε ούτε καν τη μπάλα να διακρίνεις.

Ο El Menfi είχε ήδη φθάσει, μας περίμενε και η παρουσία του έρπονταν ανάμεσα στα γέλια που συνόδευαν τη βραδιά μας.

Ο El Menfi είναι μία αίσθηση που παίρνει σάρκα και οστά. Ένας τρόπος κίνησης ανάμεσα στον κόσμο, ένας τρόπος να γελάς και να στρέφεις το βλέμμα που σημαδεύει το πρόσωπο και μεταμορφώνει νεύρα και μύες.

Το να αντιληφθείς την παρουσία του σημαίνει ότι ποτέ δε θα την εγκαταλείψεις.

Ο El Menfi βρίσκεται στο πλευρό μας, στα ξένοιαστα ξεφάντωματα στα οποία αφιερώνομαστε στο μητροπολιτικό πράσινο του χωραφιού που μας φιλοξενεί. Και μας οδήγησε να γευτούμε,

μέσω της φωνής των αναμνήσεων, την μοναδικότητα των στιγμών που ζήσαμε μαζί.

Μέσα του ο El Menfi φέρει την μοναδική διάσταση του ατόμου που τρέχει μακριά από το σπίτι του με την πεποίθηση στην καρδιά ότι αν ρίσκαρε τα πάντα, χάνοντας ίσως πολλά, το έκανε για μία συναρπαστική αλλαγή όχι μόνο της δικής του κατάστασης.

Είναι η αίσθηση της επιστροφής σε κάτι που άρχισες, μια επιστροφή σε μια γη που παραμορφώνεται, στην μνήμη, σε κάτι το ιδανικό και που μπορεί να μας ωθήσει να την αναζητήσουμε κι αλλού, σε άτομα και καταστάσεις που μέχρι τώρα δεν συναντήσαμε.

Γι' αυτό ο El Menfi ξεπροβάλλει στη μισόκλειστη πόρτα του αγνώστου, στους κήπους που πλημμυρίζουν από θερμότητα, από τις μυρωδιές της λαϊκής κουζίνας, από άντρες, γυναίκες και παιδιά που αναζητούν ένα μέλλον ανάμεσα στα νήματα του ιστού μιας πραγματικότητας που θρυμματίζει ελευθερία και ελπίδες.

Γι' αυτό ο El Menfi τρέχει στα δάση και στα βράχια για να διεισδύσει στην καρδιά της καταπίεσης και να χάσει μέχρι τα βάθη της την γροθιά του.

Το ξέρουμε, περιεργαζόμαστε με την άκρη του ματιού και οι σκέψεις μας ωθούνται εκεί όπου τα μισόλογα και η περιέργεια των νυχτερινών μας συντρόφων δεν μπορούν να φθάσουν, εκεί όπου η ελευθερία όλων μας μπλέκεται με την ελευθερία του El Menfi.

Εκείνη τη νύχτα πετάξαμε τα σακίδια μας σε μια γωνιά και με το πρώτο φως αφήσαμε για χιλιοστή φορά μια πρόσκαιρη όαση στιγμιαίας γαλήνης και χαθήκαμε στο κουβάρι των χιλιάδων δρόμων και ιδεών μας. Σίγουροι ότι, με οποιονδήποτε τρόπο, δε θα εγκαταλείψουμε ποτέ ο ένας τον άλλον.

Αλλά στο τέλος όλων αυτών των μετακινήσεων, των συζητήσεων, των φωνών και των σχεδίων, είσαι ξανά μόνος. Μόνος μπροστά στις ευθύνες σου, μπροστά στις ικανότητες που απέκτησες ή έστω νομίζεις ότι απέκτησες να επικοινωνείς, να προτείνεις και να πράττεις μαζί με τους άλλους. Μόνος μπροστά στο πείσμα και την επιμονή από την οποία πρέπει να γραπωθείς για να μην βυθιστείς στο βούρκο που σε περιτριγυρίζει, στη μιζέρια των ανθρωπίνων σχέσεων και των προοπτικών, στις μικρές και μεγάλες

παραιτήσεις και συνεννοχές της καθημερινότητας.

Μόνος αλλά με κάποια εφόδια μέσα σου που σε ωθούν να δημιουργήσεις νέες σχέσεις, νέα σχέδια, νέους αγώνες.

Η παρανομία γίνεται λοιπόν μια έφεση που προσφέρει ολοκλήρωση στο είναι σου, στη σκέψη σου και στη δράση σου. Είναι ένα ταξίδι που σου χαρίζει ένα φίλτρο για να ερμηνεύσεις αυτό που σε περικυκλώνει σύμφωνα με μια οπτική που αλλάζει τον τρόπο αντίληψης που έχεις για τη ζωή σου, τους χρόνους και χώρους των μετακινήσεων και των στάσεων σου. Προσπαθώ να σκεφτώ... να δω τι έγινε και τι δεν έγινε. Και βρίσκομαι τώρα να ακολουθώ απίθανες στρατηγικές επιλογές. Απίθανες όχι επειδή δεν είναι οι κατάλληλες για το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσομαι ή επειδή έκανα ένα αδιόρθωτο λάθος στην κατανόηση και την ερμηνεία της αναγκαιότητας που εκφράζει ένα αντιεξουσιαστικό κίνημα τη στιγμή αυτή.

Απίθανες έλεγα, διότι δεν λαμβάνουν υπ' όψιν αυτό που πραγματικά είμαι, τους δρόμους που πήρα, εκείνο το αυλάκι που, ρίχνοντας μια βαθιά ματιά στο εσώτερο μου είναι, αυξάνει την απόσταση ανάμεσα σ' εμένα και το μεγαλύτερο μέρος των ατόμων με τα οποία συναναστρέφομαι.

Ένα αυλάκι που μπορεί να μην διασχιστεί αλλά αναπόφευκτα ξεπερνιέται, το οποίο διασχίζεις προς τη μία κατεύθυνση και επιστρέφεις για να το διασχίσεις προς την άλλη. Ένα αυλάκι σ' οποίο μπορούν να μπλεχτούν διαδρομές αμοιβαιότητας και συνάντησης κοινών εμπειριών. Όμως παραμένει πάντα ένα αυλάκι που κάθε φορά που τρέχω δίπλα του με φέρνει σ' αυτό που είμαι και σ' αυτό που, είτε από τύχη είτε από διαύγεια, είχα τη δυνατότητα να γνωρίσω, ν' αναπτύξω και να εξασκήσω στο παράνομο ταξίδι μου. Μόνο έχοντας επίγνωση των αποστάσεων που χαραχτήκαν ανεξίτηλα στις εμπειρίες μου, στις ικανότητες μου, στο τρόπο που αντιμετωπίζω τη ζωή και επομένως τους αγώνες, νιώθω ότι μπορώ να ρίξω μια αποφασιστική ματιά στα μονοπάτια των νέων ταξιδιών που θα έρθουν.

Φυγή μέσα στην κοινωνική φυλακή

Το κατασταλτικό σύστημα εξελίσσεται κι όπως κάθε τομέας της μεγάλης αγοράς, που αποτελεί τη σημερινή κοινωνία, πειραματίζεται πάνω σε νέες μεθόδους για να ελέγχει τα άτομα και να τα καθυποτάσσει σύμφωνα με τις ανάγκες του.

Πέρα από το κτίριο εγκλεισμού καθ'εαυτό, προστέθηκαν νέα μέτρα ελέγχου που μειώνουν τον υπερπληθυσμό των φυλακών και επιτρέπουν σ' αυτούς που διαχειρίζονται τις τύχες μας να εξοικονομούν ένα σωρό χρήματα, όπως για παράδειγμα ο κατ' οίκον περιορισμός που αποτελεί μια καλή επένδυση. Ο κρατούμενος διαχειρίζεται την κράτησή του κι επιπλέον φαντάζει σα μια δημοκρατική καταστολή. Και τι να πούμε για τα ηλεκτρονικά βραχιόλια που εφαρμόζονται στον αστράγαλο όπως στα πειραματόζωα των εργαστηρίων; Αυτά τα ηλεκτρονικά βραχιόλια ενοικιάζονται από εξειδικευμένες επιχειρήσεις οι οποίες δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας. Αλλά γιατί να μην τα ονομάσουμε περικόρπια; Ίσως γιατί ακούγεται άσχημα μέσα σ' ένα δικαστήριο: “Σε καταδικάζω σε ηλεκτρονικό περικόρπιο”.

Οι φυλακές της σημερινής κοινωνίας βρίσκονται παντού κι αγίζουν όλες τις πτυχές τις ύπαρξής μας. Δεν είναι άραγε, φυλακές τα εργοστάσια και τα γραφεία, όπου πουλάς το χρόνο σου και δέχεσαι σαν αντάλλαγμα το να συνεχίζεις να παράγεις και να υποφέρεις; Τα σχολεία και τα πανεπιστήμια όπου αντί να διαμορφώνονται άνθρωποι, διαμορφώνονται εκμεταλλευτές ή κατ' επιλογήν εκμεταλλευόμενοι; Ή μήπως τα νοσοκομεία όπου πηγαίνεις για να πεθάνεις από καρκίνο μετά από μια ασήμαντη και αγχωμένη ζωή, και οι θεραπευτικές κοινότητες όπου πειραματίζονται

τρόπους επανένταξης στον παραγωγικό κύκλο; Και τι είναι όλα αυτά τα καταθλιπτικά τοιμεντένια κουτιά που τα ονόμασαν κατοικίες και μέσα στα οποία καταριέσαι τη ζωή σου; Οι συνοικίες στις οποίες προβλέπεται ώρα εξόδου, τα σούπερ μάρκετ όπου αγοράζονται οι αηδίες που παράγονται και οι δρόμοι που μας συνθλιβουν σαν να είμαστε μύγες;

Κρατούμενοι δεν είναι άραγε κι εκείνοι που είναι αναγκασμένοι να δουλεύουν για έναν εξευτελιστικό μισθό; Δεν είναι μήπως δεσμοφύλακες του εαυτού τους, οι ηλίθιοι των προγραμμάτων στυλ “Big Brother” και όλοι εκείνοι που παθητικά παρακολουθούν αυτήν την ακατάσχετη μονοτονία; Κρατούμενοι ενός κόσμου στον οποίο η μόνη ελευθερία εκφράζεται στο ποσό ενός τραπεζικού λογαριασμού. Η κυριαρχία, οργανώνοντας ένα όλο και πιο αποτελεσματικό δίκτυο ελέγχου και χρησιμοποιώντας όλο και πιο προηγμένα εργαλεία, κατάφερε να εισχωρήσει σε κάθε τι το ενδόμυχο και να μετατρέψει σε φυλακές όλους αυτούς τους χώρους στους οποίους οι άνθρωποι είναι αναγκασμένοι να ζουν.

Κάθε χρόνο, μόνο στην Ιταλία, πάνω από πενήντα χιλιάδες άτομα περνάνε από τις φυλακές –αυτές με τα κάγκελα και τους δεσμοφύλακες. Εκεί που τα βασανιστήρια γίνονται σε καθημερινή βάση και οι ξυλοδαρμοί είναι κάτι το φυσιολογικό. Κάτι ξέρουν οι κρατούμενοι που βρίσκονται υπό το καθεστώς 41 bis στην Ιταλία ή στο F.I.E.S. στην Ισπανία. Η συντριπτική πλειοψηφία των κρατουμένων διέπραξε αδικήματα ενάντια στην ιδιοκτησία ή σχετικά με τη διακίνηση ναρκωτικών. Ένα μεγάλο μέρος τους είναι μετανάστες που κατάγονται από μέρη στα οποία η δυτική αποικιοκρατία άφησε πίσω της, μόνο εξαθλίωση. *“Οι νόμοι έχουν φτιαχτεί από τους πλούσιους για την εκμετάλλευση εκείνων που η βάρβαρη αναγκαιότητα δεν τους επιτρέπει να τους τηρούν”* (Μ. Μπρεχτ). Ποτέ δε θα σεβαστώ μια κοινωνία που υποκλίνεται στο κέρδος και τον πόλεμο και κλείνει σε μια φυλακή όσους δεν προσαρμόζονται. Όταν έμαθα ότι θέλανε να με κλείσουν σ’ ένα κλουβί δεν είχα κανένα ενδοιασμό. Μπροστά στην βεβαιότητα του εγκλεισμού προτίμησα τη φυγή. Μια ενστικτώδης επιλογή. Μια επιλογή που συνεπάγεται την ποινή της απομάκρυνσης από τη

πραγματικότητα στην οποία ζούσα αλλά και την ευχαρίστηση του να μην πέσεις στα χέρια του ιεροεξεταστή. Η ζωή του φυγά είναι αυτή ενός *incognito* κρατουμένου μέσα σ' αυτό το μεγάλο σωφρονιστικό κατάστημα που είναι η κοινωνία. Δεν ξέρω αν η φυγή είναι καλύτερη από την επίσημη φυλακή ή χειρότερη από την κοινωνική φυλακή: Δε δοκίμασα ποτέ τα κελιά αλλά ως αντιστάθμισμα, γνωρίζω καλά την αλλοτρίωση και τη μετριότητα που μπορεί να αντιστοιχεί σε μια ζωή μέσα στην εκμετάλλευση. Διαφορετικές όψεις του ίδιου προβλήματος: Δεν είμαστε ελεύθεροι. Δε θα είμαστε ελεύθεροι όσο υπάρχει εκμετάλλευση, φυλακές και κάθε μορφής εξουσία και ιδιοκτησία που αποτελούν τις βασικές αιτίες της κοινωνικής ανισότητας. Χωρίς να θέλω να εξιδανικεύσω την παρανομία σαν την καταλληλότερη μέθοδο για την εξέγερση δε μπορώ να μη λάβω υπ' όψη τις θετικές της πλευρές. Όταν η εναλλακτική λύση που σου προσφέρεται είναι ένα κελί, τότε αξίζει τον κόπο να δοκιμάσεις αυτή τη περιπέτεια αν όχι για τίποτ' άλλο, τουλάχιστον για ν' αντιληφθείς τις δυνατότητες που σου προσφέρει. Για τη σημασία που τέτοιες εμπειρίες μπορούν να έχουν σε μια επαναστατική προοπτική ή πιο απλά σαν ζήτημα αρχών. Λέω μπορεί να έχουν, γιατί ο χαρακτήρας και οι εντάσεις του κάθε ατόμου παίζουν σημαντικό ρόλο στην τελική απόφαση. Αν είναι να γίνεις κρατούμενος του φόβου και του ίδιου σου του εαυτού τότε καλύτερα να περιμένεις στο σπίτι σου τα γεγονότα να σε πλακώσουν.

Σ' αυτό το ταξίδι μου στα όρια της κοινωνίας κρύβομαι –χωρίς πάντα να τα καταφέρνω– όσο το δυνατόν λιγότερο και προσπαθώ να διατηρώ τον ατομικισμό και τη ταυτότητα μου ακόμα κι όταν κρύβω το παρελθόν μου. Δε με φοβίζει αν δεν ξέρω που θα απλώσω τον υπνόσακό μου το επόμενο βράδυ. Είχα πάντα ένα νομαδικό πνεύμα και το ταξίδι αποτέλεσε λίγο πολύ το σχολείο μου. Το ταξίδι που κάνω τώρα είναι αναμφίβολα το πιο ενδιαφέρον και το πιο πραγματικό. Μού δίδαξε να βρίσκω την ισορροπία μου ακόμα κι όταν βρίσκομαι εν κινήσει. Με δίδαξε, μέσω αρκετών δυσκολιών, να παραμείνω ένα άτομο που αγωνίζεται και να μην καταντήσω μια σκιά του εαυτού μου. Η επιλογή της φυγής ισοδυναμεί με την απόλυτη εγκατάλειψη της δημόσιας ζωής, των

φιλικών και συγγενικών σχέσεων. Μια συνεχής ένταση γι' αυτά που λες και γι' αυτά που κάνεις. Μια επιλογή που πρέπει να είναι προσεχτικά υπολογισμένη και που συνεπάγεται όλες τις αντιφάσεις του κόσμου. Αν όμως την βιώσεις με συνείδηση και χωρίς να πέφτεις σε παραλογισμούς, κρατάει ξύπνιες τις αισθήσεις και καλλιεργεί την ικανότητα προσαρμογής σ' όλες τις καταστάσεις. Αρχίζεις να κοιτάζεις το έδαφος με διαφορετικό μάτι. Όταν παίρνεις στα χέρια σου ένα τοπογραφικό χάρτη ανακαλύπτεις ένα καινούργιο κόσμο. Η γεωγραφία μετατρέπεται σε μια επιστήμη που σε ωθεί να βλέπεις το έδαφος σαν κάτι το παγκόσμιο, να σκέφτεσαι πέρα απ' τα σύνορα, να κοιτάζεις πέρα απ' τα αναγκαστικά περάσματα και ν' ανακαλύπτεις παλιά μονοπάτια. Μια επιλογή που, επιδρά καταλυτικά πάνω στις πρωσοπικές σου σχέσεις και τελικά αλλάζει την ίδια την καθημερινότητά σου, συχνά με δυσάρεστο τρόπο. Για παράδειγμα, όταν συναντάς ένα γνωστό σου πρόσωπο αυτόματα τον βάζεις σε προβλήματα. Όταν του ζητάς μια χάρη έχεις την εντύπωση ότι τον στήνεις με την πλάτη στο τοίχο. Απ' την άλλη όμως, εκείνες οι βαθιές σχέσεις που μένουν στο χρόνο και στις οποίες η συνενοχή είναι αυθόρμητη, γίνονται συγκεκριμένες και παθιασμένες.

Δεν είναι εύκολο πράγμα να ξεκινάς νέες φιλίες χωρίς ν' ανοίγεις τα χαρτιά σου. Είναι κάτι που το κρίνεται από την ικανότητα σου και από την ανάγκη για επικοινωνία. Δεν είναι απλό να ζεις στην παρανομία. Ο τρόπος που μιλάς, οι περιέργες συμπεριφορές και τα ψέμματα που αναγκάζεσαι να πεις επί μακρόν καταλήγουν να υφαίνουν πάνω σου τόσο πολύ μυστήριο που δεν ερμηνεύεται πάντα θετικά. Όλοι έχουμε και από νέναν ακριβό φίλο τον οποίο εμπιστεύομαστε τυφλά και μ' αυτόν ακριβώς τον τρόπο όλοι μαθαίνουν τα πάντα. Η εχεμύθεια γίνεται μια όλο και πιο δυσέυρετη αρετή.

Κατά τη γνώμη μου η πιο σίγουρη μέθοδος, παραμένει αυτή του να βρίσκεσαι συνέχεια εν κινήσει και να μην επιτρέπεις στον εχθρό να σε εντοπίσει. Πρέπει ν' αποφεύγονται τα τηλεφωνήματα στα σπίτια συγγενών και φίλων όπως επίσης και η αλληλογραφία καθώς και οι επισκέψεις σε γνωστά στέκια και σπίτια. Πράγματι,, οι έλεγχοι των διωκτών επικεντρώνονται σ' αυτά τα

άτομα, αφού γνωρίζουν ότι είναι ανθρώπινο να θέλεις ν' ακούσεις τη φωνή ενός αγαπημένου σου προσώπου και να του πεις ότι όλα πάνε καλά. Αν γνωρίζεις ότι σε κάθε τρένο μακρινών αποστάσεων υπάρχουν τουλάχιστον δύο αστυνομικοί κι ότι οι μεγάλοι σταθμοί έχουν ένα αστυνομικό τμήμα θα σε βοηθήσει ν' αποφύγεις ενοχλητικές συναντήσεις. Όπως επίσης, χρήσιμο είναι να ξέρεις ότι μια ατημέλητη ή εξεζητημένη εμφάνιση τραβάει τα βλέμματα. Η απόλυτη στρατιωτικοποίηση του εδάφους μάς αναγκάζει να εντοπίζουμε τους διαδρόμους στους οποίους θα κινηθούμε, ν' ανακαλύψουμε τα αδύναμα σημεία του δικτύου απ' τα οποία να περνάμε απαρατήρητοι, να καταλάβουμε ποιες είναι οι καλύτερες ώρες της ημέρας και που να περνάμε τις νύχτες μας. Δεν είναι ωραίο να νιώθεις περικυκλωμένος με την ψυχή στο στόμα και ακόμα χειρότερο είναι ν' αντιλαμβάνεσαι ότι η δίωξη αγγίζει κυρίως τα κοντινά σου πρόσωπα.

Όμως η παρανομία, ακόμα κι όταν βιώνεται με αξιοπρέπεια, είναι η μία όψη του νομίσιματος. Την άλλη, τη σκέψη για τους συντρόφους που είναι μέσα, μεταξύ εξευτελισμών κι απανθρωπιάς δε θα μπορέσω ποτέ να την ξεχάσω.

Η παρανομία είναι μια μονομαχία. Μια ευκαιρία να δοκιμάσεις τις ιδέες σου και που σε ωθεί να ζεις τη ζωή σου γεμάτη συγκινήσεις. Μια επικίνδυνη ζωή, μερικές φορές θλιμμένη, όπως άλλωστε και η ζωή του καθένα μας.

Η φυγοδικία είναι ένα στοίχημα, μέρα με τη μέρα, που αφορά το παρόν γιατί το μέλλον είναι ένα μαύρο σύννεφο από θλιβερές ημερομηνίες σημειωμένες στην ατζέντα σου. Στην αρχή τα όνειρα στοιχειώνονται από μπάτσους και από φυγές. Με τον καιρό, αρχίζεις να ονειρεύεσαι περιπετειώδεις επισκέψεις σε φίλους και φευγαλέες εμφανίσεις στα μπαρ. Γενικά πρέπει να πω ότι τα όνειρα μου άλλαξαν κι μετουσιώθηκαν σε πραγματικότητα με τρόπο αηδιαστικό. Συχνά αναρωτιέμαι αν είναι λογικό να συνεχίζω να φεύγω, αν έχει ακόμα νόημα, αλλά ξέρω ότι τίποτα δε θα με σπρώξει να περάσω με τη θέληση μου την πόρτα μιας φυλακής. Θα συνεχίσω να την κοπανάω, όπως είναι στη φύση μου άλλωστε. Όπως και θα συνεχίσω να καταριέμαι αυτούς που με κυνηγούν.

Μια επιλογή που αλλάζει ριζικά τον τρόπο που ζεις, τον τρόπο που βλέπεις τη ζωή, την αξία των πραγμάτων και των συναισθημάτων. Γίνεσαι λίγο χοντρόπετσος και οι μοναδικές στιγμές που εκφράζεσαι ελεύθερα είναι οι ελάχιστες ευκαιρίες που έχεις για να συναντήσεις φιλικά πρόσωπα όπου ο χρόνος είναι πολύ λίγος για να συζητήσεις τι άλλαξε και τι συμβαίνει. Πρέπει ν' αρκείσαι σε μια πραγματικότητα ιδωμένη με τα μάτια των άλλων. Οι σκέψεις που έκανα όλο αυτό το διάστημα με οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι θα είχα πολύ περισσότερες δυνατότητες αν υπήρχε ένα δίκτυο αλληλεγγύης και μια συλλογική συζήτηση για το ζήτημα της παρανομίας. Κατά την γνώμη μου μια εμπειρία που θέλει να λέγεται επαναστατική θα έπρεπε να έχει σαν πρωταρχικό σκοπό την δημιουργία χώρων συζήτησης και την προσφορά συγκεκριμένων δυνατοτήτων επιβίωσης σ' εκείνους που αναγκάζονται να κρύβονται. Πιστεύω ότι η ζωή των φυγάδων θα ήταν πιο εύκολη αν υπήρχαν σημεία αναφοράς τα οποία είναι αναγκαία για τη διατήρηση επαφών και για την κάλυψη των πρωταρχικών αναγκών: πληροφόρηση, οι δικαστικές εξελίξεις, ένα ταμείο αλληλεγγύης. Δε σκοπεύω στην πρόταση δημιουργίας μιας τυπικής δομής με σταθερές και μακροπρόθεσμες ευθύνες. Σκέφτομαι περισσότερο ένα συντονιστικό όργανο ατόμων και ομάδων που σκοπεύουν να εκδηλώσουν την αλληλεγγύη τους ή το κάνουν ήδη, σ' αυτούς που διώκονται από το κράτος. Πιστεύω ότι ένα συντονιστικό αυτού του είδους θα μπορούσε να μας βοηθήσει να ανοίξουμε περάσματα στους τοίχους που η κοινωνία χτίζει γύρω μας. Ένα συντονιστικό που θα λαμβάνει υπ' όψιν του την ύπαρξη των συγγενών και των φίλων των διωκομένων, που βρίσκονται κι αυτοί στο στόχαστρο της καταστολής, και σε περίπτωση που δείξουν ενδιαφέρον, τότε να οργανώνονται συζητήσεις που θα μπορούσαν να τους βοηθήσουν για μια βαθύτερη κατανόηση των κατασταλτικών μηχανισμών. Την ίδια στιγμή, να τους δίνεται η ευκαιρία να συζητούν με άλλους που βιώνουν παρόμοιες καταστάσεις ή ακόμα και να βρουν τον "δικό τους τρόπο" για να οργανώσουν την αλληλεγγύη τους. Η ποινικοποίηση των ατόμων μπορεί να εξαρτηθεί, όχι μόνο από την αστυνομική καταστολή αλλά και από τον τρόπο που τα ίδια τα άτομα την αντιμετωπίζουν. Αν

“κρύβεσαι” υπερβολικά, αν διακόψεις όλες τις επαφές σου, αν δεν περιοριστείς στην φυσική σου απουσία, αλλά βάσει ενός δεδομένου σχεδίου ξεκοπείς εντελώς από την πραγματικότητα στην οποία ζούσες, τότε οδεύεις με γοργό ρυθμό προς την απομόνωσή σου. Λίγο πολύ παίζεις το παιχνίδι όλων εκείνων που θα ήθελαν να σε βγάλουν από τη μέση. Γι αυτό το λόγο είναι σημαντικό για όποιον είναι αναγκασμένος να φύγει, να συνεχίζει να ζει μια αξιοπρεπή ζωή, έχοντας παράλληλα τη δυνατότητα να παρεμβαίνει στις συλλογικές συζητήσεις και να συνεχίζει να δρα. Όπως πάντα έκανε.

Φυγή από την απογοήτευση

- *Τι σε ώθησε ν' απομακρυνθείς από τη πραγματικότητα στην οποία ζούσες, που όσο δραματική και δύσκολη κι αν ήταν δεν έπαυε να σου είναι οικεία; Τι περίμενες να βρείς και τι τελικά βρήκες;*

Ίσως τελικά να είναι αυτό ακριβώς το ζήτημα. Η πραγματικότητα σου είναι τόσο γνωστή ώστε να νοιώθεις ότι δεν υπάρχει τίποτα ν' αλλάξεις. Δεν υπάρχει θέληση ν' αλλάξεις τη ζωή σου. Η ζωή σου βρίσκεται υπό συνεχή απειλή και απ' τη μια στιγμή στην άλλη μπορεί να βρεθείς δολοφονημένος. Δεν ήταν πάντα έτσι. Τα τελευταία χρόνια, στη δεκαετία του '90, η απειλή του θανάτου βάρυνε πάνω απ' τα κεφάλια όλων των αλγερινών, όχι μόνο πάνω απ' το δικό μου. Πριν φτάσουμε σ' αυτή τη κατάσταση, στην οποία αιωρείται ο κίνδυνος του θανάτου, προηγήθηκε μια πολύ επικίνδυνη διαδρομή. Στο πανεπιστήμιο συμμετείχα σ' ένα συνδικάτο. Ήμουν ήδη ακτιβιστής της άκρας αριστεράς κι έτσι όταν άρχισε η τρομοκρατία που οι πρώτοι της στόχοι ήταν τα ενεργά πολιτικά άτομα, αντιλήφθηκα ότι για να συνεχίσεις να δρας πολιτικά έπρεπε αναγκαστικά να βγεις στην παρανομία. Δεν ήταν πλέον δυνατό να δρας στο φως της ημέρας. Μέχρις ότου εσύ, οι φίλοι και οι συγγενείς σου κινδύνευαν από έναν προπηλακισμό, μπορούσες ακόμα να συνεχίζεις την πολιτική σου δράση. Αλλά, όταν πλέον ο θάνατος έφτανε ν' απειλεί όλη την οικογένειά μέχρι και τα παιδιά που πηγαίνουν στο σχολείο, η μόνη λύση για μένα ήταν να εγκαταλείψω τη χώρα. Να διαφύγεις στο εξωτερικό, δε σημαίνει ότι παραδίνεσαι, ότι σηκώνεις τα χέρια ψηλά. Όχι. Είχε

δημιουργηθεί ένα είδος τανάλιας. Το ένα της δόντι, ήταν οι αλγερινές μυστικές υπηρεσίες, το άλλο οι τρομοκράτες. Εκείνη τη περίοδο δούλευα σε μια δημόσια επιχείρηση, στη μοναδική επιχείρηση τηλεπικοινωνιών. Λαμβάναμε απειλητικές επιστολές που μας καλούσαν να σταματήσουμε να δουλεύουμε για το Κράτος. Όμως αν κάποιος σταματούσε να δουλεύει, η αστυνομία και ο στρατός πήγαιναν στο σπίτι του κι έλεγαν ότι είναι τρομοκράτης, ότι κρύβεται κ.τ.λ. Δηλαδή αν γλίτωνες από τους τρομοκράτες σε πετύχαινε η αστυνομία. Έλεγα πριν ότι όσο καιρό ρίσκαρες κάποιον προπηλακισμό, μπορούσες ακόμα να το αντιμετωπίσεις. Όταν όμως έγινε μόνιμη η απειλή του θανάτου, οι επιλογές που είχες ήταν να πάρεις τα όπλα ενάντια στους τρομοκράτες ή να γίνεις τρομοκράτης. Σαν μορφή αγώνα και σαν άποψη δε μ' ενδιέφερε ούτε το ένα ούτε το άλλο. Η κατάσταση αυτή ανάγκασε τους ανθρώπους να σταθούν είτε από την μία είτε από τη άλλη πλευρά. Το τίμημα δεν ήταν να χάσεις τη δουλειά σου ή να δείς καμμένο το σπίτι σου. Ο κίνδυνος ήταν να χάσεις εσύ και οι συγγενείς σου τη ζωή τους. Αυτή ήταν η βασική αιτία που με ώθησε να εγκαταλείψω τη χώρα. Βέβαια πέρα απ' όλα αυτά, υπήρχαν και οι οικονομικοί λόγοι, οι οποίοι για μένα δεν ήταν οι βασικότεροι αφού είχα μια αρκετά καλοπληρωμένη δουλειά που μου επέτρεπε να συντηρούμαι. Οι απαγορεύσεις όμως που επέβαλαν τα φονταμεταλιστικά κόμματα, προσπαθώντας να πολιτικοποιήσουν τη θρησκεία και να επιβάλλουν την ηθική τους στην κοινωνία, δε σου επέτρεπαν πλέον να ζεις ελεύθερα. Ένα απλό γεγονός, όπως το να βγαίνεις με μια κοπέλα, με τη συντροφισά σου σ' έβαζε σε κίνδυνο ή μάλλον ήταν βέβαιο ότι θα σε προπηλακίσουν. Μια κοπέλα δε μπορεί να κυκλοφορεί ελεύθερα με τα ρούχα που της αρέσουν. Πρέπει να φοράει μαντήλα. Είναι λοιπόν, η ελευθερία προσωπικής επιλογής που απειλείται απόλυτα. Πρόκειται για ένα κοινωνικό πρόβλημα. Οι προπηλακισμοί μένουν αιτιώρητοι. Για παράδειγμα, στα πανεπιστήμια κυκλοφορούν συμμορίες φονταμεταλιστών φοιτητών που όταν βρίσκουν ζευγάρια τα ξυλοκοπούν με παλούκια. Ποιός μπορεί ν' αντισταθεί κινδυνεύοντας καθημερινά;

Για μένα το οικονομικό πρόβλημα ήταν δευτερεύον. Ο μισθός μου στην Αλγερία ήταν ένα εκατομμύριο δινάρια, πάνω κάτω εκατό

ευρώ. Μ' αυτά τα χρήματα μπορούσες να ζήσεις. Φυσικά, οι τιμές εκεί είναι πολύ πιο χαμηλές απ' ότι εδώ. Αλλά τα τελευταία χρόνια, με την τρομοκρατία, τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, με τις απολύσεις και τα σαμποτάζ των εργοστασίων από τους τρομοκράτες –όπως ισχυρίζονται, αλλά σίγουρα εδώ παρεμβαίνει και το χέρι του αλγερινού κράτους που έτσι μπορεί να πουλήσει για ένα δινάριο τα εργοστάσια– η ζωή έγινε πολύ πιό σκληρή. Η αγοραστική δύναμη του μέσου μισθωτού έπεσε κατακόρυφα. Με το πρόσχημα της τρομοκρατίας οι τιμές πολλαπλασιάζονται επί δέκα, επί είκοσι. Παλαιότερα, από την πλευρά του κράτους υπήρχε κάποια υποστήριξη. Για τα είδη πρώτης ανάγκης (αλεύρι, ψωμί, γάλα κ.τ.λ) το κράτος πλήρωνε το 80% και ο κόσμος αγόραζε σε μια πραγματική τιμή του 20%. Με την τρομοκρατία όλα αυτά κόπηκαν. Προχώρησαν σε βαθιές μεταρρυθμίσεις στην οικονομική ζωή της χώρας. Ούτε ο βασικός μισθός δε σου επέτρεπε πλέον να ζήσεις μ' αξιοπρέπεια.

Έπειτα υπάρχει και τ' όνειρο. Τ' όνειρο της Ευρώπης, της γης των ατομικών δικαιωμάτων. Μια Ευρώπη που, όπως λένε, ζεις ελεύθερα και εσύ έχεις πάντα την επιθυμία ν' αγγίξεις αυτή την ελευθερία.

- *Μίλησες συχνά για την τρομοκρατία. Μπορείς να ξεκαθαρίσεις τι εννοείς; Ποια είναι η κατάσταση στην χώρα από την οποία προέρχεσαι;*

Η τρομοκρατία στην οποία αναφέρθηκα είναι αυτή ορισμένων φοιτητικών και συνοικιακών οργανώσεων. Αρχηγός είναι ο μάμης του τζαμιού και σκοπός τους είναι να επιβάλουν την ηθική τους στην κοινωνία: η γυναίκα δε μπορεί να φοράει μίνι φούστα, δε μπορεί να οδηγεί, ο άντρας της δε πρέπει να την αφήνει να βγαίνει μόνη της κι αν της το επιτρέπει θα τιμωρηθούν και οι δύο. Απαγορεύεται να πίνεις κρασί. Πηγαίνανε και σπάγανε τα μπαρ. Η αστυνομία ήλεγχε όλο αυτό το κίνημα και το αφήνε να δρα ανενόχλητο. Όταν έγιναν οι εκλογές στην Αλγερία, το κόμμα αυτών των ταγμάτων, αυτοί που θέλανε να επιβάλουν την ηθική τους στην κοινωνία κέρδισαν. Οι στρατιωτικοί ακύρωσαν την εκλογική διαδικασία και φυλάκισαν τους ηγέτες του φονταμετα-

λιστικού κόμματος. Η αντίδραση των σκληρών στελεχών και μελών του, ήταν να πάρουν τα όπλα και ν' αρχίσουν τις σφαγές.

Πριν, αγωνιζόμασταν εναντίον τους, με όπλο τις ιδέες μας προκειμένου να πείσουμε τον κόσμο να καταφέρει ν' αντισταθεί στις απειλές τους. Τώρα σε όποιον δε συμφωνεί μαζί τους, δεν του καίνε μόνο το σπίτι ούτε πετάνε μόνο οξύ στη γυναίκα του. Τώρα βάζουν βόμβες στα λεωφορεία και στους τόπους εργασίας. Θυμάμαι που εκκενώναμε κάτω από απειλές τους χώρους εργασίας. Μας έλεγαν ότι βάλανε βόμβα στο δεύτερο όροφο κι εμείς τρέχαμε έξω. Έσπειραν τον τρόμο: απο το 1992 έως το 2002 στην Αλγερία δολοφονήθηκαν 200.000 άνθρωποι. Αυτοί οι 200.000 νεκροί ήταν ανυπεράσπιστοι άνθρωποι που δε μπορούσαν ούτε να διαφύγουν στο εξωτερικό ούτε να πάρουν τα όπλα ενάντια στους τρομοκράτες και στις αλγερινές μυστικές υπηρεσίες. Οι αλγερινοί μυστικοί πράκτορες και οι στρατιωτικοί έχουν ειςχωρήσει στις τρομοκρατικές οργανώσεις και δεν υπάρχει από την πλευρά τους καμία θέληση να προστατέψουν τους πολίτες απ' αυτές τις σφαγές. Το αντίθετο μάλιστα. Μια σειρά από γεγονότα ανάγκασαν στέρησαν από πολλούς και την τελευταία ελπίδα ότι θα μείνουν ζωντανό ή ότι θα καταφέρουν ν' αμυνθούν σκοτώνοντας αυτούς που τους απειλούσαν. Εγώ δε θέλω να σκοτώσω κανέναν, δε θέλω να γίνω τρομοκράτης. Είχε προηγηθεί μια σφαγή στο Αλγέρι κι εκείνο τον καιρό δούλευα στην πρωτεύουσα. Μέσα σε μια νύχτα δολοφονήθηκαν 400 άτομα. Κάποιους τους πυροβόλησαν, άλλους τους στραγγάλισαν. Ο κόσμος που κατάφερε να γλιτώσει κατευθύνθηκε προς το στρατόπεδο. Προς το στρατόπεδο, όχι προς το αστυνομικό τμήμα, για να σου δώσω να καταλάβεις ότι αυτοί εκτιμούνται περισσότερο από τον κόσμο. Όταν κινδυνεύεις, από ένστικτο και μόνο το πρώτο που κάνεις είναι να φύγεις και ψάχνοντας ν' αμυνθείς καταλήγεις στις αρχές. Οι στρατιωτικοί άνοιξαν πυρ και τους σκότωσαν. Αυτό είναι το κλίμα τρομοκρατίας. Οι τρομοκράτες σκοτώνουν τους φτωχούς ανθρώπους που δε μπορούν ν' αμυνθούν, τους χωρικούς. Τα τελευταία χρόνια η συνενοχή του κράτους βοήθησε στην εξολόθρευση πολλών χωρικών. Αλλά αυτό δεν απέδωσε γιατί στην Αλγερία δεν υπάρχει ιδιόκτητη γη. Όλες τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις τίς

εκμεταλεύονται μονάχα οι κοινότητες και δεν ανήκουν σε κανέναν. Με τη διαδικασία ιδιωτικοποίησης, προς όφελος του κράτους και των στρατιωτικών, άρχισαν να ξεπουλάνε αυτές τις εκτάσεις. Υπάρχουν όμως χωρικοί που δε θέλουν να φύγουν και εκεί είναι πού εξολοθρεύεται ο πληθυσμός, από τους γέροντες μέχρι τα νεογέννητα μωρά. Υπάρχουν βέβαια και επιχειρηματίες που έρχονται από το εξωτερικό για ν' αγοράσουν αυτές τις εκτάσεις. Εγώ αυτό το ονομάζω τρομοκρατία. Δε ξέρεις ποιος σκοτώνει ποιον. Όλοι μπορούμε να σκοτωθούμε αλλά δεν ξέρουμε το γιατί, δεν ξέρουμε απο ποιού το χέρι, δεν ξέρουμε τι πρόκειται να συμβεί. Αν μια θυσία χρησιμεύει σε κάτι, συμφωνώ κι εγώ ότι μπορεί ακόμα και να θυσιαστείς. Στην Αλγερία κυριαρχεί όμως μια κατάσταση που δε γίνεται αντιληπτή, δε χωνεύεται. Υπό αυτές τις συνθήκες δεν έχει νόημα να τους αφήσεις να σε δολοφονήσουν.

- *Κι έτσι διάλεξες το δρόμο της μετανάστευσης...*

Αυτό που περίμενα να βρω ήταν η ελευθερία. Κατ' αρχήν ατομική αλλά και συλλογική ελευθερία. Όσον αφορά την ατομική ελευθερία έσφαλλα απόλυτα, ενώ για τη συλλογική ελευθερία αντιλήφθηκα ότι τα πράγματα δεν είναι και τόσο απλά. Αποσιωπώντας την πραγματικότητα τα δυτικά Μ.Μ.Ε μας γοητεύουν, δημιουργώντας μια ψευδή εικόνα. Έπειτα οι μετανάστες που γυρίζουν για διακοπές δεν διηγούνται ποτέ πως έχει πραγματικά η κατάσταση. Όπως είπα και πριν είναι ένα ζήτημα ηθικής. Σε μία κοινωνία στην οποία δεν μιλάμε στους άλλους για τα προβλήματα μας, ακόμα κι αν ζεις σαν μετανάστης μια πολύ άσχημη ζωή, όταν επιστρέφεις λες ότι εκεί είναι καλά, υπάρχει ελευθερία λόγου, ότι μπορείς να κάνεις το ένα, το άλλο... για μένα όμως δεν είναι έτσι.

Το πρώτο μέρος που έτυχε να βρεθώ ήταν ενα χωριό στη βόρεια Ιταλία. Εκεί ήταν ένας φίλος μου που είχε εγκατασταθεί ένα χρόνο πριν. Μιλάγαμε στο τηλέφωνο και μου έλεγε ότι ήταν καλά, δε μου μιλούσε ποτέ για τα προβλήματά του, αν και εγώ μπορούσα να τα φανταστώ. Συχνά έλεγα μέσα μου: "Οποιοδήποτε πρόβλημα κι αν βρω φτάνοντας στην Ιταλία, αποκλείεται να είναι χειρότερα απ' αυτά που ζω εδώ". Να σκεφτείς ότι υπάρχει

κόσμος που μεταναστεύει στο Νίγηρα! Γιατί στην Αλγερία κινδυνεύεις και επικρατεί μια κοινωνική απογοήτευση. Δεν υπάρχει ελευθερία έκφρασης, τόσο λόγω της κοινωνικής ηθικής όσο και εξαιτίας της σκληρότητας του αλγερινού πολιτικού συστήματος. Δε μπορεί κάποιος να μην τρομοκρατηθεί όταν βρίσκει κρεμασμένο στην πινακίδα του χωριού το κεφάλι του φίλου του, του συγχωριανού του. Όταν είσαι τρομοκρατημένος, όταν δεν είσαι σύμφωνος ούτε με τους στρατιωτικούς ούτε με τους ισλαμιστές φονταμενταλιστές η μόνη λύση είναι να φύγεις απ' το χωριό.

Όταν έφτασα σ' εκείνο το χωριό της βόρειας Ιταλίας, ήταν βράδυ και αμέσως πήγα να βρω το φίλο μου που ήδη έμενε μόνος του. Δούλευε σαν αγρότης κι αμέσως προσπάθησε να μου βρει δουλειά στο ίδιο χωράφι. Το πρώτο πράγμα που είχα να κάνω ήταν να σκεφθώ πως θα συντηρηθώ.

Άρχισα να δουλεύω σ' ένα αμπέλι. Εκεί έζησα στο πετοί μου όλα όσα δεν ήθελα ποτέ να κάνω σ' άλλους. Τι σημαίνει αυτό; Δούλευα από τις επτά το πρωί έως τη δύση του ηλίου και μερικές φορές μέχρι τις δέκα το βράδυ μ' ένα μισθό 6.000 λιρέτες την ώρα [περίπου τρία ευρώ σ.τ.μ]. Στην αρχή για μένα ήταν καλά. Το σημαντικό ήταν η επιβίωση. Έτσι, συνέχισα να δουλεύω σκληρά, περνώντας διάφορες καταστάσεις τις οποίες δεν είχα φανταστεί ποτέ ότι θα μπορούσα να ζήσω. Αντίθετα πίστευα ότι τέτοιες καταστάσεις δεν υπήρχαν πλέον ούτε στην Αλγερία. Το μεγαλύτερο πρόβλημα ήταν ότι ενώ δουλεύαμε στ' αμπέλια και οι υπόλοιποι μαζεύανε τα τσαμπιά με τα σταφύλια, η αφεντικίνα έβαζε εμένα και τον φίλο μου να κουβαλώ τα καλάθια. Μια σκληρή δουλειά όπως καταλαβαίνεις. Θυμάμαι ότι έκανε πάρα πολύ ζέστη. Είπα στην αφεντικίνα ότι ήθελα να ξεκουραστώ και πως προτιμούσα να κόβω κι εγώ τα τσαμπιά. Αυτή δεν ήθελε. Τη σκληρή δουλειά την έδινε σ' εμάς και φυσικά πέρναμε τα μισά λεφτά από τους υπόλοιπους, οι οποίοι ήταν όλοι ιταλοί. Ένωσα μια αηδιαστική διάκριση. “Δεν είναι δυνατόν να είναι έτσι εδώ στην Ευρώπη, στη γη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων” σκέφτηκα. Και ούτε ένας απο τους υπόλοιπους δεν της είπε: “ας τους να ξεκουραστούν λίγο, είναι σκληρή δουλειά”. Δεν μπορούσαμε να κάνουμε ούτε ένα διάλειμμα για τσιγάρο. Σκέφτηκα να ψάξω για

κάποια άλλη δουλειά, όμως το χωριό ήταν μικρό, γνώριζα μονάχα έναν άλλο αλγερινό και δεν κατάφερα να βρω κάτι άλλο. Έτσι συνέχισα να κάνω αυτή τη δουλειά μιας και έπρεπε να πληρώνω το νοίκι.

Προτού βρούμε ένα σπίτι για να νοικιάσουμε, μείναμε σ' ένα ακατοίκητο σπίτι που είχε ετοιμόρροπο ταβάνι. Μας το είχε δώσει ένα άλλο αφεντικό, ήταν εγκαταλειμμένο. Μείναμε εκεί για δύο μήνες και μετά νοικιάσαμε ένα σπίτι μέσα στο χωριό. Συνέχιζα να δουλεύω εκεί. Ανέχθηκα αυτή την σωματική εξόντωση, αν και η προσαρμογή δεν ήταν εύκολη, γιατί ήθελα να διατηρήσω την αξιοπρέπεια μου και να μπορώ να πληρώνω το νοίκι. “Οι σωματικές δοκιμασίες περνάνε”, έλεγα στον εαυτό μου, “αυτή είναι μόνο μια μεταβατική περίοδος”. Όταν τελείωσε ο τρύγος τελείωσε και η δουλειά κι άρχισε η μοναξιά. Δεν ήξερα κανέναν. Επικρατούσε η δυσπιστία και ο φόβος των κατοίκων του χωριού. Υπήρχε κόσμος, όχι μόνο αγράμματοι αλλά και δραστήριοι αριστεροί, που αποδείχθηκαν απρόθυμοι να μας ανοιχτούν... υπάρχουν κι εκείνοι που σε θεωρούν κατώτερο γιατί έρχεσαι από μια “υπανάπτυκτη χώρα”. Οπότε σκέφτηκα: “πρέπει οπωσδήποτε να φύγω από 'δώ”.

Στο μεταξύ είχε φθάσει κι ένας άλλος φίλος. Οι τρεις μας νοικιάσαμε ένα αρκετά μεγάλο σπίτι μέσα στο χωριό τ' οποίο δε κόστιζε πολύ. Μείναμε 15 ημέρες στο σπίτι να σκεφτόμαστε και να συζητάμε τι να κάνουμε. Αποφασίσαμε να βγούμε απ' το χωριό και να δούμε τι συνέβαινε έξω απ' εκεί. Λέγαμε: “Ίσως δεν είναι παντού έτσι”. Ήμασταν σίγουροι ότι δεν ήταν αυτό που ψάχναμε. Σκεφτήκαμε να πάμε σε μια κωμόπολη, σ' ένα πιο μεγάλο μέρος. Η ιδέα μας ήταν να πάμε σε κάποια οργάνωση. Όχι φυσικά στη Λέγκα του Βορρά [ξενόφοβο και ρατσιστικό κόμμα που προπαγανδίζει την απόσχιση του πλούσιου Βορρά από την υπόλοιπη Ιταλία σ.τ.μ] Αναζητήσαμε τα γραφεία του κομμουνιστικού κόμματος. Τους μιλήσαμε για εμάς, τους είπαμε ότι είμαστε αλγερινοί και θέλουμε να γνωρίσουμε αριστερούς της περιοχής. Μιλάγαμε ελάχιστα ιταλικά αλλά καταφέραμε να συνεννοηθούμε. Απο εκεί μας έστειλαν στα γραφεία του συνδικάτου της C.G.I.L. [Ιταλική Γενική Συνομοσπονδία Εργαζομένων προσκεϊμένη στη “κεντροα-

ριστερά”, σ.τ.μ] λεγοντάς μας πως εκεί υπάρχει κάποιος της Κομμουνιστικής Επανάδρυσης που μιλούσε γαλλικά και μπορούσε να μας βοηθήσει. Μιλήσαμε για αρκετές ώρες μαζί του και το βράδυ γυρίσαμε στο σπίτι. Και που έβγαλε; Ήταν φανερό ότι τα προβλήματά μας, η απογοήτευσή μας, το μήνυμα που θέλαμε να περάσουμε δεν είχαν αγγίξει το συγκεκριμένο άτομο. Είχαμε ανάγκη να μιλήσουμε με κάποιον που μπορούσε να μας καταλάβει και ν’ αντιληφθεί την κατάσταση που ζούσαμε. Αλλά δεν τον συναντήσαμε.

Η επαφή με την πολιτική πραγματικότητα του δυτικού κόσμου ήταν απογοητευτική. Το κομματικό σύστημα και η “αξιοζήλευτη” δημοκρατία ουσιαστικά δε διαφέρουν από τη διαφθορά και τις υπεκφυγές στις οποίες βασίζεται η εξουσία στην Αλγερία. Ο ίδιος τρόπος διακυβέρνησης, ο ίδιος τρόπος να εννοείς τη κυβέρνηση, τα κόμματα, τα συνδικάτα. Μπορούμε να πούμε ότι το ένα είναι αλληλένδετο με το άλλο. Το ένα δε μπορεί να υπάρχει χωρίς το άλλο.

Μείναμε στο χωριό για λίγο καιρό ακόμα. Ο τελευταίος φίλος που είχε φτάσει στην Ιταλία με μια φοιτητική βίζα έξι μηνών είχε κάνει αίτηση για άδεια παραμονής. Μετά από δύο μήνες πήγε να την παραλάβει, αλλά αντί για την άδεια παραμονής του δώσανε το χαρτί απέλασης, έπρεπε ν’ αφήσει την Ιταλία μέσα σε 15 ημέρες. Γι αυτόν πλέον τα πράγματα ήταν χειρότερα απ’ ότι για μένα, είχε το χαρτί απέλασης στα χέρια. Έτσι κλειστήκαμε στο χωριό και άρχισαν και τα μεταξύ μας προβλήματα. Ήμασταν συνεχώς κλεισμένοι στο σπίτι για περίπου δύο μήνες. Δε βγαίναμε γιατί έξω δεν ήταν ποτέ κανένας. Δε ξέρω, πιθανώς ο κόσμος κρυφοκοίταζε από τα παράθυρα των σπιτιών για να δει αν κλέβαμε. Επιπλέον είχαμε τον φόβο μήπως συναντήσουμε τους караμπινιέρους. Μ’ αυτές τις συνθήκες, με τους ερημωμένους δρόμους σίγουρα θα μας είχαν συλλάβει. Μια φορά πέρασε ένα περιπολικό της Guardia di Finanza [αστυνομία δίωξης οικονομικού εγκλήματος σ.τ.μ] και μας σταμάτησε. Εμείς τους μιλήσαμε στη γλώσσα μας. Καταλαβαίναμε λίγα ιταλικά, αλλά ήταν προτιμότερο να προσποιηθούμε ότι δεν καταλαβαίναμε τίποτα. Μας είπαν να πάμε στο τμήμα να ζητήσουμε την άδεια παραμονής. Εμείς όμως

ξέραμε ότι στο τμήμα μοιράζαν χαρτιά απέλασης. Έτσι δε βγαίναμε έξω, κάτι που δυσκόλευε τις μεταξύ μας σχέσεις. Ο φίλος που είχε φτάσει πριν απο εμένα είχε χαρτιά κι αποφάσισε ν' αφήσει αυτό το σπίτι, τ' οποίο φυσικά ήταν νοικιασμένο στ' όνομά του. Για μένα η κατάσταση ήταν πολύ δύσκολη. Δε μπορούσα να προσαρμοστώ στην ιδέα να γυρίσω στην Αλγερία αλλά ούτε και να κοιμάμαι έξω. Ήταν κάτι που ποτέ μου δεν είχα φανταστεί. Να κοιμάμαι έξω όχι γιατί δεν έχω χρήματα, αλλά γιατί δεν υπάρχω, δε μπορώ να νοικιάσω ένα σπίτι, δε μπορώ να πάω σ' ένα ξενοδοχείο... και δεν υπάρχει κανένας που θα σου πει “μη φοβάσαι απόψε μπορείς να κοιμηθείς σπίτι μου”. Δεν ήθελα να δεχθώ αυτές τις συνθήκες. Έτσι αποφάσισα να τηλεφωνήσω σ' ένα φίλο μου που τότε ζούσε στην Ιταλία αλλά μετά έφυγε για την Αμερική. Του είπα ότι τα πράγματα δε πάνε καλά κι αυτός μου έδωσε το τηλέφωνο ενός ατόμου που μιλούσε γαλλικά. Όταν του τηλεφώνησα ανακάλυψα ότι ήταν ινδός. Όταν συναντηθήκαμε κατάλαβα ότι ήταν παντρεμένος με μια ιταλίδα και είχε δύο παιδιά. Του εξήγησα τη κατάστασή μου, του είπα ότι μένω μ' ένα φίλο που έπρεπε να φύγει και πως δεν έχω χαρτιά. Αυτός μου πρότεινε να πάω να μείνω στο σπίτι του. Μαζί του ήταν και μια φίλη του. Αν και δεμίλαγα καλά ιταλικά, κατάλαβα ότι του έλεγε πως αν με φιλοξενούσε θα του κόβανε πρόστιμο και κινδύνευε με φυλάκιση. Αυτός όμως της απάντησε ότι ήταν διατεθειμένος να καταλήξει και στη φυλακή για να με βοηθήσει. Μετακόμισα στο σπίτι του, όπου και έμεινα για δύο μήνες. Μέσω των γνωριμιών του προσπάθησε να μου βρει μια δουλειά, ακόμα και σε κάποια άλλη πόλη, αλλά δε τα κατάφερε.

Μετά άρχισε πάλι η περίοδος της δουλειάς στο χωριό. Εγώ δεν ήθελα να τους είμαι βάρος. Ζούσα μαζί με μια οικογένεια και μερικές φορές, όπως είναι φυσιολογικό άλλωστε, έπρεπε να συζητήσουν μεταξύ τους. Εγώ ένοιωθα άβολα αν και εκείνος μου επαναλάμβανε ότι δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα. Βρήκα ένα άλλο αφεντικό που μπορούσε να μου δώσει ένα σπίτι κι έτσι προτίμησα να επιστρέψω για δουλειά στα χωράφια. Εκεί που ήμουν δεν είχα καμμία προοπτική. Μπορούσα μόνο να περιμένω. Αλλά τι να περιμένω; Έπρεπε κάτι να κάνω.

Μ' αυτό το καινούριο αφεντικό κάναμε μια συμφωνία. Θα μου έδινε 1 εκατομμύριο λιρέτες [περίπου 500 ευρώ σ.τ.μ] αλλά δε θα με δήλωνε. Φυσικά κανένας στο χωριό, ούτε καν αυτός, ήξερε ότι ήμουν παράνομος. Μου είχε πει ότι δε μπορούσε να με δηλώσει γιατί θα έπρεπε να πληρώσει ένα σωρό φορούς και τέλος πάντων συμφώνησα. Δεν είχα άλλη επιλογή. Ήξερα ότι για τις ώρες που θα δούλευα ο μισθός ήταν ελάχιστος κι επιπλέον ανασφάλιστος. Συμφωνήσαμε ότι θα μπορούσα να κάθομαι στο σπίτι όταν δεν υπήρχε πολλή δουλειά. Δούλεψα γι' αυτόν τρεις μήνες. Ορισμένες φορές, από τις πέντε το πρωί ως τα μεσάνυχτα. Κάποια στιγμή αποφάσισα να πάρω πενήνήμερη άδεια για να πάω να δω τον ινδό φίλο μου. Αλλά το αφεντικό διαφωνούσε. Μου τηλεφώνησε για να με ρωτήσει γιατί δε πήγαινα στη δουλειά. Πήγα εκεί και τον βρήκα για να μιλήσουμε. Του υπενθύμισα τη συμφωνία που είχαμε κάνει κι όλα έμοιαζαν τακτοποιημένα. Δούλεψα άλλους δύο μήνες χωρίς διακοπή και μετά ήθελα να ξεκουραστώ. Αλλά αυτή τη φορά το αφεντικό μ' απείλησε πώς αν δε πήγαινα για δουλειά θα με απέλυε. Για μένα θα ήταν μια καταστροφή αλλά δεν ήθελα να δεχθώ αυτόν τον εκβιασμό. Απαίτησα να μου κάνει ένα λογαριασμό με τις ώρες που είχα δουλέψει και να πληρωθώ 10.000 λιρέτες την ώρα [περίπου πέντε ευρώ σ.τ.μ]. Το γεγονός ότι με απείλησε με είχε εξοργίσει. Αυτός φοβόταν ότι θα τον κατήγγειλα αλλά κι εγώ το ίδιο. Τελικά με πλήρωσε, όχι όλο το ποσό που του ζήτησα αλλά ούτε και τα ψίχουλα που ήθελε να μου δώσει κι έτσι έφυγα. Συνέχισα να κάνω κάποια μεροκάματα εδώ και εκεί. Συχνά καθόμουν σπίτι. Μετά ήρθε το τέλος της εποχής και μαζί και οι εφιάλτες.

Στο μεταξύ ο φίλος μου που είχε έρθει μ' άδεια παραμονής για λόγους σπουδών είχε καταφέρει να πάρει κανονική άδεια παραμονής κι έτσι μπορούσε ν' αφήσει το χωριό. Έμεινα μόνος μ' αυτό το φίλο που είχαμε τσακωθεί. Απ' τον Οκτώβριο ως τον Μάρτιο δεν υπήρχε τίποτα να κάνεις. Έξω υπήρχε μόνο χιόνι και εμείς στο σπίτι να τσακωνόμαστε. Γι' άλλη μια φορά βρισκόμουν μ' αυτόν που ήθελε ν' αφήσει το σπίτι και να πάει σε κάποια πόλη. Δε μου έμενε άλλη επιλογή από το να τηλεφωνήσω και πάλι στον φίλο μου τον ινδό, ο οποίος γι' άλλη μια φορά με φιλοξένησε. Έμεινα μαζί τους για άλλους τρεις μήνες. Προσπάθησε να με

βοηθήσει, να μου βρει μια δουλειά, ένα σπίτι αλλά τίποτα. Έπρεπε να φύγει για δύο μήνες για την Ινδία. Εγώ δεν ήθελα να μείνω στο σπίτι του με τη γυναίκα και τα παιδιά του. Δεν είχα τίποτα να κάνω, η ανία μ' εκμηδένιζε.

Μια από τις αδελφές μου ζει στην Γαλλία νόμιμα και είναι παντρεμένη. Ο φίλος μου πρότεινε να με συνοδεύσει ως εκεί. Μια φίλη δέχθηκε να έρθει μαζί μας σ' αυτό το ταξίδι. Φύγαμε νύχτα για να προσπαθήσουμε να περάσουμε τα σύνορα. Εκείνη την εποχή δεν ήταν εύκολο, υπήρχαν ακόμα οι έλεγχοι διαβατηρίων. Αρχίσαμε να κοιτάμε τον χάρτη για να βρούμε ένα πέρασμα από τα βουνά. Ήταν Δεκέμβριος και οι καιρικές συνθήκες πολύ δύσκολες. Αναγκαστήκαμε να γυρίσουμε πίσω, αλλά ο φίλος μου ήταν αποφασισμένος και ήθελε να δοκιμάσουμε να περάσουμε από τα σύνορα. Αυτός ντύνεται πάντα καλά, σακάκι και γραβάτα, και επέμενε ότι θα τα καταφέρναμε. Εγώ του έλεγα: "Άσε, δε θέλω να πάω πιά στη Γαλλία, θα γυρίσω στην Αλγερία". Έκανε ψωφόκρυστο, ήταν μία μετά τα μεσάνυχτα και στο σημείο ελέγχου δεν υπήρχε κανένας.

Η φίλη που οδηγούσε όταν είδε ότι δεν υπήρχε κανένας επιτάγγιχνε αλλά οι συνοριοφύλακες πετάχτηκαν έξω. Εκείνη δεν ήξερε ότι έπρεπε να μειώσει ταχύτητα και να περιμένει το σήμα τους. Γι αυτούς ήμασταν ήδη ένα αυτοκίνητο που προσπαθούσε να διαφύγει. Μας σταμάτησαν και μας ανέκριναν. Εγώ έδωσα τα στοιχεία ενός φίλου που είχε άδεια παραμονής και το τμήμα τους το επιβεβαίωσε. Στο μεταξύ κατηγορούσαν τον φίλο μου ότι ήταν έμπορος λαθρομεταναστών. Αυτός προσβλήθηκε και τους ζητούσε να τον μηνύσουν έτσι ώστε να μπορεί κι αυτός με τη σειρά του να κάνει το ίδιο. Τελικά μας άφησαν να περάσουμε. Μετά από εκατό μέτρα βρίσκονταν οι γάλλοι συνοριοφύλακες. Ο φίλος μου αποφάσισε να κατέβει και να πάει κατευθείαν εκεί και να τους πει ότι έχουμε ήδη καθυστερήσει πάρα πολύ και ότι οι ιταλοί μας είχαν ήδη ελέγξει. Αυτοί μας άφησαν να περάσουμε. Έτσι φτάσαμε στη Γαλλία. Κοιμηθήκαμε σ' ένα ξενοδοχείο και το πρωί της επομένης πήγα στην αδελφή μου.

Στη Γαλλία συνάντησα ακόμα περισσότερα προβλήματα απ' αυτά που είχα στην Ιταλία. Αν και ήξερα ότι ήμουν σε θέση να συ-

νηρηθώ, βρισκόμουν με δεμένα τα χέρια. Για ακόμα μια φορά η παθητικότητα μ' έκανε να υποφέρω. Να ξέρεις ότι έχεις θέληση να κάνεις κάτι αλλά να μη μπορείς να κάνεις τίποτα, είναι μια κατάσταση που σε φέρνει κοντά στη τρέλλα.

- *Από μια κατάσταση μοναξιάς και συγκρουσιακών σχέσεων με τ' άτομα που δουλεύατε μαζί, έφτασες σ' ένα μέρος που σίγουρα υπήρχαν περισσότεροι συμπατριώτες σου και είχες και οικογενειακούς δεσμούς. Πως ήταν αυτή η εμπειρία της επαφής με μια κοινότητα που μέσω αυτών των σχέσεων σε ξανάφερε κατά κάποιο τρόπο κοντά στη χώρα καταγωγής σου;*

Οι οικογενειακές σχέσεις ήταν σίγουρα ξεκάθαρες. Η αδελφή μου ήξερε ότι ήμουν παράνομος και δεν είχε κανένα πρόβλημα. Το πρόβλημα το είχα εγώ. Η αδελφή μου το πρωί ξυπνούσε, έντυνε τα μωρά της και πήγαινε στη δουλειά της όπως επίσης και ο άντρας της. Εγώ ξυπνούσα και έμενα στο σπίτι χωρίς να κάνω τίποτα. Κι αυτό δε μου κάθονταν καλά. Οι σχέσεις με τους άλλους, με τους γνωστούς, με τους συμπατριώτες ήταν ιδιαίτερες γιατί υπήρχε ένα μεγάλο πρόβλημα. Δεν ήθελα με κανένα τρόπο να μάθουν οι γονείς μου την κατάσταση στην οποία βρισκόμουν. Δε μπορούσα να το δεχθώ. Κατά συνέπεια δε διηγήθηκα ποτέ σε κανένα πως ζούσα, πως ήμουν αναγκασμένος να τηλεφωνώ σε κάποιον για να βρώ ένα μέρος να κοιμηθώ κ.τ.λ. Ούτε αυτοί μου μιλούσαν για τα προβλήματά τους κι έτσι οι σχέσεις μας παρέμεναν επιφανειακές. Συναντιόμασταν, πίναμε ένα ποτήρι, φλυαρούσαμε, αστειευόμασταν και μετά ο καθένας γυρνούσε σπίτι του.

Συνάντησα και πολλούς φίλους που ήταν παράνομοι και ήξερα ότι έχουν τα ίδια με τα δικά μου προβλήματα. Ήταν κι αυτοί όπως κι εγώ, μετανάστες του δεύτερου κύματος, της δεκαετίας του '90, που προκλήθηκε από την τρομοκρατία. Στη Γαλλία η κυβέρνηση ψήφισε έναν ειδικό νόμο για όλους αυτούς τους αλγερινούς που ανέρχονται σε χιλιάδες. Ήταν οι γάλλοι διανοούμενοι κι ένα μέρος της πολιτικής τάξης που παρακίνησαν προς αυτήν τη λύση. Ένα άσυλο παρόμοιο με το πολιτικό που σου επιτρέπει να έχεις μια κάρτα και να περιμένεις. Δεν είναι ένα έγγραφο που σου δίνει δικαίωμα στην εργασία, δεν έχεις κανένα δικαίωμα, πρέπει

μόνο να περιμένεις, Ξέρω ανθρώπους που έχουν αυτήν τη κάρτα εδώ και τέσσερα χρόνια και ακόμα περιμένουν.

Οι δύο μήνες που θα έμενα στη Γαλλία έγιναν οκτώ. Μέχρι που ψηφίστηκε στην Ιταλία το νομοσχέδιο Ναπολιτάνο, η νομιμοποίηση. Μια ημέρα μού τηλεφώνησε ο ινδός φίλος μου και μού πρότεινε να με βοηθήσει να φτιάξω τα χαρτιά μου για τη νομιμοποίηση. Για μένα ήταν κάτι το υπέροχο. Να βγω απ' την παρανομία ήταν κάτι που περίμενα πολλά χρόνια. Αλλά υπήρχαν τα σύνορα που έπρεπε και πάλι να διασχίσω. Τελικά με τη βοήθεια του φίλου μου γι άλλη μια φορά τα κατάφερα. Μόλις γύρισα στην Ιταλία ζήτησα τα απαιτούμενα έγγραφα αλλά προέκυψε ένα πρόβλημα που κράτησε για πολύ καιρό. Για να μπορέσεις να ζητήσεις τη νομιμοποίηση χρειάζονται συμβόλαιο εργασίας και συμβόλαιο ενοικίου. Πως μπορούν να ζητάνε απο κάποιον που είναι χωρίς χαρτιά να έχει ένα συμβόλαιο ενοικίου; Είναι αδιανόητο!

Μέσω γνωριμιών του ινδού φίλου γνώρισα έναν αιγύπτιο που με βοήθησε να λύσω το πρόβλημα της στέγασης, ενώ ο φίλος μου με προσέλαβε σαν οικιακό βοηθό δίνοντάς μου έτσι ένα συμβόλαιο εργασίας. Τελικά τα κατάφερα ή μάλλον αυτός τα κατάφερε να μου φτιάξει όλο το φάκελο για την αίτηση άδειας παραμονής. Γύρισα στη Γαλλία το Σεπτέμβριο και μέχρι το Μάϊο δεν είχα λάβει ακόμα την άδεια παραμονής. Μου είχαν δώσει ένα είδος απόδειξης που πιστοποιούσε πως είμαι εν αναμονή της νομιμοποίησης. Ξέροντας ότι μ' αυτό το χαρτί στα χέρια δε μπορούσαν να με συλλάβουν και να με απελάσουν, άρχισα να κινούμαι για να βρω κάτι να κάνω. Σκέφθηκα να κατευθυνθώ προς κάποια κωμόπολη, ένα μεγάλο βήμα αφού επιτέλους μπορούσα να βγω απ' αυτό το μικρό χωριό. Βρήκα μια δουλειά ως διανομέας διαφημιστικών φυλλαδίων αλλά το πρόβλημα της στέγασης παρέμενε άλυτο. Πληρωνόμουν 30.000 λιρέτες την ημέρα [περίπου 15 ευρώ σ.τ.μ] και έπρεπε να κάνω ολόκληρο ταξίδι για να φτάσω στον τόπο εργασίας. Όμως το σημαντικό για μένα ήταν ότι δεν έμενα ακίνητος. Αν και δε κέρδιζα τίποτα είχα τη δυνατότητα να γνωρίσω την πόλη, όχι φυσικά τα μνημεία και τα έργα τέχνης, αλλά τους ανθρώπους και τα μέρη. Είχε περάσει αρκετός καιρός

και δεν είχα λάβει ακόμα την άδεια παραμονής. Τα προβλήματα παρέμεναν άλυτα κι άρχισα πάλι να νιώθω σαν ένα βάρος στην οικογένεια που με φιλοξενούσε. Έτσι αποφάσισα πως έπρεπε να δώσω τέλος σ' αυτή τη κατάσταση. Είχαν καβγαδίσει με τον πατέρα τους γιατί με φιλοξενούσαν. Συνέχιζα να μένω μαζί τους και με τα δύο παιδιά τους. Κι αν μου έδιναν την άδεια παραμονής, τι θ' άλλαζε; Αντιλήφθηκα ότι η κατάστασή μου δεν συνδέονταν μόνο με την άδεια παραμονής. Σκεφτόμουν τις επιθυμίες μου που έμεναν απραγματοποίητες.

Για παράδειγμα έμαθα για ένα κέντρο υποδοχής. Μια κατάσταση που δεν είχα ποτέ φανταστεί ότι θα μπορούσα να ζήσω, ούτε εδώ στην Ευρώπη αλλά ούτε και πουθενά αλλού. Δε μπορούσα ποτέ να φανταστώ πως υπάρχουν άτομα που αναγκάζονται να ζούνε κάτω από αυτές τις συνθήκες, παρόμοιες μ' αυτές που βίωνα κι εγώ κάθε στιγμή.

Το να πηγαίνεις να ζητάς φιλοξενεία ισοδυναμεί, για μένα, με μια απίστευτη έλλειψη αξιοπρέπειας. Εκτιμώ τον κάθε άνθρωπο που στέκεται στα πόδια του. Δε μου λείπει τίποτα και το κυριότερο, ο πατέρας μου ξόδεψε λεφτά για να σπουδάσω. Κι εγώ βρίσκομαι κάτω από αυτές τις συνθήκες. Ήταν κάτι που δε μπορούσα να δεχτώ. Αποφάσισα λοιπόν να πάω σ' αυτό το κέντρο υποδοχής, τ' οποίο άνηκε στην Εκκλησία και βρίσκονταν σ' ένα προάστειο της πόλης. Εκεί κοιμόμουν μ' ανθρώπους άλλων προελεύσεων: αλβανούς, tunήσιους, μαροκινούς... στο μεταξύ η άδεια παραμονής δεν έρχονταν και σ' αυτό το κέντρο υπάρχει ένα όριο χρόνου, δηλαδή δε μπορείς να μείνεις επ' αόριστο, μετά από ένα χρονικό διάστημα έπρεπε ν' αφήσεις τη θέση σου σε κάποιον άλλο.

- Στο μεταξύ, περιμένοντας την άδεια παραμονής τι χαρτιά είχες για να μπορείς να κυκλοφορείς;

Μια απόδειξη εν αναμονή της απάντησης στην αίτηση μου. Έμενα σ' αυτό το κέντρο υποδοχής της Εκκλησίας και συνέχιζα να δουλεύω στη διανομή διαφημιστικών φυλλαδίων.

Τελικά δεν κατάφερα να τα βγάλω πέρα. Με 30.000 λιρέτες την ημέρα και δουλεύοντας μερικές φορές μία ή τρεις φορές την εβδομάδα δεν ήταν δυνατόν να συντηρηθώ. Έτσι αποφάσισα να

γυρίσω στα χωράφια. Τηλεφώνησα σ' ένα άτομο απ' το χωριό που είχα ήδη δουλέψει. Μου είπε ότι υπάρχει θέση κι έτσι άρχισα και πάλι να δουλεύω στα χωράφια μένοντας στο κέντρο υποδοχής. Αυτό σήμαινε ότι ταξίδευα νωρίς το πρωί (το χωριό απέχει 70 χιλιόμετρα από την πόλη) δούλευα όλη την ημέρα και γύρναγα γύρω στις έντεκα το βράδυ. Το θεωρούσα κάτι που έπρεπε να κάνω, που πριν δε μπορούσα να κάνω... ν' αγοράσω ένα εισιτήριο και να μετακινούμαι. Πριν δεν είχα αυτό το, υποτιθέμενο, δικαίωμα αφού μέσα μου φοβόμουν.

Ένα χρόνο μετά την αίτηση, παρέλαβα τελικά την άδεια παραμονής. Το πρώτο πράγμα που έκανα ήταν να πάω σ' ένα ταξιδιωτικό γραφείο και να βγάλω ένα εισιτήριο για την Αλγερία. Φυσικά, λεφτά για να το πληρώσω δεν είχα, μου το πλήρωσε ο ινδός φίλος μου.

Αυτό το έκανα γιατί είχα ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα ηθικής και συναισθηματικής φύσης. Στη χώρα μου είχε μείνει η κοπέλα μου. Μπορεί να μοιάζει ασήμαντο αλλά δεν είναι γιατί κ' εκείνη δεν ήταν καλά στην Αλγερία. Το πρόβλημα ήταν οι γονείς της, ήξεραν ότι είμαστε μαζί... κάτι που δε συνηθίζεται σ' αυτή τη χώρα. Δεν είναι όπως εδώ που μπορείς να φέρνεις τη κοπέλα σου στο σπίτι. Ήταν κάτι σαν λόγος τιμής... οποιοσδήποτε κι αν ήταν οι αιτίες και οι συνθήκες δε μπορούσα να την εγκαταλείψω. Υπήρχε ο λόγος του πατέρα μου και μια σειρά από κοινωνικούς περιορισμούς. Ήμασταν μαζί για δέκα χρόνια, έμενα εδώ τρισημίμιση χρόνια χωρίς να την δω, δηλαδή υπέφερα εγώ αλλά περισσότερο αυτή. Έτσι το πρώτο πράγμα που έκανα ήταν να βγάλω το εισιτήριο, όπως ήδη είχα συνηθιστεί με τον ινδό, και μια εβδομάδα μετά πήγα στην Αλγερία. Έμεινα εκεί για ενάμιση μήνα και είδα τη κοπέλα μου, τους φίλους μου και τους ανθρώπους μου.

Επιστρέφοντας στην Ιταλία αναρωτιόμουν που θα πήγαινα να μείνω αφού τ' όριο χρόνου παραμονής στο κέντρο υποδοχής είχε λήξει. “Που πάω τώρα, που γυρίζω;”. Γι' άλλη μια φορά ήταν ο ινδός φίλος μου που μού πρότεινε να πάω να μείνω στο σπίτι του. Αυτός έπρεπε να πάει ένα ταξίδι στην Ινδία κι εγώ θα μπορούσα να μείνω με τη γυναίκα και τα παιδιά του. Κι έτσι κι έκανα. Έμεινα εκεί μέχρι που είπα “Φτάνει, έχω άδεια παραμονής, πήγα στη

Αλγερία, είδα τους συγγενείς μου και τη κοπέλα μου, τι κάνω ακόμα σ' αυτό το σπίτι;”. Ο φίλος μου όμως μου έλεγε “Μη βιάζεσαι, η κατάσταση είναι δύσκολη, χρειάζεσαι λίγο χρόνο...”. Δεν μπορούσα όμως να συνεχίζω έτσι.

Γράφτηκα σ' ένα δημοτικό κέντρο υποδοχής και μου έδωσαν ένα κρεβάτι σ' ένα θάλαμο μ' έξι άτομα. Μια φρικτή εμπειρία που έκανε ακόμα πιο έντονη την απογοήτευση στην αναζήτηση της ελευθερίας. Πράγματα τα οποία δεν είχα ποτέ σκεφτεί ότι θα μπορούσα να ζήσω, όπως το να πίνω κρασί στα κρυφά. Και στην Αλγερία κινδυνεύεις όταν πίνεις κρασί αφού όλοι σε στραβοκοιτάνε. Αλλά εδώ στην Ιταλία, στην Ευρώπη, σε μια δημοκρατική χώρα δεν έχω δικαίωμα να πίνω; Απαγορευόταν το κρασί και στις εφτάμιση το πρωί έπρεπε να φεύγεις από το κέντρο υποδοχής. Όσοι πηγαίνουν σ' ένα τέτοιο μέρος πηγαίνουν γιατί δεν έχουν τη δυνατότητα να νοικιάσουν ή δε μπορούν να νοικιάσουν... όποιος πάει εκεί, πάει σίγουρα από ανάγκη. Στις εφτά το πρωί, όταν το χειμώνα μπορεί να έχει -10 βαθμούς, περνάει μια υπάλληλος του δήμου και σα μπάτσος τους πετάει όλους έξω... πρέπει να φεύγεις στις εφτά το πρωί και δε μπορείς να γυρίσεις πριν τις εφτά το απόγευμα. Στις εννιάμιση το βράδυ έσβηναν όλα τα φώτα και έπρεπε να πέσεις για ύπνο. Μια τεράστια απογοήτευση. Μια άσχημη συμπεριφορά. Απαγορεύεται το κρασί “γιατί οι μαροκινοί κάνουν φασαρίες”, γιατί πρέπει να υπάρχει πειθαρχία... ένα χάλι. Είμαι 30 χρονών και έρχεσαι να με διαπαιδαγωγήσεις... γιατί πρέπει να είμαι πειθαρχημένος, πρέπει να είμαι όπως θέλεις εσύ. Μια τεράστια απογοήτευση αλλά και μια τεράστια οργή...

Έπειτα η εργασία. Με την άδεια παραμονής, συχνά επέστρεφα για δουλειά στα χωράφια. Όσον αφορά τα χρήματα και τη δυνατότητα να συντηρηθώ, η άδεια παραμονής δεν άλλαξε σε τίποτα τη ζωή μου. Έκανα και μερικές περιστασιακές εργασίες, σ' εργοστάσια όπου και τραυματίστηκα. Πράγματα τα οποία, όπως είπα και πριν, δε φανταζόμουν ποτέ ότι θα μπορούσα να ζήσω.

Παρ' όλα αυτά είχα μια ελπίδα πως θα κατάφερνα να βρώ μια δουλειά με το δίπλωμά μου στην Ιταλία, στη πόλη που ζω. Είχα εμπιστοσύνη στην ικανότητά μου να κάνω αυτή τη δουλειά στην

Ιταλία ή και αλλού γιατί είχα φίλους που σπούδασαν και δούλεψαν μαζί μου στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και βρήκαν μια εργασία σ' αυτό τον τομέα που είναι ένας τομέας αιχμής. Η ελπίδα ότι θα βρω μια τέτοιου είδους εργασία με κράτησε πάντα όρθιο. Δούλεψα σ' εργοστάσια, έκανα σκληρές δουλειές πιστεύοντας πως θα τα καταφέρω να βρω κάτι άλλο. Για ένα χρόνο έκανα ένα σωρό προσωρινές εργασίες. Δεκαπενθήμερες εργασίες και μετά καθόμουν για ένα μήνα στο κέντρο υποδοχής. Δυστυχώς σε κάποια φάση έληξε και τ' όριο παραμονής στο κέντρο υποδοχής κι έτσι είχα εξαντλήσει όλες τις λύσεις. Να γυρίσω στον ινδό δε μου περνούσε καν από το μυαλό. Έτσι μαζί μ' ένα γνωστό μου που είχαμε δουλέψει μαζί στα χωράφια, ο οποίος είχε κι αυτός εξαντλήσει τ' όριο παραμονής στο κέντρο υποδοχής, αποφασίσαμε ή μάλλον ήμασταν αναγκασμένοι να νοικιάσουμε σπίτι.

Μια αναζήτηση που κράτησε ατελείωτες ημέρες και νύχτες. Απαντούσαμε σε αγγελίες αλλά δε γίνονταν τίποτα. Βάζαμε φίλους μας ιταλούς να τηλεφωνούν, άλλα όταν πηγαίναμε μας έδιωχναν... είχαν πάντα έτοιμη τη δικαιολογία: “η κόρη μου το νοίκιασε στον φίλο της”, “ο άντρας μου το νοίκιασε σε κάποιον άλλο”. Ένα σωρό ιστορίες μόνο και μόνο για να μη νοικιάσουν σ' εμάς το σπίτι τους. Την τελευταία εβδομάδα πριν μας διώξουν από το κέντρο υποδοχής, μια μαροκινή φίλη μου που ήξερε πως ψάχνω σπίτι κατάφερε να βρει ένα. Ο σπιτονοικοκύρης, της είπε πως το νοίκιαζε 3 εκατομύρια λιρέτες [γύρω στα 1500 ευρώ, σ.τ.μ] γιατί είχε κάνει πολλές εργασίες, γιατί θα μας άφηνε το πλυντήριο κ.τ.λ. Η φίλη μου τού ειπε: “καλά, θα μιλήσω με τον σύζυγό μου και θα σας ειδοποιήσω”. Φυσικά δεν ήμασταν αντρώγυνο αλλά ήταν ο μόνος τρόπος για να “περάσουμε” τις εξετάσεις στα μάτια των σπιτονοικοκυρηδων. Πήγαμε στους διαχειριστές της πολυκατοικίας. Η φίλη μου φόρεσε τον φερεντζέ κι εγώ τους είπα πως δε μιλάει καλά ιταλικά έτσι ώστε να μη πέσουμε σε αντιφάσεις σε περίπτωση που μας έκαναν ερωτήσεις. Μοιάζει κάτι το εύκολο, σχεδόν με παίχνιδι αλλά με τη πιθανότητα να κοιμόμαστε στο δρόμο η κατάστασή μας ήταν πολύ δύσκολη. Δεχθήκαμε να πληρώσουμε τα 3 εκατομύρια αν κι εγώ και ο φίλος μου δε τα είχαμε. Τελικά ένας φίλος που δουλεύει σε κάποια άλλη χώρα μας

έστειλε κάποια χρήματα. Δώσαμε στον σπιτονοικοκύρη 1.700.000 [γύρω στα 850 ευρώ σ.τ.μ] και το πρώτο νοίκι κι έτσι εγκατασταθήκαμε σ' αυτή τη σοφίτα.

Αφού εγκατασταθήκαμε και πέρασε η πρώτη εβδομάδα, ο φίλος μου βρήκε με το δίπλωμά του μια σταθερή δουλειά κι έτσι τα προβλήματά του, σε σημαντικό βαθμό, λύθηκαν. Δύο εβδομάδες αργότερα, βρήκα κι εγώ μια δουλειά σε μια εταιρεία συμβούλων μιας μεγάλης επιχείρησης τηλεπικοινωνιών. Δηλαδή η κατάστασή μας άρχιζε να καλυτερεύει. Μπορούσαμε να ζητήσουμε και μερικά δανεικά τα οποία με τη δουλειά που κάναμε μπορούσαμε να τα επιστρέψουμε.

Το άλλο πρόβλημα, ήταν ο λόγος που είχα δώσει στον πατέρα της κοπέλας μου. Του είχα υποσχεθεί πως θα παντρευόμασταν και για μένα ο λόγος, όπως λένε και στα μέρη μου, είναι σαν την σφαίρα: βγαίνει και δε γυρνάει. Δε μπορούσα να κάνω πίσω, ήταν ένα ζήτημα αξιοπρέπειας, δικής μου και της οικογένειάς μου όπως και της κοπέλας μου και της δικής της οικογένειας. Έτσι επέστρεψα και παντρεύτηκα.

Όταν ήμουν στην Αλγερία έλαβα τα δανεικά που είχα ζητήσει από το φίλο που μας είχε βοηθήσει για να πληρώσουμε τον σπιτονοικοκύρη της σοφίτας. Τέσσερα εκατομμύρια λιρέτες [γύρω στα 2000 ευρώ σ.τ.μ] ένα τεράστιο ποσό για την Αλγερία αν σκεφτεί κανείς ότι οι μισθοί εκεί είναι γύρω στις 200.000 [γύρω στα 100 ευρώ σ.τ.μ].

Κατάφερα λοιπόν να παντρευτώ και επέστρεψα και πάλι στην Ιταλία. Τότε άρχισε και η μάχη μου για να μπορέσω να φέρω και τη γυναίκα μου. Αντιμετώπισα νέες απογοητεύσεις γιατί ανυλήφθηκα πως ούτε η άδεια παραμονής, ούτε η σταθερή εργασία μπορούσαν να με κάνουν να νιώσω ελεύθερος, να με κάνουν να νιώσω πως βρήκα αυτό που έψαχνα. Το μόνο που είχε αλλάξει ήταν το είδος των προβλημάτων.

- *Ποιές είναι οι ουσιαστικές διαφορές και προοπτικές ανάμεσα στην παράνομη και στη νόμιμη μετάσταση;*

Όταν κάποιος παραλαμβάνει την άδεια παραμονής, η ψευδαίσθηση που είχε περιμένοντας να τακτοποιήσει τα χαρτιά του,

αντικαθίσταται από καινούργια προβλήματα τα οποία γεννάνε μια απογοήτευση και μια οργή, πανομοιότυπη μ' αυτήν που βίωνα και χωρίς την άδεια παραμονής. Ή μάλλον όχι. Πριν είχε τουλάχιστον την ελπίδα πως με την άδεια παραμονής θ' αλλάξει και η κατάσταση του.

Τελικά είναι χειρότερα γιατί προκύπτουν νέα προβλήματα... θα χρησιμοποιήσω ένα απλό παράδειγμα που αφορά την κόρη μου. Στην Ιταλία, όταν γεννιέται ένα μωρό ο Δήμος προσφέρει ένα χρηματικό ποσό. Η γυναίκα μου πήγε και έκανε αίτηση αλλά η κόρη μου, γιατί είμαστε ξένοι, δε δικαιούται αυτά τα χρήματα. Δεν είναι ένα τόσο σημαντικό πρόβλημα –σε σύγκριση μ' αυτά που έχω ζήσει. Είναι ένα άλλου είδους πρόβλημα. Έχω μια κόρη η οποία πριν καν γεννηθεί είναι θύμα διακρίσεων, θεωρείται κατώτερη. Δηλαδή είναι ένα πρόβλημα που δεν αφορά μόνο εμένα αλλά κι άλλα άτομα, κι αυτό είναι που με αηδιάζει. Δεν εξαρτάται από εμένα κι έτσι δε μπορώ να δώσω λύση.

Ακριβώς δηλαδή όπως και στην παρανομία. Γι' αυτό λέω πως η απογοήτευση παραμένει η ίδια. Στην παρανομία, δεν ήμουν εγώ που όριζα τη ζωή μου, περίμενα άλλοι να εγκρίνουν τη νομιμοποίησή μου. Όσο κι αν ήξερα πως είμαι ικανός να προσφέρω στον εαυτό μου καλύτερες συνθήκες ζωής, πως δεν είχα σωματικά ή διανοητικά προβλήματα που να εμποδίζουν τις ικανότητές μου παρ' όλα αυτά τίποτα δεν εξαρτιόταν από εμένα.

Κι αυτά τα προβλήματα τα ζω και με την κόρη μου. Απλώς αλλάζει το είδος των προβλημάτων...

Ένα από τα προβλήματα που παραμένουν σταθερά είναι αυτό της ψευδαίσθησης πως θα βελτιώσεις την οικονομική σου κατάσταση. Είναι αλήθεια ότι στην Αλγερία ο μισθός μου δε μού επέτρεπε ν' αγοράσω κάτι κι αυτό μ' εξόργιζε... Ξυπνάς το πρωί στις 7, γυρίζεις στο σπίτι στις 7 τ' απόγευμα και τίποτε άλλο. Σου δίνουν ένα μισθό που δε σου επιτρέπει να κάνεις τίποτα. Όμως η οργή είναι εξίσου μεγάλη και για διάφορα άλλα ζητήματα. Για παράδειγμα, αυτό που έζησα όταν ήταν έγκυος η γυναίκα μου. Όταν βρίσκονταν στον έβδομο μήνα ζήτησα από τους διαχειριστές μιας παράπλευρης, από τη δική μας, σκάλας που είχε ασανσέρ να μπορεί η γυναίκα μου, αφού φυσικά πληρώναμε, να χρησι-

μπορεί το ασανσερ τους για ν' ανεβαίνει στο σπίτι. Το γραπτό μας αίτημα δεν έγινε δεκτό. Είναι αξιοπερίεργο το γεγονός πως όταν μας απάντησαν αρνητικά κι εγώ τους είπα πως αν συνέβαινε κάτι στην έγκυο γυναίκα μου θα το έχουν βάρος στη συνείδησή τους, μου είπαν κατά λέξη: “εμείς δεν έχουμε προβλήματα συνείδησης, είμαστε καθολικοί”. Αν δεν υπήρχε η δυνατότητα θα το καταλάβαινα... αλλά ν' αναγκάζεται η γυναίκα μου ν' ανεβαίνει πέντε ορόφους με τα πόδια ενώ θα μπορούσε να χρησιμοποιεί το ασανσέρ, μ' εξόργιζε. Ένοιωθα μεγάλη αγωνία η οποία και πολλαπλασιάζονταν από το γεγονός ότι δεν είχα τη δυνατότητα να νοικιάσω ένα σπίτι με ασανσέρ. Τα προβλήματα σίγουρα άλλαζαν, αλλά και πάλι δε σ' αφήνουν να κοιμηθείς ήρεμος το βράδυ.

Αν πριν που ήμουν παράνομος φοβόμουν μήπως με ανακαλύψουν και μ' απελάσουν τώρα είναι ακόμα χειρότερα. Ο φόβος διπλασιάζεται. Όταν είσαι παράνομος λειτουργεί μέσα σου, σ' όλα τα επίπεδα ένα είδος αυτοπεριορισμού. Γιατί όπως και να έχουν τα πράγματα, έχω μια έμφυτη ενέργεια που με ωθεί να έχω δημόσια ζωή, ν' αντιδρώ όταν με προσβάλλουν, να προσπαθώ να βελτιώνω όχι μόνο τις υλικές αλλά και τις ηθικές συνθήκες μου. Όλα αυτά δεν μου ήταν δυνατόν να τα πράξω αφού δεν είχα χαρτιά. Στη πραγματικότητα, με την άδεια παραμονής μ' ελέγχουν περισσότερο. Είμαι ακόμα πιο πολύ περικυκλωμένος τόσο στο επίπεδο της δημόσιας όσο και σ' εκείνο της ιδιωτικής ζωής. Νοιώθω περικυκλωμένος από τεράστιους φόβους. Φυσικά δεν υπάρχει κάποιος που να με απειλεί μ' ένα περίστροφο στον κρόταφο. Αλλά υπάρχει όλο αυτό το κλείσιμο, όλο αυτό το συρματοπλεγμα, αυτή η αόρατη περικύκλωση που είναι ο φόβος, η αγωνία μήπως γυρίσεις εκεί απ' όπου ξεκίνησες ή ακόμα χειρότερα μετά απ' όλες αυτές τις θυσίες να επιστρέψεις στην Αλγερία. Στην ουσία η άδεια παραμονής δεν αξίζει τίποτα. Χρησιμεύει στις αρχές για να σ' ελέγχουν αποτελεσματικότερα. Δηλαδή ο φόβος είναι ακριβώς ο ίδιος μ' αυτόν που βίωνα όταν ήμουν παράνομος. Ή και ακόμα χειρότερα, αν σκεφθείς ότι η Αλγερία δε δέχεται άτομα χωρίς χαρτιά. Αντιλαμβάνομαι ότι χωρίς χαρτιά ήμουν πιο σίγουρος αφού δε μπορούσαν να με στείλουν πίσω, ενώ τώρα μπορούν άνετα να το κάνουν γιατί έχουν το διαβατήριό μου, έχουν τα πά-

ντα. Δηλαδή είμαι πιά εκτεθειμένος. Για να κινδυνέψω να με απελάσουν, δε χρειάζεται να σκοτώσω... αρκεί η απόλυση από τη δουλειά και μπορούν να μ' απελάσουν. Δηλαδή η κατάσταση δε παραμένει όπως πριν αλλά χειροτερεύει.

Σε οικονομικό επίπεδο, η απογοήτευση παραμένει αναλλοίωτη. Φυσικά θα υπερέβαλλα αν έλεγα ότι η καθημερινή μου ζωή δεν άλλαξε. Για παράδειγμα, στην Αλγερία είναι πολύ δύσκολο να βρείς μια σοφίτα σαν κι αυτή και να ζήσεις ήρεμα με την οικογένειά σου. Είναι πολύ δύσκολο όχι γιατί δεν υπάρχουν, αλλά γιατί είναι πολύ ακριβές. Εδώ μπορείς να τη βρείς αλλά αν δεν μπορείς να χρησιμοποιείς το ασανσέρ σου προκαλεί την ίδια απογοήτευση. Αν έλεγα αυτά τα πράγματα σε κάποιον που είναι ακόμα εκεί κάτω στην Αλγερία θα μου έλεγε πως είμαι τρελός. Όμως όταν ζεις προσωπικά ένα πρόβλημα τότε παρουσιάζεται σε άλλη μορφή, παίρνει άλλη διάσταση. Αυτή είναι η διαφορά από την παρανομία. Όπως και να έχει όμως, περί επιβίωσης πρόκειται... η άδεια παραμονής δε σε ηρεμεί. Έπειτα υπάρχει και ο φόβος να οργανωθείς με άλλα άτομα σε συλλογικό επίπεδο. Αυτό το κατάλαβα όταν γνώρισα άλλους ανθρώπους που ήταν πολιτικώς ενεργοί. Αν συμμετέχεις σε μια διαδήλωση, ειρηνική ή μη, κινδυνεύεις διπλά γιατί είσαι μετανάστης. Κι αυτό ξέρεις τι έχει σαν αποτέλεσμα; Να μη πηγαίνεις στις διαδηλώσεις, ακόμα κι αν το θέλεις και θεωρείς μια ηθική υποχρέωση τη δράση μέσω μιας διαδήλωσης ή άλλων ενεργειών. Αυτό για μένα είναι χάσιμο ενέργειας. Να θέλεις να κάνεις κάτι και να μην το κάνεις, όχι γιατί σκότωσες κάποιον ή γιατί λήστεψες μια τράπεζα αλλά γιατί είσαι μετανάστης. Αυτές είναι οι πιο μεγάλες απογοητεύσεις για κάποιον που έρχεται ν' αναζητήσει την ελευθερία του και να βελτιώσει τις οικονομικές και οικογενειακές του συνθήκες.

- *Δηλαδή αν η παρανομία υπήρξε ένα πέρασμα από τις καταστάσεις που βρέθηκες να βιώνεις, τότε η διαδρομή της μετανάστευσης, όσα άφησες πίσω για να πας να εκπληρώσεις τις φιλοδοξίες σου, αυτή η δίχως επιστροφή ελευθερία είναι κάτι που πάει πάντα μπροστά. Που σε ωθεί εν μέσω χιλίων δυσκολιών να προχωράς, για να βρείς κάτι που θα καταφέρει να*

σβήσει όλη αυτή τη συσσωρευμένη απογοήτευση. Αν και ξέρεις πως αύριο μπορεί να νιώσεις μια νέα απογοήτευση από μια δυσκολία που θα σου παρουσιαστεί.

Πιο πολύ απ' την παρανομία καθ' εαυτή, νομίζω πως είναι η επιλογή της μετανάστευσης η οποία μέρα με τη μέρα ορίζει τη ζωή σου και τις προοπτικές όλων αυτών που συναντάς μπροστά σου.

Ορίζει τη ζωή σου σε μεγάλο βαθμό γιατί ουσιαστικά δεν επιλέγεις τη μετανάστευση, είσαι αναγκασμένος να μεταναστεύσεις. Κι όταν ένα άτομο υποκύπτει μπροστά στην υποχρέωση της μετανάστευσης, τρέφει πάντα την ελπίδα ότι θα του φέρει μια βελτίωση. Στη πραγματικότητα πρόκειται για μια αλλαγή των προβλημάτων και των απογοητεύσεων εξίσου σημαντικών. Γιατί αν είσαι απογοητευμένος επειδή για παράδειγμα δε μπορείς να έχεις τη συναισθηματική σου ζωή ή επειδή δεν έχεις νερό να πεις, τότε δε μπορείς να υπολογίσεις τα επίπεδα που αγγίζουν άλλες απογοητεύσεις. Οπότε δε μπορείς να γνωρίζεις αν το ένα σε απογοητεύει περισσότερο από το άλλο. Ουσιαστικά πρόκειται για το ίδιο πράγμα.

Την παρανομία τη ζεις με την ελπίδα ότι θα τελειώσει. Την αντιμετωπίζεις χωρίς να τρελαίνεσαι γιατί ελπίζεις σ' αυτή την αλλαγή. Όταν τελειώνει η παρανομία αντιλαμβάνεσαι πως τα προβλήματα δεν εξαφανίστηκαν.

Έτσι, η μόνη ίσως πραγματική διέξοδος από την παρανομία δεν είναι να έχεις και πάλι μια ταυτότητα, ένα κομμάτι χαρτί που όταν είσαι παράνομος νομίζεις ότι θα επιφέρει τη βελτίωση που ελπίζεις, παρά έρχεται όταν καταφέρνεις να είσαι ο εαυτός σου, σύμφωνα με τις φιλοδοξίες σου και χωρίς όλες εκείνες τις απογοητεύσεις που συνοδεύουν τη ζωή σου.

Νυχτερινό τρένο

Το νυχτερινό εξπρές είναι ένα τρένο που κάνεις δε θα σου το πρότεινε για διάφορους λόγους. Όταν όμως βιάζομαι, είναι το μοναδικό που τη νύχτα σου επιτρέπει να διασχίσεις τη χώρα. Είναι πάντα γεμάτο από λαθρομετανάστες που προσπαθούν να περάσουν τα σύνορα, από κόσμο γεμάτο ελπίδες και απογοήτευση.

Μαζί τους κι εγώ.

Θέλησα να πάρω αυτό το τρένο γιατί διαφορετικά θα έπρεπε να περάσω τη νύχτα στο κρύο ή να ξοδέψω τα λιγοστά μου λεφτά σε κάποιο ξενοδοχείο. Είναι περασμένες μία, όταν φθάσαμε στο ***. Το τρένο δεν έχει πολύ κόσμο, είμαστε τρία τέσσερα άτομα στο βαγόνι. Όπως πάντα υπάρχουν δυο τρεις ομάδες παιδιών που γυρίζουν στο τρένο για να κλέψουν κάτι. Γνωρίζω πολύ καλά αυτή τη διαδρομή και κρατάω σφιχτά στα πόδια μου την τσάντα. Τα λεφτά και τα χαρτιά μου τα έχω πάντα πάνω μου. Το να ζεις στο δρόμο σε κάνει αρκετά προνοητικό. Εκτός από εμένα στο τμήμα των καπνιστών είναι και μια ηλικιωμένη γυναίκα με τις βαλίτσες και τα πακέτα της κάτω από τα καθίσματα. Μάλλον πρόσεξε κι αυτή τις περιέργες κινήσεις των παιδιών. Μετά από μια περίπου ώρα ταξιδιού, αισθάνομαι κάποιον να κάθεται στο πίσω κάθισμα. Είμαι μισοκοιμισμένος, σηκώνομαι όρθιος και βλέπω ακόμα έναν πιτσιρικά να κάθεται στο μπροστινό. Τους κοιτάω χωρίς να πω τίποτα, τα φώτα είναι σβησμένα και μαυτεύω εύκολα τις προθέσεις τους. Θα 'ναι γύρω στα δεκατέσσερα με δεκαπέντε κι όμως φαίνονται ήδη ενήλικοι, με κοντά μαλλιά φορώντας την φόρμα του μεγαλύτερου αδελφού και με τα μπουφάν και τα παπούτσια τους στο μέγεθος τους. Τους βλέπω να ση-

κλώνονται και να περνάν στ' άλλο βαγόνι. Δεν πέρασε ούτε μισή ώρα και ξανακοιμήθηκα. Εκμεταλλεύτηκα το πέρασμα του ελεγκτή για να πάω στο μπάνιο να πιώ ένα τσιγάρο που τελικά μέσα σε πέντε ρουφηξιές τό 'χα τελειώσει. Είναι καλή η φούντα όμως πρέπει να κάθομαι κολλημένος στο παραθυράκι για να μην γεμίσει ο χώρος καπνό.

“Δειλοί!” καταριότανε η κυρία που καθότανε δίπλα μου, στα παιδιά που μάλλον αυτή τη φορά δοκίμασαν να την κλέψουν. “Κι εγώ στο δρόμο ζω, σκατόπαιδα!”. Με κοιτά απαρηγόρητη και από τα μάτια της καταλαβαίνω ότι δεν εμπιστεύεται ούτε κι εμένα. Το πρώτο φώς της αυγής φώτιζε τα μακρινά βουνά. Έχει πολύ χιόνι αλλά η μέρα θα είναι καλή. Είναι νωρίς το πρωί όταν φθάνουμε στη ***. Στο σταθμό βρίσκεται σταματημένο ένα φορτηγάκι γεμάτο δέματα. Το τρένο ξεκινά και πάλι, μια ώρα ακόμα και μετά θα μπορέσω να κατέβω για να φάω κάτι.

Αισθάνομαι ότι κάποιος ανοίγει την πόρτα, γυρίζω και τους βλέπω. Είναι τρεις, καπέλο, στολή με το διακριτικό κολλημένο στο μπουφάν τους. Ενώ ο πρώτος ζητά τα χαρτιά απ' τη κυρία, οι άλλοι δύο κατευθύνονται προς το μέρος μου. Είναι μόνο τρεις επιβάτες στο βαγόνι. Και τρεις μπάτσοι. “Καλημέρα το διαβατήριο, παρακαλώ” μου λένε με κάποια ευγένεια. Πριν από λίγο πρέπει ν' άρχισε η βάρδια τους, αισθάνομαι το άρωμα του καφέ και του τσιγάρου στα χνότα τους ενώ μεταβιβάζουν τ' όνομα μου στα κεντρικά. Νιώθω το στομάχι μου να γουργουρίζει και τον ιδρώτα να στάζει από το στήθος και τις μασχάλες μου. Με παρατηρούν για κάποια λεπτά, μου ζητούν τα στοιχεία μου και περιμένουν την απάντηση από τα κεντρικά. Βρισκόμαστε σ' ένα κομμάτι της διαδρομής που έχει συνέχεια τούνελ και γι' αυτό υπάρχουν κάποια προβλήματα. Πρέπει να διατηρήσω την ηρεμία μου, λέω στον εαυτό μου κοιτώντας το τοπίο έξω και προσπαθώντας να ρουφήξω τα χρώματα του. Συγκεντρώνομαι στα πέτρινα σπίτια και στις χαρακτηριστικές τους σκεπές. Σκέφτομαι ότι είναι οι τελευταίες στιγμές που μπορώ να ευχαριστηθώ ένα τοπίο. Ποιος ξέρει αν μου έγραψε η σύντροφος μου, ποιος ξέρει πότε θα μάθει ότι μ' έπιασαν. Ο πιο μικρός απ' τους τρεις είναι εργένης, ενώ οι άλλοι δύο είναι σίγουρα παντρεμένοι, φαίνεται από τα σιδερωμένα τους

πουκάμισα. Έδωσαν ένα φιλί στην γυναίκα τους και πήγαν να κάνουν τη δουλειά τους, τη δουλειά του κυνηγού και εγώ να κάνω το θήραμα. Όταν η αντιλόπη νιώθει τα δόντια του λιονταριού να βυθίζονται στο λαιμό της εγκαταλείπει κάθε αντίσταση. Έτσι κι εμένα, ξαφνικά, με κατέβαλε μια περίεργη ηρεμία. Μου έρχεται να γελάσω και λέω στον εαυτό μου: “Κατά βάθος τό ’ξερα ότι αργά ή γρήγορα θα ερχότανε αυτή η στιγμή. Καλά σου πήγε μέχρι τώρα, όμως έφθασε η στιγμή του απολογισμού”. Πού θα με πάνε; Είναι η πρώτη φορά που μου κάνουν τέτοιο έλεγχο.

Είναι εμφανές ότι υπάρχουν προβλήματα συνεννόησης. Ο πιο νέος μου δίνει τα χαρτιά μου και ζητά συγγνώμη για την ενόχληση. Εγώ τον κοιτάζω κάνοντας τον να καταλάβει ότι ξέρουν που θα με βρουν και ότι δεν έχω τίποτα να κρύψω. Μόλις έφυγαν σηκώνομαι για να χαλαρώσω λιγάκι και να κάνω ένα τσιγάρο, κοιτώντας το τοπίο ενώ αναρωτιέμαι αν πρέπει να κατέβω στον επόμενο σταθμό ή να μείνω καθισμένος εκεί που ήμουν. Όμως ο επόμενος σταθμός είναι μακριά, δεν έχω διεξοδο. Αν η απάντηση είναι θετική θά ’ρθουν να με ψάξουν. Σκέφτομαι όλες τις δυνατότητες για να τους την κάνω: να τραβήξω το φρένο έκτακτης ανάγκης και να πηδήξω έξω, να κλειστώ στην τουαλέτα και να καταστρέψω οτιδήποτε κουβαλάω που μπορεί να με βάλει σε κίνδυνο.

Η ηλικιωμένη κυρία παρακολούθησε με προσοχή τη σκηνή και την ακόλουθη ταραχή μου. Όταν φθάσαμε στο ***, η κυρία μετακίνησε τις βαλίτσες της μπροστά στη πόρτα και ετοιμάστηκε να κατέβει. Προσφέρομαι να τη βοηθήσω αλλά εκείνη αρνείται γεμάτη περηφάνεια. Παρατηρώ με ανακούφιση ότι και οι μπάτσοι κατέβηκαν και έτσι σε καμιά ώρα θα είμαι στα σύνορα. Προτιμώ να μην σκέφτομαι πώς θα την βγάλω τώρα, αφού είναι πρωί ακόμα κι επομένως θα έχω ολόκληρη τη μέρα στη διάθεση μου. Στο σταθμό δεν υπάρχουν μπάτσοι αλλά προτιμώ να κάνω μια γύρα. Ενώ τρώω ένα σάντουιτς κοιτώ τη θάλασσα και τα κύματά της. Το κλίμα είναι γλυκό σ’ αυτά τα μέρη. Απολαμβάνω το τελευταίο τσιγάρο που μού ’χει απομείνει. Έχει γλυκιά γεύση, όπως και η ελευθερία.

Νομάδας, για ένα πολύτιμο αγαθό

Συχνά ακούω, ότι για έναν επαναστάτη η φυλακή θεωρείται ένα σοβαρό ενδεχόμενο, διότι όποιος είναι πραγματικά πεπεισμένος για την αναγκαιότητα ριζικής αλλαγής αυτού του κόσμου, και συνεπώς αντιδρά, αργά ή γρήγορα θα αποκτήσει σχέσεις μαζί της. Κι όντως είναι λογικό, ο εχθρός μπροστά σε μια απειλή, ακόμα και ενδεχόμενη, αντιδρά ακονίζοντας τα όπλα του. Παρακολουθήσεις, υποκλοπές, εκφοβισμοί και όλες τις άλλες καθημερινές περιποιήσεις που η καταστολή μπορεί να εφαρμόσει, θα γίνουν ολοένα και πιο απτές. Τα κλουβιά της διατήρησης της ύπαρχουσας κατάστασης θα στενέψουν γύρω μας και αν κριθεί ότι το να “κρατάς υπό έλεγχο” την κατάσταση, δεν είναι αρκετό για να διώξουν το “κακό”, τότε θα φτάσουν και στην φυσική απομάκρυνση του θεωρούμενου κινδύνου από τον κοινωνικό χώρο.

Νομίζω ότι είναι χρήσιμο να λογαριάσουμε, μακριά από παραλογισμούς, αυτό το ενδεχόμενο. Επίσης είναι σημαντικό, όσοι αποφάσισαν να διασχίσουν τα χιλιάδες μονοπάτια της απελευθέρωσης, της δικής τους αλλά και των άλλων να καθήσουν και να σκεφτούν πάνω σ' αυτό. Και το λέω αυτό γιατί είμαι πεπεισμένη ότι δεν υπάρχει χειρότερο πράγμα απ' το να είμαστε απροετοίμαστοι μπροστά στις πιθανές συνέπειες της δράσης μας, σαν νά 'μαστε στο κυνήγι ενός ονείρου που ξαφνικά θρυμματίζεται πάνω στους χοντρούς τοιμεντένιους τοίχους της πραγματικότητας καθιστώντας μας ανίκανους ν' αντιδράσουμε. Όχι, ότι είναι δυνατή μια προληπτική προετοιμασία, μην με παρεξηγήσετε, αλλά τουλάχιστον μια προσπάθεια, μια υπόθεση πάνω στο πως θα μπορέσουμε ν' ενεργήσουμε σε μια δεδομένη κατάσταση. Πρέπει να το

κάνουμε για να συνεχίσουμε να τρέφουμε και να οπλιζουμε τις επιθυμίες μας και τις διάφορες πρακτικές μας με επιπλέον δυνατότητες.

Ακολουθώ το νήμα αυτού του συλλογισμού για να τονίσω ότι είχα ήδη σκεφτεί το ενδεχόμενο μιας ζωής στην παρανομία πριν να μου να χτυπήσει την πόρτα η πραγματικότητα. Φυσικά, δεν είχα μια ακριβή ιδέα, αλλά η παρανομία ήταν παρούσα στις σκέψεις μου σαν δυνατότητα, σαν έναν ανοιχτός χώρος ανάμεσα στην ελεγχόμενη ελευθερία (αυτήν που ζούμε όταν δεν είμαστε στη φυλακή) και την φυλάκιση και επομένως μια ελάχιστη προετοιμασία πάνω στο που θα μπορούσα να πάω και στο πώς να το κάνω, την είχα κάνει. Δε συμμερίζομαι την άποψη πολλών συντρόφων που την θεωρούν σαν τη χειρότερη ατυχία που μπορεί να σου συμβεί. Αντίθετα, ενστικτωδώς, πάντα τη θεωρούσα σαν ένα δώρο της τύχης, μια ευκαιρία που πρέπει να την τσακώσεις αμέσως, ίσως επειδή δεν πίστευα ποτέ ότι αυτή η επιλογή σε οδηγεί αναπόφευκτα, στο να ζεις κρυμμένος κάπου, νιώθοντας κυνηγημένος και χωρίς καμία ικανότητα αντίδρασης ή μιας αξιοπρεπούς ζωής. Κι ούτε ποτέ θεώρησα, ότι το να αποφασίσεις να την κοπανήσεις σημαίνει ότι θέλεις να αποφύγεις δειλά τις ευθύνες σου διότι, σε μια περίπτωση όπως αυτή, οι εισαγγελείς είναι που σου ζητάνε το λογαριασμό και 'γω μ' αυτούς ποτέ δεν έκανα κανενός είδους συμφωνία για την οποία πρέπει να λογοδοτήσω. Αντίθετα πιστεύω ότι η ελευθερία είναι ένα πολύτιμο αγαθό που αξίζει τον κόπο να κάνεις οποιαδήποτε προσπάθεια για να την προφυλάξεις.

Αρνούμενη την παρανομία σαν μια εκ των προτέρων επιλογή, ανεξάρτητα από τις συγκυρίες, η ευκαιρία να την πειραματιστώ μου εμφανίστηκε τη στιγμή που βρίσκονταν μπροστά μου ή οι πόρτες της φυλακής ή αυτή η άγνωστη διάσταση για την οποία, στην αρχή, ήξερα μόνο ότι τουλάχιστον θα είχα την δυνατότητα να κινούμαι ελεύθερα και να κοιτώ τον ουρανό χωρίς το πλαίσιο που ορίζουν τα κάγκελα. Αυτή μου η σκέψη ήταν αρκετή για να αποφασίσω να την κάνω.

Αν πρέπει να ορίσω την παρανομία με λίγες λέξεις, θα έλεγα ότι είναι σα να ξεκινάς για ένα ταξίδι αγνώστου προορισμού, μα-

κράς διάρκειας και μ' ένα εισιτήριο χωρίς επιστροφή. Ένα ταξίδι πολύ διαφορετικό απ' αυτά που έχουμε συνηθίσει, που δεν είναι μια παρένθεση ανάμεσα σ' ένα πριν κι ένα μετά, αλλά ζωή σε κίνηση. Απ' τη στιγμή που πάντα έτρεφα ένα ιδιαίτερο πάθος για τη νομαδική ζωή έτσι ώστε να μην μπορώ να διαχωρίσω την ιδέα της ύπαρξης από αυτήν της κίνησης, ένας τρόπος ζωής σαν κι αυτόν δε με τρόμαζε καθόλου. Συχνά, κατά τη διάρκεια της φυγοδικίας μου, έκανα διάφορους συλλογισμούς πάνω στις αντίθετες συνήθειες και στους διαφορετικούς χαρακτήρες των ανθρώπων ανάλογα με το αν είναι νομάδες ή εγκαταστημένοι σ' ένα δεδομένο χώρο. Διότι στο δρόμο συναντάς ή ταξιδιώτες σαν κι εσένα ή άτομα που ζουν μόνιμα σ' ένα συγκεκριμένο χώρο. Πολλές φορές, σκεφτόμενη φίλους που γνώρισα σ' αυτή μου τη διαδρομή, αναρωτήθηκα ότι αν αυτός θα έπρεπε να φύγει απ' το σπίτι του, δε θα μπορούσε πια να ζήσει. Όποιος δεν αγαπά να ταξιδεύει, αποκτά αναπόφευκτα συνήθειες, οι μέρες του κυλούν στα ίδια πάνω κάτω πλαίσια, ανάμεσα σε σχέσεις, που κάποιες από αυτές είναι ισχυρές και βαθιές και μπορούν να καλλιεργηθούν μόνο με το πέρασμα των χρόνων. Η ζωή του εκτυλίσσεται σ' ένα συγκεκριμένο μέρος και σ' αυτό το μέρος εφοδιάζεται με τα απαραίτητα και συλλογίζεσαι. Μακριά από 'κει τα πάντα θα έχαναν το νόημά τους. Όποιος όμως λόγω της νομαδικής του φύσης δεν αισθάνεται κανένα δεσμό με κανένα τόπο, ξέρει να προσαρμόζεται γρήγορα και λόγω εμπειρίας ξέρει να αντιλαμβάνεται αμέσως αν το μέρος στο οποίο εγκαταστάθηκε πρόσκαιρα, είναι το κατάλληλο γι' αυτόν ή όχι. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά είναι σημαντικά γι' αυτόν που είναι αναγκασμένος να είναι στην παρανομία. Ο παράνομος, όντως δεν μπορεί να επιτρέψει να τον αναγνωρίσουνε και ξέρει ότι οπουδήποτε κι αν βρίσκεται πρέπει να ανά πάσα στιγμή, μαρκυά απόα απαγορεύσεις και προσκολλήσεις να ξαναρχίσει το ταξίδι του. Μια απόφαση που πρέπει να παρθεί σε μια στιγμή, όπως και σε μια στιγμή μπορούν όλα να πάνε στραβά.

Αλλά ας επιστρέψουμε ξανά στην ιδέα της αναχώρησης χωρίς, να ξεχνάμε ότι γεννιέται από μια επιβολή και ότι αυτή τη στιγμή μιλάμε για την κατάσταση ενός “κακοποιού”, κάποιου που δε μπορεί πια να γυρίσει πίσω. Αυτό που αφήνει πίσω του είναι μια

ολόκληρη ζωή που αποτελείται από σχέσεις, δεσμούς, μονάκριβα τοπία, γεύσεις, ήχους, οικογενειακές μρωδιές, αγαπημένα αντικείμενα, και τέλος πάντων απ' όλα αυτά τα πράγματα που συντελούν στον σχηματισμό της ταυτότητας μας... κι αυτό δεν είναι λίγο. Η νοσταλγία για όλα αυτά που χάθηκαν, μπορεί να μετατραπεί σ' ένα συνεχή και φρικτό πόνο που μας καθιστά αδύνατο ν' αποδεχτούμε το παρόν μας με γαλήνη. Αυτόν τον πόνο τον ένιωσα κι εγώ, όμως πάντα τον περιόρισα, τον οριοθέτησα στο χρόνο και τον νίκησα με την χαρά του ότι είμαι ελεύθερη και έτοιμη να ζήσω, μέρα με τη μέρα, αυτό που θα μου συμβεί. Κατά βάθος η αίσθηση που κουβαλάς μέσα σου είναι η αίσθηση ότι δεν έχεις πια τίποτα από το οποίο να μπορείς να γραπωθείς στο παρελθόν σου και καμία βεβαιότητα όσον αφορά το μέλλον. Αυτή η διαπίστωση μπορεί, σύμφωνα με τα κριτήρια του καθενός, να σε ρίξει σε μια βαθιά απογοήτευση ή να σε κάνει να δοκιμάσεις τον ίλιγγο του να αισθάνεσαι εντελώς απογυμνωμένος από δεσμούς και ελεύθερος να είσαι όλοι και κανένας... εσύ πρέπει να αποφασίσεις. Συχνά αναρωτήθηκα αν παραδόξως, αυτή ήταν η διάσταση της απόλυτης ελευθερίας.

Για να τελειώνω: πρέπει να είμαστε διατεθειμένοι να ταξιδέψουμε, απογυμνωμένοι από το παρελθόν μας, ως νέα όντα, κουβαλώντας μόνο τον ενθουσιασμό μας και μια υπόσχεσή που θα κάνουμε στον εαυτό μας: ποτέ να μη γυρίσουμε να κοιτάξουμε πίσω.

Έτσι λοιπόν ο παράνομος φθάνει σε κάποιο μέρος. Για το πρώτο πράγμα που πρέπει ν' ανησυχήσει είναι να βρει μια καινούργια ταυτότητα, το οποίο σημαίνει απλά να επινοήσεις ένα καινούργιο όνομα με το οποίο να παρουσιάζεσαι. Σημαίνει ότι για να μπορέσεις να έρθεις σ' επαφή με τους άλλους που συναντάς στην διαδρομή σου χωρίς να κινήσει αμφιβολίες για το άτομο σου, πρέπει να κατασκευάσεις μια ολόκληρη, σαφή, νόμιμη και αποδεκτή ζωή. Επομένως, χρειάζεται να έχεις ένα παρελθόν ν' αφηγηθείς, ένα ισχυρό κίνητρο που να μπορεί να υποστηριχτεί και να δικαιολογεί την παρουσία σου σ' αυτό το μέρος. Χρειάζεται να σεβαστείς τα ωράρια και τους ρυθμούς που αυτό το κίνητρο επιβάλλει και να προσέξεις την εξωτερική εμφάνιση ώστε να ενισχύ-

ει και να προσδίδει αξιοπιστία στα πάντα. Πρόκειται για μια υπόθεση που απαιτεί μνήμη, χρόνο και ενέργεια και σ' αυτό το σημείο πρέπει να πω ότι δεν είναι καθόλου εύκολο να υποδυθείς αυτό το ρόλο. Δεν είναι εύκολο να συνηθίσεις ν' απαντάς όταν σε φωνάζουν με το καινούργιο σου όνομα. Δεν είναι εύκολο να μιλάς γι' εσένα, για τη ζωή σου και για τα ενδιαφέροντά σου, όταν μάλιστα έχεις συνηθίσει να τα κάνεις αυτά, ως επί το πλείστον, μόνο με τους συντρόφους σου με τους οποίους πολλά πράγματα θεωρούνται αυτονόητα. Είναι θλιβερό, όταν το μεγαλύτερό σου πάθος είναι να ανατρέψεις την υπάρχουσα κατάσταση, πολεμώντας ενάντια στην εξουσία και την αδικία, εσύ να παρουσιάζεσαι σαν συλλέκτης ονείρων...

Έτσι βρίσκεσαι στη θέση, αφού καταπολεμήθηκαν οι αμφιβολίες και οι υποψίες για το ποιος είναι πραγματικά ο συνομιλητής σου, ν' αφηγείσαι πράγματα ανακατεύοντας το αληθινό με το ψεύτικο, ξαναζυμώνοντας πραγματικές αναμνήσεις και φαντασίες υπενθυμίζοντας σου κάθε στιγμή ότι πρέπει να θυμάσαι τα πάντα, τα οποία πρέπει να είναι συνεπή με ένα πρόσωπο με την δικιά σου ταυτότητα. Είσαι αναγκασμένος από την κατάσταση σου να προσέχεις συνέχεια τα λόγια σου και τις παρατηρήσεις σου, να καλύπτεις τις αντιδράσεις που σου 'ρχονται αυθόρμητα όταν βρίσκεσαι παρόν σε κάποια γεγονότα ή μαθαίνεις νέα, τέλος πάντων πρέπει διαρκώς να διατηρείς απόλυτη διαύγεια όσο και μια ισορροπία ανάμεσα σ' αυτό που είσαι και αυτό που παριστά-νεις.

Κάποιες φορές, αντίθετα, μου είχε συμβεί να παίρνω μέρος σε κουβέντες οι οποίες με εξάντλησαν λόγω της τεράστιας προσπάθειας συγκέντρωσης που απαιτούσαν, διότι το είδος των συζητήσεων που κάνεις, αφήνουν να διαφανεί ένα μέρος του εαυτού σου, όπως π.χ. τον τρόπο που έρχεσαι σ' επαφή με τους άλλους. Κυρίως όταν πέφτεις πάνω σ' ενδιαφέροντα άτομα και η σχέση, με το χρόνο, γίνεται πιο βαθιά, το να μείνεις στο ρόλο και να μην αποκαλυφθείς γίνεται κουραστικό και τη σχέση είναι πια δύσκολο να την χειριστείς. Είναι ξεκάθαρο ότι αυτή η κατάσταση προκαλεί τέτοια ταραχή, που οφείλεται στην επίγνωση ότι δουλεύεις αυτόν που έχεις μπροστά σου, ο οποίος δε θα σε γνωρίσει ποτέ γι' αυτό

που είσαι. Πέρα απ' αυτό πρέπει να προσθέσω ότι μέσα σου υπάρχει πάντα και κάποια ανησυχία γι' αυτόν που βρίσκεται δίπλα σου: εσύ ξέρεις ότι ακόμα και μια απλή πρόσκληση σε γεύμα μπορεί να τον βάλει σε σοβαρούς μπελάδες...

Το να λύσεις το πρόβλημα της ταυτότητας είναι πιο εύκολο με τους μπάτσους. Γι' αυτούς, είναι ζήτημα εξωτερική εμφάνισης: χρειάζεται να είσαι σαν τους άλλους, τίποτα λιγότερο, τίποτα περισσότερο. Πρέπει να αποφεύγεις να μετακινείσαι τις ύποπτες ώρες, να μην συχνάζεις σε ύποπτα μέρη, ή τουλάχιστον να μην το κάνεις τακτικά.

Όπως έλεγα πριν, πρέπει να είμαστε προσεκτικοί και να διατηρούμε για καιρό την διαύγεια μας. Και χρειάζεται να προσέχουμε πάντα προκειμένου να αποτρέψουμε εκνευριστικές παρανοήσεις, αμφιβολίες που σε καθηλώνουν και να περιορίσουμε το άγχος που μας κυριεύει. Μόνο στην προσοχή μπορούμε να στηριχτούμε για να επιτρέψουμε στον εαυτό μας να αισθάνεται ότι όλα πάνε καλά και ότι όλα βρίσκονται υπό έλεγχο. Μία καθημερινή φροντίδα για την ακεραιότητα μας: το να διασφαλίσουμε την ελευθερία μας.

Σαν παράνομος μπορεί μια κανονική σκηνή, να σου φανεί ύποπτη, και είναι αλήθεια ότι όσο περισσότερο κοιτάς με υποψία και επιμονή τον κόσμο τόσο περισσότερο τραβάς τα βλέμματά του. Σε κάποια φάση μπορεί να σου φάνει ότι όλοι σε κοιτάζουν ή ότι εκείνος ο τύπος σε ακολουθεί. Τότε λοιπόν αρχίζει ο πανικός τον οποίο είναι δύσκολο ν' αντιμετωπίσεις. Το να καλμάρεις το μυαλό και τα νεύρα σου είναι η μοναδική λύση για να νικήσεις αυτή τη συνταρακτική ψυχική κατάσταση που πρέπει να την μάθουμε καλά. Εκτός απ' αυτές τις στιγμές, είναι καλό να έχεις τα μάτια σου ανοιχτά σ' αυτά που συμβαίνουν γύρω σου. Να μάθεις μέσα σ' ένα δευτερόλεπτο να κοιτάς το πρόσωπο και κάποιο χαρακτηριστικό σημάδι των ατόμων που βρίσκονται δίπλα σου, ν' αποκτήσεις φωτογραφική μνήμη που θα σου επιτρέψει ν' αναγνωρίσεις στο φτερό κι επομένως και να ξεχωρίσεις το νέο πρόσωπο που μπήκε στο σύνθητες περιβάλλον. Ο παράνομος κοιτά το παρόν με διαφορετικά μάτια απ' ένα άτομο που δε βρίσκεται στην ίδια κατάσταση. Κοιτά λεπτομέρειες και διακρίνει σημεία που διαφεύ-

γουν απ' αυτόν που δεν βρίσκεται στο ίδιο μήκος κύματος. Μία φορά, μόλις έφτασα σε μια μεγάλη πλατεία μιας μεγαλούπολης, παρατήρησα δύο αστυνομικούς με πολιτικά που πολύ διακριτικά, σχεδόν κρυμμένοι κάτω από μια στοά, ζητούσαν τα χαρτιά από ένα περαστικό. Η πλατεία ήταν ασφυχτικά γεμάτη από κόσμο και συνειδητοποίησα ότι κανένας από τους παρόντες δεν αντιλήφθηκε, δεν πήρε χαμπάρι αυτό που συνέβαινε, ούτε κι αυτοί που περπατούσαν λίγα μόνο μέτρα απ' αυτούς. Μόνο για μένα ήταν μια επιχείρηση αναγνώρισης κι αυτοί ήταν δύο μπάτσοι.

Επειδή είναι πολύ κουραστικό να διατηρήσεις αυτή την προσοχή όλη την ώρα, είναι σημαντικό να έχεις ένα σίγουρο μέρος όπου να μπορείς να μετριάξεις λίγο την ένταση. Το πιο πολύτιμο μέρος είναι αυτό όπου περνάς την νύχτα. Εκεί πρέπει να είσαι σίγουρη ότι κανείς δε θά 'ρθει να σε βρει και φθάνοντας εκεί πρέπει να πάρεις όλα τα δυνατά μέτρα ώστε να είσαι σίγουρη ότι όταν θα κλείσει η πόρτα θα είσαι πραγματικά μόνη. Και 'κει βρίσκεσαι μόνη με τον εαυτό σου, ελεύθερη από την ταυτότητα που κόλλησες πάνω σου, με τα βιβλία σου, τα σχόλια σου γι' αυτά που συμβαίνουν, τις προτάσεις σου.

Λόγω εμπειρίας, είναι καλό να μην γνωστοποιείς σ' αυτούς που συναναστρέφεσαι το που ακριβώς μένεις, αύριο μπορεί να μπουν οι φωτογραφίες σου στις εφημερίδες. Εν πάση περιπτώσει ισχύει το "όσο περισσότερα άτομα ξέρουν που μένεις τόσο λιγότερο ήσυχος νιώθεις σ' αυτό το μέρος". Αν σου σφηνωθεί η ιδέα ότι κάποιος ύποπτος μπόρεσε να σε παρακολουθήσει και ότι αυτό το μέρος δεν είναι πια σίγουρο τότε δε θα βρεις ησυχία παρά μόνο τη στιγμή που θα εγκατασταθείς κάπου αλλού. Για να διατηρήσεις αυτό το μέρος θα πρέπει να μην κάνεις τα ψώνια σου ή να συχνάζεις σε μπαρ ή άλλα μαγαζιά πολύ κοντινά (θα είναι αναπόφευκτο να μην σε δει κανένας γνωστός να μπαίνεις στο σπίτι). Το να συχνάζεις σε άλλες περιοχές σου επιτρέπει τουλάχιστον, σε περίπτωση που κάποιος σ' αναγνωρίσει, να γυρίσεις για τελευταία φορά να μαζέψεις τα πράγματα σου. Αυτό που σαν παράνομη έκανα πιο πολλές φορές είναι να μαζεύω τα πράγματα μου, διότι εκείνο που συνέχεια αναζητάς είναι η ασφάλεια του να είσαι η μοναδική που γνωρίζει το μυστικό σου. Κι αυτή η επίγνωση, σου

προσφέρει την αναγκαία γαλήνη ώστε να μπορείς να αφιερωθείς και σ' άλλα πράγματα.

Αν πρώτα, σου φαινόταν ότι δεν έχεις ποτέ αρκετό χρόνο για να αφιερωθείς σ' αυτά που σ' ενδιαφέρουν, στην παρανομία αυτό είναι το μοναδικό πράγμα που έχεις άφθονο. Είναι όμως σημαντικό, για να αποφεύγεις απογοητεύσεις και για να μάθεις να αντιλαμβάνεσαι το χρόνο και τους τόπους των παρεμβάσεων σου με διαφορετικό τρόπο. Και το λέω αυτό διότι εφ' όσον εξιδανίκευσα στο μυαλό μου μια ειδική πραγματικότητα αναφοράς, και ένα ακριβή και έγκαιρο τρόπο δράσης πάνω στα γεγονότα που άπτονταν αυτής, συχνά μου συνέβη να αισθάνομαι αδύναμη. Όντας παράνομη, τα γεγονότα που αφορούν τον χώρο σου, τους συντρόφους σου, έρχονται στα αυτιά σου μετά από μήνες και τότε συνειδητοποιείς ότι είναι πολύ αργά για να παρέμβεις σε μια συγκεκριμένη κατάσταση. Επιπλέον το να προγραμματίσεις μία μετακίνηση απαιτεί μέρες ολόκληρες για να συλλέξεις πληροφορίες, δρομολόγια, ωράρια των πιο ποικίλων μέσων, να μην αφήσεις τίποτα στη τύχη. Μ' όλα αυτά, δε θέλω να πω ότι πρέπει να ξεχάσεις τον τόπο με τον οποίο είσαι δεμένη, αλλά σχετικά μ' αυτόν ν' αρχίσεις να ενδιαφέρεσαι για πράγματα, σχέδια μεγαλύτερης διάρκειας, φροντίζοντας στα ζητήματα που προκύπτουν, όλες εκείνες τις πλευρές που πριν, αν και τις θεωρούσες σημαντικές, δεν είχες το χρόνο ν' ασχοληθείς. Απ' την άλλη πλευρά, μια άμεση παρέμβαση γίνεται δυνατή σε χώρους που ίσως ούτε γνώριζες πιο πριν. Συλλογιζόμενη πάνω σ' αυτό συνειδητοποίησα πόσο απίστευτα ριζωμένα είναι στο κεφάλι μου τα σύνορα των κρατών και κατά πόσο λίγη προσοχή έδωσα σ' αυτά που συνέβαιναν “εκτός περιοχής”, λόγω του τρεξίματος από τη μία φάση στην άλλη, στο οποίο σε βάζει η δημόσια δράση.

Αλλάζοντας την θεώρηση για το χρόνο, αλλάζει και η αντίληψη για την δράση σου. Όταν, για να μπορείς να κάνεις αυτό που θέλεις, έχεις αφιερώσει ώρες και ώρες στον προγραμματισμό του με τέτοιο τρόπο ώστε να γνωρίζεις κάθε του λεπτομέρεια, τη στιγμή που το πραγματοποιείς είναι σα να επιστρέφει όλος ο χρόνος που ξόδεψες πριν και να φορτώνει κάθε λεπτό μ' ένα διαφορετικό βάρος. Οι αισθήσεις που δοκιμάζεις ενισχύονται από την συ-

νολική σου ένταση προς αυτό που κάνεις, μια διαυγής παρουσία, που σε αποσπά από την αφηρημένη δράση εκείνου που βρίσκεται γύρω σου εκείνη τη στιγμή.

Έφτασα στο χείμαρρο μετά από ώρες περπατήματος, μετά από ώρες μέσα στο τρένο. Είναι μια ζεστή μέρα, νιώθω βρεγμένη την μπλούζα μου κάτω απ' το σακίδιο. Κατά μήκος της διαδρομής κι εδώ στην κοιλάδα, κανένας δεν ακολούθησε τα βήματά μου και αυτό σημαίνει ότι θα συνεχίσει να είναι έτσι: κανένας δεν ξέρει ποια είμαι, που πάω και τι κάνω.

Ανεβαίνω το ποτάμι αναζητώντας ένα μέρος για να μπορέσω να σταματήσω και επιτέλους να απελευθερώσω την πλάτη και το μυαλό μου απ' το βάρος της ημέρας. Η ευκαιρία εμφανίζεται στα ξαφνικά: υπάρχει μια πλατειά διάφανη λιμνούλα που περιβάλλεται από μεγάλα βράχια. Λίγο πιο 'κει κάτω από κάποια δέντρα υπάρχει σκιά. Αυτό είναι το μέρος μου.

Βγάζω το σακίδιο και ξαφνικά νιώθω τους πνεύμονες μου να διαστελλονται. Με κάνα δυο βαθιές ανάσες νιώθω ξανά γεμάτη ενέργεια. Μια γρήγορη ματιά γύρω, μου δίνει τη σιγουριά ότι είμαι μόνη μου.

Μπαίνω στο νερό κάνοντας τό 'να βήμα πίσω απ' τ' άλλο, χωρίς δισταγμό, προς το κέντρο της λίμνης. Βυθίζομαι εντελώς και αφήνομαι σ' αυτή την αγκαλιά με το πρόσωπο στραμμένο στον ουρανό. Με διαπερνάει μια ισχυρή αίσθηση ελευθερίας: ταυτόχρονα αισθάνομαι ελεύθερη από κάθε δεσμό και μέρος του όλου.

Αμέσως ο νους μου πάει σ' όλους αυτούς που βρίσκονται στη φυλακή και δεν μπορούν να απολαύσουν στιγμές όπως αυτές.

Φυσικά και μού 'ναι δύσκολο, όμως τίποτα δε θα με αναγκάσει να γυρίσω πίσω. Αυτές οι στιγμές και οι συγκινήσεις που αυτές μου δίνουν, φτάνουν για να σβηστεί κάθε ταλαιπωρία. Είναι μια ανάσα οξυγόνου για να συνεχίσω. Με τα μάτια κλειστά στραμμένα στον ήλιο, προσπαθώ να αποτυπώσω αυτή τη στιγμή μέσα μου:

σ' ένα οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, τώρα, είμαι ελεύθερη.

Ο άνθρωπος στο παράθυρο

Έζησα πολλά χρόνια σε μια κωμόπολη της επαρχίας. Μια φυσιολογική ζωή, μ' άλλα λόγια. Μερικά χρόνια στο σχολείο, ύστερα δουλειά και πολύ ελεύθερος χρόνος ν' αφιερώσεις στον εαυτό σου, τα πάθη σου και τις διασκεδάσεις σου.

Κοίταγα τον κόσμο απ' το παράθυρο και ένιωθα σα να κυλούσε μπροστά απ' τα μάτια μου ένα φιλμ από εικόνες, μερικές θλιμμένες κι άλλες που δίνουν χαρά κι ελπίδα, σαν νά 'ταν όλα αυτά που συνέβαιναν γύρω μου το αναπόφευκτο σκηνικό μέσα στο οποίο πρέπει αναγκαστικά να εκτυλιχθεί η ζωή ενός ανθρώπου.

Απ' το παράθυρο μου έβλεπα τις ζωές των άλλων λες και ήταν συμπλήρωμα της δικής μου. Ας πούμε ότι ήμουν πολύ απασχολημένος με τη ζωή μου για να μπορώ να ενδιαφερθώ και για τη ζωή των άλλων.

Κι όμως, είχα αντιληφθεί ότι κάτι δεν πήγαινε καλά, και γι' αυτό δεν έμεινα αδιάφορος όταν πέρναγε κάτω απ' το παράθυρο κάποιος που διαμαρτύρονταν ή όταν κάποιος γεγονός συντάραζε την μονοτονία μέσα στην οποία κυλούσαν οι μέρες στην πόλη μου. Αυτή η περιέργεια, αυτή η αίσθηση έλξης που ένιωσα όταν έβλεπα ότι οι άλλοι θέλανε ν' αλλάξουν την καθημερινότητα, με ώθησε να ψάξω αυτούς τους άλλους, να τους ακούσω και να συγκριθώ μαζί τους.

Σε κάποια φάση, συνειδητοποίησα ότι έπρεπε να κάνω κι εγώ κάτι αν δεν ήθελα να επιτρέψω στη μιζέρια που έβλεπα απ' το παράθυρο, να εμπλέξει και την ύπαρξη μου. Έτσι πείσθηκα ν' ασχοληθώ, μαζί με τους άλλους που συνάντησα, με σκοπό την μεταμόρφωση του σκηνικού που μας περιέβαλε, σε μια περιπέτεια που

άξιζε τον κόπο να τη ζήσουμε όλοι μαζί, χωρίς νόμους, χωρίς προνόμια και προνομιούχους.

Έτσι, αρχίσαμε –αν και όλοι μαζί ήμασταν αριθμητικά πολύ λίγο σε σχέση με τον πληθυσμό της πόλης μας– να αντιμετωπίζουμε κάθε είδους θέμα και συζήτηση που προέκυπτε και να δίνουμε συγκεκριμένες λύσεις που έκαναν άνω κάτω την καθημερινότητά μας, τις συζητήσεις και τις προτάσεις μας. Συλλέγαμε και μοιράζαμε πληροφορίες για τις πιο κρυφές και ύπουλες όψεις πάνω στις οποίες στηρίζονταν η συλλογική κατάρα που είχε επιβληθεί. Διαδηλώναμε στους δρόμους και συγκρούμασταν βίαια με όποιον ήθελε να μας εμποδίσει. Προσπαθούσαμε να εμποδίσουμε τα επιβλαβή σχέδια και την αυθαιρεσία, ή τουλάχιστον να καταστήσουμε ξεκάθαρο ότι δε θα δεχόντουσαν όλοι την επιβολή τους.

Διαθέταμε ίσως, λίγα μέσα, ωστόσο είχαμε και μια πεισματική επιθυμία καθώς και τη ζωντανή πεποίθηση ότι κάτι, ακόμα και στο μικρό σκηνικό της πόλης μας, θα έπρεπε ν' αλλάξει, πιστεύαμε ότι τα πράγματα δε θα είναι όπως τα σχεδίασε η εξουσία.

Ο ενθουσιασμός που φέρνουν μαζί τους οι ιδέες και οι πρακτικές, οι διάφοροι τρόποι ζωής και τα κοινά σχέδια, κράτησε για καιρό και συν τοις άλλοις μου προσέφερε την ευκαιρία να στρέψω το βλέμμα και πιο πέρα από τα στενά όρια της πόλης μου και να γνωρίσω άλλο κόσμο και μαζί μ' αυτό τον κόσμο και άλλες καταστάσεις λίγο πολύ ίδιες μ' αυτές που ζούσα κι εγώ εκείνο τον καιρό. Συνειδητοποίησα ότι τα ευρύτερα σκηνικά δεν είναι άλλο από το άθροισμα των επιμέρους καθημερινοτήτων μας, κι επομένως, ότι, κατά αμοιβαίο τρόπο, οι μικρές μας ξεγεράσεις παίρνουν δύναμη και ερέθισμα από τις μεγάλες και με τη σειρά τους τρέφουν αυτές τις τελευταίες δίνοντάς τους εκείνη την αδιάσπαστη συνοχή που μεταφράζεται σε σαφήνεια, πραγματικότητα.

Έπειτα, σαν ένα μωσαϊκό που μέρα με τη μέρα, κομμάτι με το κομμάτι, διαλύονταν, απομακρυνθήκαμε ο ένας απ' τον άλλον... μάλιστα για μερικούς, κουρασμένους από την προοπτική του να βρεις μια αξιοπρεπή διάταξη σ' έναν κόσμο που δεν ήθελε ν' αλλάξει με τίποτα, ήταν και μια απομάκρυνση από τους εαυτούς τους.

Αυτή η ιστορία μας έτρωγε. Η πιο αποφασισμένη εναντίωση στις επιμονές μας εναλλάσσονταν με την απροκάλυπτη χρήση

εκείνων των στοιχείων, που αναδύθηκαν από τις πράξεις και τις ιδέες μας. Θα τις επεξεργάζονταν εκ νέου με σκοπό να τελειοποιήσουν, ν' ανανεώσουν και ν' αναπαράγουν την κατάρτα για τις επόμενες γενιές. Μας δόθηκε η ευκαιρία να αναλάβουμε έναν βασικό ρόλο σ' αυτή τη διαδικασία μετασχηματισμού της κοινωνίας, αυτόν της μετριοπαθούς φωνής της άρνησης και δεν ήταν λίγοι αυτοί, που μέσα από τις γραμμές μας, τον δέχτηκαν. Φυσικά δεν ήταν ούτε οι πρώτοι ούτε οι τελευταίοι που πέρασαν στην "άλλη πλευρά". Κατά τ' άλλα, ξέρουμε ότι η εξουσία, ακόμα και με τα ψίχουλα που πετάει, έλκει σε κάθε εποχή όσους θέλουν να κάνουν καριέρα ή όσους δεν θεώρησαν ποτέ πραγματοποιήσιμα τα όνειρα με τα οποία γέμιζαν τις συζητήσεις τους.

Εμείς οι άλλοι, μείναμε λίγοι, σκληροί και καθαροί. Με το πέρασμα του χρόνου δεν ήμασταν ούτε τόσο σκληροί αλλά ούτε και τόσο καθαροί. Αντιθέτως γίναμε βρώμικοι... από αδυναμία, μνησικακία, μην έχοντας ορίζοντες ικανούς να μας γοητεύσουν... βρώμικοι από άσχημα και θλιμμένα μεθύσια. Σε μερικούς ήταν το μυαλό και το σώμα τους που ξέκοψε, βοηθούμενο από κάποια ηλίθια ψυχοτρόπα, πριν ένα βράαθρο από αμφιβολίες και παραίτηση να τους σύρει μακριά από τη μέθη της ελευθερίας που ένιωσαν να τους διαπερνά.

Για τους λίγους εναπομείναντες, οι φύλακες της τάξης άλλαξαν τις τεχνικές της πειθούς που εφαρμόζαν μέχρι τότε αφήνοντας τις τυπικότητες περί δικαιωμάτων και εγκαταλείποντας το πολιτισμικό θέατρο της δημοκρατίας. Σιγά σιγά η νεανική ζωντάνια και η επιθυμία για εκδίκηση αφομοιώνονταν και πιθανότατα ανακυκλώνονταν σε λιγότερο ενοχλητικές ενορίες{...} της κοινής γνώμης. Όσοι παρέμεναν στους δρόμους της εξέγερσης θεωρούνταν, αποκλειστικά και μόνο, ένα πρόβλημα της δημόσιας τάξης. Τίποτα παραπάνω από μια απειλή για την ήσυχη μονοτονία της κωμόπολης. Για τον περιορισμό και την δίωξη αυτής της απειλής τ' αρμόδια όργανα είχαν το ελεύθερο να δρουν ανενόχλητα.

Τι θ' απέμενε απ' όλες αυτές τις ελπίδες, απ' όλα αυτά τα μικρά και μεγάλα σχέδια που νομίζαμε ότι θα κάνανε υπέροχες τις μέρες μας;

Θα μπορούσα να γυρίσω και να κοιτάζω ξανά απ' το παράθυρο μου, αναμένοντας απρόβλεπτες στιγμές, ικανές ν' ανατρέψουν

αυτή την κατάσταση. Κάποια κίνηση υπήρχε όμως, ίσως βέβαια έξω απ' την πόλη μου, ωστόσο άξιζε τον κόπο να τής μεταδώσω τάσεις και εμπειρίες. Για να μπορέσω ν' ανοίξω μια χαραμάδα στο γκρίζο που μέρα με τη μέρα μάς έσφιγγε όλο και περισσότερο.

Έτσι απομακρύνθηκα από τις ιστορίες που τόσο ήμουν δεμένες, για να ψάξω αλλού να βρω τον ενθουσιασμό και τη δράση που τριγύρω μου άρχιζαν να εξαφανίζονται με θλιβερό τρόπο. Με τον καιρό αντιλήφθηκα ότι την προσδοκία μου να καταστρέψω την υπάρχουσα κατάσταση, ίσως δεν την συμμερίζονταν με το ίδιο πάθος αυτοί που συνάντησα. Σε πολλούς απ' αυτούς ακούσε ένας μικρόκοσμος που αποτελείτο από κάποιες γνωριμίες και κάποια μέρη που δομούσαν ένα είδος φυσικής κοινότητας την οποία η κατεστραμμένη και αλλοτριωμένη κοινωνικότητα καθιστά δύσκολη. Ένας ολόκληρος κατάλογος από ιδέες, συμπεριφορές και συνήθειες, λειτουργούσε σαν συνδετικός κρίκος αυτού του κύκλου ατόμων. Και δε νομίζω ότι τα διάφορα σχέδια και οι διάφορες πρωτοβουλίες ακολουθούσαν την αναγκαιότητα της ανατροπής της καθημερινότητας.

Γύρισα στο παράθυρο, αγναντεύοντας τον ορίζοντα προς αναζήτηση νέων προσανατολισμών, ενός ψάχνοντας έστω κι ένα μικρό σημάδι μέσα απ' το οποίο να πιαστώ για να ξαναρχίσω. Τις περισσότερες φορές βέβαια το χρώμα που περίμενα να φανεί ήταν το χρώμα των στολών που έρχονταν να λογαριαστούμε για νιοστή φορά.

Εν τω μεταξύ συνέχιζα ένα σύνολο δραστηριοτήτων που θα με απέτρεπαν να αποκτήσω τις αισθήσεις και τις ελπίδες που έχουν μουδιάσει από το γκρίζο, μέσα στο οποίο βυθίστηκε ανελέητα η πόλη μου. Όμως εκ των πραγμάτων όλα αυτά αντιπροσώπευαν μια κατάθεση αντίστασης, μια απόδειξη ότι θα μπορούσαν να γίνουν κάποια πράγματα, αν και τις περισσότερες φορές πέρα από την απόδειξη δεν υπήρχε τίποτα άλλο. Όσα μηνύματα κι να σκορπούσα στον αέρα, η ηχώ δεν μου έφερνε πίσω άλλες φωνές πέρα από τη δική μου.

Μια παράλογη κατάσταση... να ψάχνεις διαδρομές να μοιραστείς με τους άλλους, με κόστος να προσαρμόσεις τις τάσεις και τις ικανότητες σου σ' αυτές των άλλων, και σ' αυτές τις προτάσεις

να μην υπάρχει καμιά απάντηση. Στο τέλος αυτό που σου μένει, είναι η αίσθηση απογοήτευσης την οποία εσύ ο ίδιος θέλησες να υποβιάσεις σε μια διάσταση, περισσότερο των άλλων, παρά δική σου.

Τι πράγμα πήγαινα να γίνω; Ένας παπάς που αναζητά ίσως ευσεβείς ψυχές, ίσως κι ένα φάντασμα ή μια τέλος μια σκιά που περνά ξυστά από τους τοίχους χωρίς οι άλλοι να αισθάνονται την ανάγκη να την πλησιάσουν. Κι αν θελήσω να γίνω αρνητικός θα μπορούσα να πω ότι έγινα ένας βρωμιάρης που φέρνει μπελάδες, ένας που ανακηρύχτηκε εχθρός της τάξης, αφού δεν είχε άλλους στόχους στους οποίους ν' αφιερωθεί. Είναι δεδομένο ότι η προσοχή όλων των αρμοδίων για την καταστολή, επικεντρώνεται πάνω σ' αυτό που δεν προσαρμόζεται. Έτσι το πήρα απόφαση. Δε θα δεχόμουν άλλο το υποτιθέμενο αναπόφευκτο της επιτήρησης, αλλά ούτε και θα συμμορφωνόμουν μετρώντας τις προσδοκίες μου και την ανάγκη μου να δράσω κατά τρόπο συνεπή προς αυτές, με βάση το κατά πόσο θα μου το επέτρεπαν οι επιβαλλόμενες συνθήκες. Με όλο αυτό τον έλεγχο και την καταπίεση που ήδη ενοχλούν την ύπαρξη μας, δε μου φαινόταν και τόσο έξυπνο να γίνω ο ελεγκτής του εαυτού μου.

Γι' αυτό αποφάσισα να ξεφύγω από τα δίχτυα της αναγνώρισης. Αποφάσισα ότι οι χώροι, οι χρόνοι και οι εμπειρίες που θα ζούσα δεν άξιζαν να γίνουν τροφή για τα μάτια και τα δόντια των εχθρών μου. Θεώρησα την επιλογή αυτή σαν μια περιπέτεια, όχι κατ' ανάγκη οριστική, που θα οδηγούσε σε μια νέα, μοναδική και αναλλοίωτη κατάσταση στην οποία να συνδέα τις δραστηριότητες και τις επιθυμίες μου... έτσι αφέθηκα σε μια παράλληλη πορεία προς την οποία προσανατολίστηκα αναζητώντας την ελευθερία κινήσεων και ολοκλήρωσης που τόσο μου έλειπαν.

Διαφορετικά μέρη, διαφορετικά εργαλεία, διαφορετικές συνθήκες ώστε να συνεχίσω ν' ακολουθώ τις ίδιες πεποιθήσεις, που τόσο πολύ σημάδεψαν τη ζωή μου.

Μερικές φορές επιστρέφω στο παράθυρο, ξέροντας ότι πέρα απ' αυτό που βλέπω, το βλέμμα μου θα στραφεί σε πιο διευρυμένους ορίζοντες.

Εμπειρίες ληστών

*Έχουν σημαίες μαύρες, της ελπίδας
και την μελαγχολία σύντροφο στο χορό.
Έχουν μαχαίρια για να κόβουν το ψωμί της φιλίας
και αίμα καθαρό για να πλένουν τη βρωμιά.*

Λέο Φερρέ, Οι αναρχικοί

Είχα την ευκαιρία να ζήσω, για αρκετά σύντομο διάστημα, ορισμένες μορφές κοινωνικού εκτοπισμού: φυλακή, φυγοδικία, εξορία. Αν κι επρόκειτο για επιβεβλημένες από την καταστολή καταστάσεις, δεν παύουν ν' αποτελούν κι εμπειρίες ζωής πολύ διαφορετικές μεταξύ τους. Θα μιλήσω γι' αυτές ως πειράματα πάνω στην ελευθερία.

Πέρα από τις πρακτικές πλευρές, θα σταθώ σε κάποιους συλλογισμούς στους οποίους με οδηγήσανε ανάλογες περιστάσεις. Θα αναφερθώ σε μια ίσως πιο “εσωτερική” διάσταση για να βγάλω κάποιο γενικότερο συμπέρασμα. Ένας τρόπος σκέψης που μου είναι οικείος. Λόγω χαρακτήρα, θυμήθηκα τόσα και τόσα γεγονότα που μου 'τυχε να ζήσω, τις ιδέες που γεννήθηκαν εξ' αυτών καθώς και αυτούς που θα ονόμαζα συναισθηματικούς τόπους. Θα πρέπει να ανατρέξω στην αφήγηση, στην πιο διαρθρωμένη σκέψη και στις φευγαλέες σημειώσεις. Θ' αναφέρω κάποιες φορές, λόγια άλλων, μόνο και μόνο γιατί αυτά τα λόγια είχαν για μένα, στις καταστάσεις που θ' αφηγηθώ, αποφασιστική σημασία. Μονάχα η ηχώ, έστω και μακρινή, των εμπειριών του αναγνώστη, θα μπορέσει να διαχωρίσει αυτές τις σημειώσεις από μία απλή λογοτεχνική εξάσκηση. Η πιο ακραία εμπειρία που είχα δεν

συνδέεται με την στέρηση της ελευθερίας αλλά ούτε και με τον φόβο. Σε μια επιστολή του Ουγκαρέτι, γραμμένη κατά τη διάρκεια του πολέμου, λέει ότι ένα πρωινό αισθάνθηκε σα μια “ευέλικτη ίνα του σύμπαντος”. Κι εμένα, μού συνέβη κάτι παρόμοιο. Ο ποιητής όμως, χρησιμοποιεί αυτή την έκφραση για να δείξει ένα είδος κοινότητας με το σύμπαν, ενώ για ‘μένα επρόκειτο για ένα συνταρακτικό χάσιμο. Θυμάμαι ότι αυτά τα λόγια μου φάνηκαν τα πιο κατάλληλα (ορισμένες νοητικές συστοιχίες με την καρδιά που πάλλεται, φαίνεται να ωθούν τις ιδέες σ’ ένα περίεργο σύμπαν που ονομάζεται διαίσθηση). Λόγω περηφάνιας, άλλαξα τη λέξη “ευέλικτη” με τη λέξη “εύθραυστη”, προσπαθώντας να πείσω τον εαυτό μου ότι αυτή ήταν η λέξη που χρησιμοποίησε ο ποιητής. Όμως δεν αισθανόμουν μονάχα “εύθραυστος”. Αισθανόμουν “ευέλικτος”. Γιατί;

Χάθηκα σ’ ένα δάσος. Στην προσπάθειά μου να ξαναβρώ το δρόμο έπεσα σ’ ένα γκρεμό. Ευτυχώς το σακίδιο μου έσωσε την πλάτη. Όμως έμεινα ακινητοποιημένος, εξ αιτίας του πόνου, για μία νύχτα και μία μέρα στο κρεβάτι ενός ξερού χείμαρρου. Πολύ νωρίς βρέθηκα χωρίς φαΐ και νερό. Μετά απ’ όλες αυτές τις μέρες αναρρίχησης προς αναζήτηση ενός σημείου απ’ το οποίο θα προσανατολιζόμουν, και μιας νύχτας που πέρασα κάτω απ’ τη βροχή, μετά από τέσσερις μέρες άρχισα να αισθάνομαι εξαιτίας της πείνας και της κούρασης κάποιους περίεργους εσωτερικούς ιλίγγους. Κάποια στιγμή, οι διάφορες πλευρές του εαυτού μου άρχισαν να μιλούν μεταξύ τους σαν να ’ταν διαφορετικά πρόσωπα. Αυτοί οι διάλογοι ήταν τόσο έντονοι που, κάθε φορά που ξυπνούσα, αφού λαγοκοιμόμουν με τα πόδια μου περασμένα σ’ ένα κορμό για να μην πέσω, δε θυμόμουν αν όντως είχα συναντήσει κανέναν ή αν απλά ονειρευόμουν. Απ’ όλες αυτές τις φωνές, δύο ήταν αυτές που επαναλαμβάνονταν: η αισιόδοξη και η απαισιόδοξη. Η πρώτη εξαγριώνεται με την αδέξια αθωότητα της άλλης, μέσω συζητήσεων που δε μπορώ να ξεχάσω. Η σύγκρουση αφορούσε τη σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση. Ο αισιόδοξος εαυτός μου, ερμήνευε τα σχήματα του δάσους (ορισμένα κλαδιά, ορισμένα περάσματα ανάμεσα στους θάμνους) ως κάποια σημάδια που ίσως έδειχναν κάποιο μονοπάτι, και η καρ-

διά του χαιρότανε. Ο απαισιόδοξος κοροΐδευε αυτόν τον καθη-
συχαστικό ανθρωπομορφισμό, ξέροντας ότι το δάσος δε δίνει
σημάδια σε κανένα, απλώς *υπάρχει*. Αλλά ο αισιόδοξος δεν πεί-
σμωνε, αναπλάθοντας δικές του μικρές θεότητες, συντρόφισσες
στο ταξίδι του. Σε μια στιγμή το πόδι μου γλίστρησε, ενώ βρισκό-
μουνα πάνω σ' έναν απότομο βράχο, όταν αισθάνθηκα, όπως
έλεγα πριν, “μια ευέλικτη ίνα του σύμπαντος”. Ξαφνικά κατάλα-
βα ότι η ελευθερία, συχνά, είναι μονάχα ζήτημα... ισορροπίας.
Τόσες επιθυμίες, τόσα σχέδια, τόσες συζητήσεις πάνω στην ισχύ
του ανθρώπου που μεταμορφώνει τη ζωή του: ένα εκατοστό πιο
'κει και τέλειωσαν όλα. Κι εσύ να αποδέχεσαι παθητικά, ότι δε
μπορείς να γράψεις τίποτα στον κόσμο των ομοίων σου πάνω
στον οποίο τα εύθραυστα όρια προχωράς. Ήμουν απόλυτα πε-
πεισμένος ότι ο λόγος είναι ένα φάρμακο (με τη διπλή σημασία
που αυτή η λέξη είχε στους Έλληνες, και σαν γιατρικό αλλά και
σαν δηλητήριο) που μας κρατά μακριά από αυτό το απόλυτα δια-
φορετικό που είναι η φύση. Η άγρια φύση, αντίθετα από την ει-
κόνα που της δίνουν διάφορες εικονογραφημένες πριμιτιβιστικές
φυλλάδες, είναι ένας τρομακτικός τόπος διότι είναι “βουβή” –τό-
πος της πλήρους κοινότητας και σύνολο της πιο τέλειας μονα-
ξιάς. Και η ακραία μοναξιά είναι ένα φάρμακο διότι, αν το δεις
καλύτερα, είναι κι αυτή η ίδια μια σχέση στην οποία οι άλλοι
συμμετέχουν με τη μορφή της απουσίας τους. Ήμουν ξαπλωμέ-
νος πάνω στις πέτρες του ξηρού χείμαρρου και σκεφτόμουν τι θα
λέγανε οι σύντροφοι που γνωρίζω σε μια παρόμοια κατάσταση.
Γέλασα και το γέλιο μου ήταν γεμάτο και γαλήνιο. Οι σύντροφοι
μου...

Οι λέξεις ως φάρμακο. Μία από τις πιο έντονες σχέσεις που
είχα με τη θεωρία την έζησα ένα βράδυ που, λόγω ανάγκης, άνα-
ψα τη φωτιά χρησιμοποιώντας σαν προσάναμμα ένα βιβλίο του
Χέγκελ. Είναι δύσκολο να περιγράψω τον δισταγμό μου για το
σκίσιμο των σελίδων ή τις σκέψεις γύρω απ' τη φωτιά, όπως και
το φως που εμφανίστηκε από την φλεγόμενη εγγελιανή διαλεκτι-
κή, ξεπεσμένη σε μια τόσο ασυνήθιστη χρήση. Όχι τυχαία, κατά-
λαβα ότι ο Ηράκλειτος έβλεπε στη φωτιά την ευαίσθητη έκφρα-
ση της ροής των πραγμάτων.

Η λογική δεν υπάρχει για όποιον θέλει να ζήσει, λείπει σε κάποιο σημείο ο Κάφκα. Υποσχέθηκα στον εαυτό μου να θυμάμαι αυτό που ένιωσα πάνω σ' εκείνο το βράχο κάθε φορά που θα μιλάω με σίγουρο τόνο για τους αγώνες και τις ριζοσπαστικές επιλογές.

Η ζωή αντίθετα, με τις αναγκαίες ψευδαισθήσεις της, με είχε κρατήσει μακριά από την επίγνωση της δικής μου ευελιξίας σχετικά με τον κόσμο. Έχοντας συνεχώς την επίγνωση αυτή, κανείς δε θα μπορούσε να δράσει. Πως να καταστρέψεις και πως να δημιουργήσεις όταν δεν ξέρεις αν θα είσαι ζωντανός το επόμενο λεπτό. Ακόμα κι όταν ήμουν στη φυλακή ή στην εξορία είχα υποσχεθεί στον εαυτό μου να κάνω πολλά πράγματα μόλις θα έβγαινα. Φυσικά δεν έγινε έτσι. Η ζωή σε απορροφά και σε κάνει να ξεχνάς τις γροθιές στο στομάχι. Κι όμως συνειδητοποιώ τώρα ότι αυτή η αίσθηση του κενού που περιβάλλει τα πάντα, εισχώρησε μέσα μου σαν μια νότα που συνοδεύει κρυφά κάθε βέβαιο ισχυρισμό μου. Αν άκουγα περισσότερο αυτόν το δαίμονα των βράχων θα μιλάγα πολύ λιγότερο.

Πάνω στα γυμνά από κάθε είδους βλάστηση, βράχια, οπου φτιάχνουν τις φωλιές τους οι αετοί, ένιωσα πόση δύναμη μπορεί να σου δώσει η δυνατότητα της αυτοκτονίας. Η ιδέα ότι ανά πάσα στιγμή μπορείς να αποχαιρετήσεις αυτόν τον κόσμο, καθιστά υπέροχη τη ζωή. “Προχώρα, τόλμησε, έτσι κι αλλιώς κανείς δεν μπορεί να σ' αναγκάσει να ζήσεις!”. Με τη σταθερή φωνή ενός τέτοιου δαίμονα, μπορούμε ν' αντιμετωπίσουμε όλους τους εχθρούς, διότι πάνω στην ακονισμένη λάμα αυτής της συνείδησης καταρρέει κάθε εκβιασμός. Στην άκρη ενός προκλητικού γκρεμού, στο απόλυτο κενό, όπου εξαφανίζονται οι προσποιήσεις και μετράει μόνο αυτό που πρέπει, γνώρισα την χωρίς όρια αγάπη.

Για τον αισιόδοξο, για λόγους που η λογική δεν τους συλλαμβάνει, ήταν η καλύτερη του. Αισθάνθηκα μέσα μου μεγάλη ευφορία όταν ένα βράδυ κάτω απ' τη βροχή, ένα είδος κοσμικής φωνής (ο προσωπικός μου Μεφιστοφέλης) μου πρότεινε μια συμφωνία. “Αν εγκαταλείψεις τις ιδέες σου, θα σε βγάλω απ' το δάσος”. Αισθάνθηκα αυτή την ευφορία όταν αρνήθηκα την πρόταση του. Ρητορικός ακόμα και στο παραλήρημα, θα έλεγε κάποιος. Όπως και νά'χει, ακόμα και οι παραισθήσεις μας δείχνουν ποιοι είμαστε.

Θα φανεί περίεργο, αλλά όλη η φυγή μου είναι, για μένα, συγκεντρωμένη σ' αυτή την εμπειρία που αφηγήθηκα. Το υπόλοιπα είναι ένα σύνολο λεπτομερειών. Θυμόμαστε κυρίως, μονάχα αυτό που μας συντάραξε.

Ακούγοντας τους διάφορους εαυτούς μου, που φαγώνονταν στο δάσος μεταξύ τους κατάλαβα, το νόημα της νιτσεϊκής φράσης σύμφωνα με την οποία αυτό που ονομάζουμε “εγώ” είναι μονάχα μια ψευδαίσθηση της γραμματικής, όντας η ζωή μας ένας χώρος απ' τον οποίο περνάνε αναρίθμητες δυνάμεις σε διαρκή πάλη μεταξύ τους. Σκεφτόμουν συχνά την έννοια της ταυτότητας.

Εκείνο που πραγματικά μάς τρομάζει είναι η απουσία ελέγχου πάνω σ' αυτό που βρίσκεται γύρω μας. Δεν έχω πλέον καμία αμφιβολία σχετικά με το γεγονός ότι οι λίγες μέρες στο δάσος με σημάδεψαν περισσότερο από μήνες ολόκληρους στη φυλακή. Στη φυλακή, τουλάχιστον στις καταστάσεις που έζησα, όλα φαίνονται να είναι υπό έλεγχο. Φυσικά δεν είσαι ελεύθερος, αισθάνεσαι το μίσος για τους δεσμοφύλακες κι όμως εσύ είσαι εδώ και οι άλλοι από 'κει: τα πάντα επαναλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο, επιτρέποντας ακόμα και τα πιο ασήμαντα σχέδια σου. Τέλος πάντων υπάρχουν κάποιοι κώδικες. Ανάμεσα σ' ένα κρατούμενο που τους ενστερνίζεται μέχρι να αφομοιωθεί εντελώς απ' αυτόν τον θεσμό, και του επαναστάτη που δε θέλει να προσαρμοστεί, οι διαφορές είναι τεράστιες. Κι όμως, ακόμα και η πορεία του πιο αποφασισμένου επαναστάτη καθορίζεται από συγκεκριμένες καταστάσεις. Ορισμένες φορές, αντίθετα, οι κώδικες τινάζονται στον αέρα, διότι τίποτα, ακόμα και η έλλειψη της ελευθερίας μας, δεν είναι σίγουρο. Η έλλειψη κάθε εγγύησης οδηγεί, πιστεύω, στη τρέλα. Μ' αυτή την έννοια, είδα καλύτερα την πραγματική αξία μιας ριζοσπαστικής κριτικής της ψυχιατρικής.

Συχνά ξυπνούσα με τον φόβο ότι δεν είχα νερό (και σ' αυτές τις περιπτώσεις το να έχεις ένα μπουκάλι νερό κοντά στο κρεβάτι σου, είναι μια απερίγραπτη χαρά). Όμως ποτέ δεν είδα στα όνειρα μου τη φυλακή.

Μιλούσα πριν για την ταυτότητα. Η περίπτωση του παρανόμου είναι ένα σημαντικό πείραμα πάνω σ' αυτό το θέμα, πολύ πιο χρήσιμο από πολλά φιλοσοφικά βιβλία. Ο Κορντερό έλεγε ότι θα

έπρεπε να μπορούμε ν' αλλάζουμε όνομα κάθε μέρα. Αυτό είπα και στους μπάτσους που με ανακρίνανε στο Υπουργείο Εσωτερικών, προσθέτοντας ότι το ζήτημα της ταυτότητας είναι ένα εξουσιαστικό ζήτημα. Η όχι και τόσο ήπια αντίδραση, των μπάτσων μου επιβεβαίωσε το κατά πόσο ο κόσμος της κυριαρχίας στηρίζεται στην από μέρους των μπάτσων χρήση της ταυτότητας. Τι είναι όμως η ταυτότητα;

Στις καθημερινές μας σχέσεις βγάζουμε μια εικόνα που δομείται από πολλά στοιχεία. Η ιστορία του παρελθόντος μας, αυτά που ξέρουν οι άλλοι για μας, αποτελούν προϋποθέσεις που δεν τις σκεφτόμαστε καθόλου διότι τις θεωρούμε φυσιολογικές. Όταν αποκτούμε οικειότητα με τον άλλον, του δείχνουμε αυτά που θεωρούμε πιο πολύτιμα, ιδέες και συναισθήματα που έχουν κι αυτά μια ιστορία. Ο παράνομος, αντίθετα, πρέπει να προσέχει να μην παρεκκλίνει καθόλου από την ταυτότητα που 'χει πλάσει, αν δεν θέλει να κινήσει υποψίες. Το να συνηθίσεις ένα όνομα που δεν είναι το δικό σου, την ιστορία που έχεις επινοήσει, είναι μια μοναδική εμπειρία, για κάποιους ίσως αβάσταχτη (ίσως γιατί πλησιάζει πολύ σ' εκείνο το *εγώ και ένας άλλος* ενός παρανόμου της ποίησης που φέρει το όνομα Ρεμπώ). Σημαντική και ωφέλιμη όψη μιας ανάλογης περίπτωσης είναι ότι σε ωθεί να μάθεις να μιλάς στον εαυτό σου, με απόλυτη, κάποιες φορές, ειλικρίνεια, αποφεύγοντας ν' αναφέρεσαι στις λεπτομέρειες της ζωής σου. Δεν θα την ονόμαζα ικανότητα αφαίρεσης, αλλά ικανότητα στο να μετατρέπεις τις εμπειρίες σου σ' ένα απόσταγμα που αποτελείται από σκέψεις και συναισθήματα. Αυτό που μένει στο τέλος αυτής της διαδικασίας απόσταξης, είναι μια διαφορετική αντίληψη για την ταυτότητα. Αυτό που πετάς κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας εσωτερικής αλχημείας, μπορεί να είναι πολύ σημαντικό, θα έλεγα επίπονα σημαντικό. Για μένα π.χ. ήταν πολύ δύσκολο να εγκαταλείψω τη δημόσια πλευρά της ανατρεπτικής δράσης μου, λόγω των εμπειριών μου και κατά βάθος λόγω του "χαρακτήρα" μου (χρησιμοποιώ τα εισαγωγικά γιατί δεν πρόκειται να ξεχάσω μια φράση από τα τετράδια του Βαλερύ, που έλεγε ότι αυτό που ονομάζουμε χαρακτήρα είναι μια περιοδικότητα...). Σίγουρα μια διαρκής σκέψη ενός συντρόφου που 'χει βγει στην παρανομία είναι

πώς να συμμετάσχει στα σχέδια των άλλων συντρόφων του, η ταυτότητα του πάντα παίζεται (θα με θυμούνται άραγε;). Έτσι λοιπόν η συνέπεια, που στις κοινωνικές σχέσεις είναι και μια εγγύηση “κανονικότητας” που μας προστατεύει απ’ το φόβο του χάους και δεν είναι τόσο αυθαίρετη όσο φαίνεται, αποκτά μια ιδιαίτερη διάσταση όπου η ένταση μεταξύ θεωρίας και πράξης ακολουθεί ένα πολύ πιο εσωτερικό νήμα. Γίνεται ένα είδος πίστης για τον εαυτό μας. Αυτή η συνέπεια επιτυγχάνεται, πληρώνοντας κάποιες φορές, ένα πολύ ακριβό τίμημα στον συναισθηματικό σου κόσμο. Εγώ, λόγω επιλογής δεν θεώρησα την παρανομία σαν κάτι το άκαμπο (όπως απέδειξε και η επίσκεψη της αστυνομίας κάνα μήνα μετά). Κι όμως διαισθάνομαι πως κάποιος μπορεί να κλειστεί στη δίνη μιας ατέρμονης προσοχής, και που μπορεί ν’ ανοιχτεί. Καταλαβαίνω ένα σύντροφο που λέει ότι την αυθεντική ελευθερία την γνώρισε σαν παράνομος, ταξιδεύοντας *incognito* ανάμεσα στους ανθρώπους και στις διάφορες χώρες. Γεύτηκα αυτή την ελευθερία ένα βράδυ κοιτώντας από το μακρινό μου καταφύγιο τα φώτα της πόλης. Όποιος βρίσκεται κνηνημένος μπορεί ν’ αντιστρέψει την κατάσταση του και να γίνει ληστής.

Το να καταφέρεις να είσαι προσεκτικός (όσον αφορά το μέρος στο οποίο βρίσκεσαι, την εμφάνιση ή τη συμπεριφορά σου, τις επαφές με τους συντρόφους που δεν καταζητούνται) δεν είναι κάτι που το κάνεις χωρίς προετοιμασία, εφ’ όσον χρειάζεται τους κατάλληλους χρόνους και ενέργειες. Αλλά αυτό μπορούν να το εξηγήσουν καλύτερα από ’μένα άλλοι σύντροφοι λόγω της μεγαλύτερης εμπειρίας τους.

Ακόμα και στο τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεσαι την ταυτότητα, η φυλακή και η φυγοδικία είναι δύο πολύ διαφορετικές καταστάσεις. Στη φυλακή ο καθένας κουβαλάει την δική του ιστορία. Θυμάμαι την έντονη χαρά μου, σχεδόν ευφορική, όταν άρχισα στο κελί μου να γράφω στους συντρόφους μου με τους οποίους είχα χάσει εδώ και πολύ καιρό κάθε επαφή. Να γράφεις με τ’ όνομα σου, να δέχεσαι γράμματα, να μιλάς για περασμένες εμπειρίες και μελλοντικά σχέδια, όλα αυτά μου γέμιζαν την καρδιά και τις μέρες μου. Οι σύντροφοι μιλάνε με τους φυλακισμένους, οργανώνουν διάφορες πρωτοβουλίες αλληλεγγύης, κοινοποιούν τις

ιδέες τους. Οι φυγόδικοι είναι συχνά πιο απομονωμένοι. Η συνέπειά τους είναι περήφανη και δύσκολη, απ' την στιγμή που δεν συγκεντρώνει πάνω της εξωτερικά βλέμματα. Να θυμόμαστε τους περιπλανώμενους.

Η παρανομία είναι μια εμπειρία έντονων σχέσεων, μεγάλης συνενοχής, αλλά και βαθιάς μοναξιάς. Συνήθως σ' επισκέπτεται ο δαίμονας της νοσταλγίας, ο οποίος σε κάνει να αγγίζεις αναμνήσεις που πίστευες ότι είναι θαμμένες. Ένας μακρινός παιδικός φίλος, το άρωμα των μαγαζιών που πήγαινες από μικρός, μια κοπέλα που ερωτεύτηκες στην εφηβεία και έφτιαξες μια δικιά σου ιστορία ή ίσως την όμορφη περαστική της προηγούμενης μέρας. Έπειτα λέξεις, τόποι, τραγούδια, πράγματα που σου φαίνονται σαν μια μεγάλη συνομωσία που σκοπό έχει να σε κάνει να αισθάνεσαι μελαγχολικός. Τι περίεργος που είναι ο κόσμος της νοσταλγίας, τόσο που μπορεί να κάνει ακόμα κι ένα χαζό τραγουδάκι του φεστιβάλ Σαν Ρέμο να φαντάζει γλυκό ακόμα και σ' ένα περιπλανώμενο αναρχικό.

Νομίζω ότι όλοι γνωρίζουν από την εμπειρία τους, τη διαφορά ανάμεσα στη θλίψη και την μελαγχολία. Η δεύτερη είναι ένα συναίσθημα μαύρου χρώματος, αλλά ενός μαύρου που τρέφει. Προσέξατε ποτέ την ευγένεια που έχουν οι μελαγχολικοί άνθρωποι; Μια ευγένεια δικιά τους, διστακτική και αφηρημένη. Αυτοί οι άνθρωποι παρασυρμένοι από τη νοσταλγία του παρελθόντος τους, αναπτύσσουν συχνά μια ιδιαίτερη ευαισθησία για τους άγνωστους, θέλοντας σχεδόν να μετατρέψουν το κενό σε μια υπόσχεση ευτυχίας. Και η εξορία είναι κάπως έτσι.

Μόνο πρόσφατα έδωσα προσοχή στους στίχους του Φερρέ που παράθεσα στην αρχή, που τους βρήκα γραμμένους σε κάποιο τοίχο από καθαρή σύμπτωση. Είναι αξιοπερίεργο που οι αναρχικοί περιγράφονται σαν μελαγχολικοί, δε νομίζετε; “Έχουν σημαίες μαύρες, της ελπίδας /και τη μελαγχολία σύντροφο στο χορό”...Νομίζω ότι η φυγή μου με μεταμόρφωσε σ' αυτό. Από τότε η αγιάτρευτη αισιοδοξία μου έγινε πιο μελαγχολική, σαν να τη συντρόφευε μια απαλή τοιγάνικη μελωδία.

Η μαζικοποίηση της δραστηριότητας και των χειρονομιών καθιστά όλο και πιο αβλαβή τον κριτικό λόγο. Έχουμε συχνά την

εντύπωση ότι το να μιλάμε έχει πολύ μικρή σημασία. Ακόμα κι απ' αυτήν την οπτική, η φυλακή και η φυγοδικία μου υπήρξαν για μένα πολύ διαφορετικές εμπειρίες. Στην φυλακή ανακάλυψα τη δύναμη του λόγου. Το να μιλάς μ' ένα συγκεκριμένο τρόπο στους δεσμοφύλακες, στο διευθυντή και σ' όλο το προσωπικό ή με τους άλλους κρατούμενους, τις στιγμές “κοινωνικότητας” και συζήτησης, έχει πολύ πρακτικά αποτελέσματα. Τα επαναστατικά λόγια έχουν πιο πολλές δυνατότητες να μετατραπούν σε πράξη, κι επομένως προκαλούν φόβο.

Σαν παράνομος αυτή η δύναμη του λόγου είναι κάποιες φορές περιορισμένη, κι αυτό όχι μόνο για λόγους ασφάλειας. Μπορεί να συμβεί να διστάξεις να μιλήσεις γιατί αυτό που θα πεις κινδυνεύει να πάρει τη μορφή ενός διδάγματος, απ' τη στιγμή που δεν μπορεί να γίνει κοινή πράξη (όταν για παράδειγμα, οι άλλοι εκτίθονται δημόσια ενώ εσύ δεν το κάνεις). Προτιμάς τότε να σωπάσεις, εκτός κι αν βρεις άλλους τρόπους για να συμμετέχεις σ' ένα κοινό σχέδιο. Κατά βάθος είσαι πιο ελεύθερος να δράσεις, εφ' όσον έχεις ένα πλεονέκτημα έναντι του εχθρού σου: εκείνος δεν ξέρει που είσαι...

Σε κάποιες πρωτόγονες κοινότητες που υπάρχουν ακόμα και σήμερα, χρησιμοποιείται μια μορφή τιμωρίας που θεωρείται απ' τα μέλη της ως η πιο σκληρή. Δεν πρόκειται ούτε για σωματικό βασανισμό, ούτε για φυλακή ούτε και για οστρακισμό. Μπροστά σε ορισμένα γεγονότα που θεωρούνται βαριά και άξια τιμωρίας από την κοινότητα, αυτή η τελευταία αντιδρά σαν ο δράστης να μην υπάρχει. Τα μέλη της κοινότητας δεν του μιλάνε, δεν τον κοιτάνε, δηλαδή τον καθιστούν, για κάποιο διάστημα, αόρατο. Αυτή η τιμωρία λέγεται ότι είναι απ' τις πιο αβάσταχτες. Η ατομικότητα μας, δομείται και εκλεπτύνεται σ' ένα διαρκές παιχνίδι αμοιβαίας επικοινωνίας και αναγνώρισης. Είμαστε ορατοί ο ένας για τον άλλον όταν πληρώνουμε εκ περιτροπής τις συνέπειες της ίδιας μας της παρουσίας, που έγινε ογκώδης και ανώνυμη από την μαζικοποίηση που μας εμποδίζει να ορίσουμε της συναντήσεις μας και να συζητήσουμε πραγματικά, χωρίς μεσολαβητές.

Αυτή η κατάσταση μοιάζει μ' αυτήν των εκατομμυρίων παρανόμων σ' αυτόν τον κόσμο, επί το πλείστον οικονομικοί μετανάστες

της καπιταλιστικής εξόντωσης. Έγιναν αόρατοι, αναγκασμένοι να περπατούν σαν σκιές κατά μήκος των τοίχων των μητροπόλεων, για να εξιλεώσουν το έγκλημα τους που είναι ξένοι και φτωχοί. Ο παράνομος μας φοβίζει διότι αναγνωρίζουμε, μέσα από τη δικιά του, τη δικιά μας κατάσταση. Αντιλαμβανόμαστε ότι είμαστε ξεριζωμένα και αβέβαια όντα, υποταγμένοι σ' ένα γιγαντιαίο παραγωγικό και τεχνολογικό μηχανισμό, πάνω στον οποίο δεν έχουμε κανένα απολύτως έλεγχο, πηδώντας από τη μία υλική ανάγκη στην άλλη, το νόημα της οποίας συνεχώς μας διαφεύγει.

Μ' ευχαριστεί το γεγονός ότι σ' αυτό το βιβλιαράκι υπάρχει και η εμπειρία κάποιου που γνώρισε και γνωρίζει ακόμα την παρανομία για λόγους διαφορετικούς από εκείνους τόσων και τόσων συντρόφων. Αυτό όχι για να εκμηδενίσω τις διαφορές ανάμεσα στα άτομα, αλλά για ν' αρχίσουμε να κάνουμε μια ριζοσπαστική κριτική στα σύνορα και στις διάφορες ταυτότητες, με πιο κοινωνικούς όρους. Δυστυχώς η ανατροπή των διαφόρων κατηγοριών της κυριαρχίας (εργαζόμενος ή άνεργος, πολίτης ή ξένος, νόμιμος ή παράνομος, αθώος ή ένοχος), είναι ιδιαίτερα σήμερα δική μας υπόθεση και όχι μια πραγματική τάση. Οι διαχωρισμοί θα πρέπει ν' ανατιναχτούν στον αέρα μέσα από τους αγώνες. Δεν φτάνει μόνο να λες ότι δεν υπάρχουν. Η κατάσταση εκατομμυρίων γυναικών και ανδρών ανά τον κόσμο, νομικά ανύπαρκτων, όπως τους όρισε ένας γνωστός και δουλικός ιταλός πολιτειολόγος, θα μπορούσε να είναι μια επίπονη αλλά και εξαιρετική ευκαιρία για να τινάζουμε στον αέρα όλες τις εξουσιαστικές και συλλογικές ταυτότητες.

Δυστηχώς παρατηρείται συχνά, κάποιος που έχει καταστεί ουσιαστικά αόρατος από έλλειψη συντροφικότητας και αμοιβαιότητας να ψάχνει με τη σειρά του να βρει ένα είδος προστατευτικής κοινότητας στην οποία να μπορεί να ενταχτεί.

Στην κατάσταση αυτή ωθεί ο ολοκληρωτισμός, ως φυσική συνέχεια του καπιταλισμού ο οποίος αρνείται συστηματικά την διαφορετικότητα.

Το να στοχαστούμε πάνω στις κοινωνικές συνθήκες είναι πιο επείγον από ποτέ, από την στιγμή που οι επιστημονικές αναλύσεις δεν μπόρεσαν να αποδείξουν επαρκώς την ανυπαρξία του

θεού, κι έτσι δεν καταφέραμε να καταλήξουμε σε μια ριζική κριτική της θρησκείας.

Προκύπτει λοιπόν η αναγκαιότητα της κοινότητας σε μια στιγμή στην οποία η μοναδική κοινότητα που δείχνει ότι μπορεί να υπάρξει, είναι αυτή του εμπορίου. Η μοναδική κοινότητα που μπορεί να υπάρξει λοιπόν, γίνεται ολοένα και πιο δυνατή και απόλυτα ελεγχόμενη από τον εθνικιστικό και ολοκληρωτικό θίασο.

Μέρα με τη μέρα πληθαίνουν οι αόρατοι. Είναι αυτοί που συναντάνε μόνο φθόνο και αδιαφορία, γυναίκες και άντρες οι οποίοι έχουν απέναντι τους ένα σταθερό και απαρέγκλιτο τελεσίγραφο: ή υποτάσσετε ή σας αποβάλουμε, ή απόλυτη ενσωμάτωση ή εξορία. Το να δημιουργηθούν λοιπόν χώροι εξέγερσης, ξεκινώντας από τις άμεσες ανάγκες και περνώντας σε πιο διευρυμένα αιτήματα, είναι κάτι περισσότερο από μια σθεναρή συμπεριφορά: είναι μια διαδρομή την οποία ακολουθεί η ίδια μας η ελευθερία, γιατί οι σύγχρονες σειρήνες είναι τόσο ισχυρές που μπορούν να μετατρέψουν την πιθανότητα ενός κοινωνικού πολέμου σε βεβαιότητα ενός “φυλετικού” πολέμου. Στο αβέβαιο χάος, ανάμεσα σε μυριάδες γλώσσες και κουλτούρες θα πρέπει να πειραματιστούμε πάνω σε νέα μονοπάτια λιποταξίας και ενότητας...

Πώς θα μείνουμε αόρατοι για την εξουσία και τους μπράβους της –μ’ άλλα λόγια, πως θα *ανταγωνιστούμε κάθε ταυτοποίηση*– και την ίδια στιγμή να παραμένουμε κοινωνικά ορατοί; Αυτό πιστεύω ότι είναι το δίλημμα κάθε συντρόφου στην παρανομία. Θεωρώ ότι με αφετηρία μια κατάσταση συνεχούς περιπλάνησης θα μπορούμε να ξεκινήσουμε μια συζήτηση και για τους περιπλανώμενους συντρόφους μας, ώστε να τους φέρουμε πιο κοντά μας.